

Агар зердасте дарояд зи пой,
Ҳазар кун зи нолиданаи бар Худой.
Саъдии Шерозӣ

Ба саволҳо ҷавоб дода, супориширо иҷро кунед:

1. Сипоҳ-ро ба кадом калимаҳо иваз кардан мумкин?
2. Рустой исм аст ё сифат?
3. Рангт дарахт аст-ро чӣ тавр мефаҳмед, маънидод кунед.

134. Порчаи шеърро бо диққат хонед. Мазмуни онро нақл кунед. Аз маъсади шоир пурра огоҳӣ ёфтаед? Агар огоҳӣ ёфта бошед, мушоҳидаатонро ба ёд оварда, дар мавзӯи "Фарзанди хуб - боғи падар" ишғол нависед.

Бувад фарзанд нахли боғи давлат,
В-аз он равшан шавад базми саодат.
Вучудаи он замон гардад гиромӣ,
Ки афрӯзад чароғи некномӣ.
Хуш он фарзанд, к-он шоиста бошад,
Ба фармони падар пайваста бошад.
Бувад фарзанд агар хуршеди тобон,
Чу афтад нохалаф, рӯ з-он бигардон.
Набояд, к-аз тариқи одамият,
Набошад қобили меҳру мухаббат.
Дихад бунёди ному нанги аҷлод,
Хатокирдори фарзанд барбод.
Хушо ахволи ӯ фархундакирдор,
Ки фарзандаш бувад аҳлу нақӯкор.
Бувад бегона з-он фарзанд бехтар,
К-аз он табъи падар гардад муқаддар.

Фароҳӣ

Шарҳи луғот:

Нахл - дарахт

Фархундакирдор - нақӯкор

Аҳл - сазовар, донк

Нақӯкор - касе, ки кори хуб мекунад

Муқаддар - ҳафа, гамгин

Ба саволҳо ҷавоб дода, супориширо иҷро кунед:

1. Аз таркибҳои ишорашуда пешояндҳоро ёбед ва имлои онҳоро шарҳ диҳед
2. Дар байти охир чӣ маънаб ифода шудааст?
3. Гиромӣ дуруст аст ё киромӣ?
4. Хатоки фарзанд чиро барбод мефаҳмед?

135. Ҳикоятро хонед ва мазмуни онро нақл кунед. Пешояндҳои матнро ёбед ва шарҳ диҳед. Андар ба чои кадом пешоянди имрӯза омадааст? Ҳикоятро аз ёд кунед.

Мардумозореро ҳикоят кунанд, ки санге бар сари солахе зад. Дарвешро мачоли интиқом набуд. Сангро нигоҳ ҳамедошт, то замоне ки маликро бар он лашкари хашм омад ва дар ҷоҳаш кард. Дарвеш андар омад ва санг дар сараш кӯфт.

Гуфто:

-- Ту кистӣ ва маро ин санг чаро задӣ?

Гуфт:

-- Ман фалонам ва ин санг ҳамон аст, ки дар фалон таърих бар ман задӣ.

Гуфт:

-- Чандин рӯзгор кучо будӣ?

Гуфт:

-- Аз ҷоҳат меандешидам, акнун, ки дар ҷоҳат дидам, фурсат ганимат дониستم.

Носазоеро, ки бинӣ бахтиёр,
Окилон таслим карданд ихтиёр.
Чун надорӣ нохуни дарранда тез,
Бо бадон он беҳ, ки кам гирӣ ситез.
Ҳар кӣ бо пулодбозу панҷа кард,
Сойиди симини худро ранҷа кард.
Бош, то дасташ бубандад рӯзгор,
Пас ба коми дӯстон мағзаш барор.

Саъдии Шерозӣ

Шарҳи луғот:

Солаҳ - одами наққор

Малик - подшоҳ

Лашкари - сипоҳӣ, марди ҳарбӣ,
сарбоз

Ҷоҳ - бузургӣ, мартабаи ҳукмронӣ

Носазо - бадқирдор, бадахлоқ

Ситез - ҷангу хусумат кардан

Сойид - бозу

Симин - нуқрагин; мачозан

сафеду нозук

Ба саволҳои ҷавоб дода, супоришҳоро иҷро кунед:

1. Дар муқолама кадом аломатҳои китобат истифода шудаанд?
2. Фалон кадом ҳисси нутқ аст, бо он ҷумлае гуед.
3. Ҷоҳ аз ҷоҳ чӣ фарқ дорад?
4. Муродифи окилон-ро ёбед.

136. Матиро хонед ва хулосаатонро гуед. Пешояндҳои ҷумлаҳоро дар вақти хондан муайян кунед. Ба матн ном гузored ва тақлидан ба он иншое навишта, дар хусуси ҷашни наврӯзи деҳаатон маълумот диҳед.

Ин анъанаи бостони ниёгон то имрӯз давом дорад ва акнун ин корро хурдтаракон ба ўҳда гирифтаанд. Бачаҳо аз талу теппаҳо гулҳои баҳман ё сиёхгӯш ҷида, хона ба хона мегарданд, ба мардум аз омадани баҳору Наврӯз, огози киштукор мужда мерасонанд. Кадбону гулҳоро гирифта, се бор ба ҷашму абрӯ молида, орзу мекунад, ки боз ба баҳору Наврӯзҳои бисёр бирасад, сол осуда ва рӯзгораш фаровон шавад.

Расми гулгардонӣ бо истилоҳҳои гуногун дар байни мардуми тоҷикзабони Осиёи Миёна ва Хуросон ба назар мерасад. Масалан, агар бачаҳои вилояти Кӯлоб, водии Қаротегин ва шаҳри Душанбе гули сиёхгӯшро хона ба хона гардонанд, бачаҳои водии Зарафшон, Фаргона ва вилояти Сурхондарё гули баҳман (бойчечак)-ро гардиш дода, ин маросимро "бойчечакгӯй" меноманд. Мардуми водии Ҳисор ва тоҷикони вилояти Сурхондарё гули сияхгӯшро мепарастанд ва ин маросим дар байни онҳо бо номи "гулгардонӣ" маъмул аст. Дар баъзе маҳалҳо ин расми қадима бо номҳои "Баҳори нав муборак бод!" ва "Гули наврӯзӣ" низ машҳур аст.

Гулҳои баҳман, сиёхгӯш ва наврӯзӣ дар ҳар маҳал вобаста ба шароити табию ҷуғрофӣ баробар намешукуфанд, аз ин рӯ, маросими гулгардонӣ дар ҳар ноҳия пасу пеш барпо мегардад. Дар аксари маҳалҳо ин маросимро аввали моҳи ҳут ё дар миёнаҳои он, яъне, охири моҳи феврал ва аввали моҳи март - ду ҳафта пеш аз иди Наврӯз мегузaronанд. Сокинони деҳаҳои болооби Зарафшон гули баҳманро "бойкандак" меноманд ва таронааш низ бо ин ном маъмул аст. Тарзи гузаронидани маросими гулгардонии "бойкандак" ба маросимҳои гулгардонии маҳалҳои дигар монанд аст, аммо вазни шеър, мазмуну мундариҷаи он аз таронаҳои "Бойчечак" ва "Сияхгӯш" каме фарқ мекунад. Ҷунончи, сурудҳои гулгардонии ноҳияҳои ҷануб ва маркази Тоҷикистон бо оҳанги мутантан садо дода, пас аз ҳар се мисраъ нақароти "Баҳори нав муборак бод!" меояд. (аз рӯзномаи "Тоҷикистони советӣ".)

Ба саволҳо ҷавоб дода, суноришҳоро иҷро кунед:

1. **Ниёгон** боз чӣ навъ талаффуз мешавад? Маънидод кунед ва онро истифода бурда ҷумлае тартиб диҳед.

2. Муродифҳои қадбону-ро ёбед ва бо яке аз онҳо ҷумлае гуед.
3. Дар боран гули сиеҳгуш кадом шеърро медонед?
4. Чаро Наврӯзро дар кишвари мо ҷашн мегиранд?
5. Наврӯз-ро аз ҷиҳати сохт муайян кунед ва бо ҷузъи нав калимаҳо соzed.

137. Матро хонед ва мақсади муаллифро равшан соzed. Дар матн бештар пешоянҳои сода истифода шудаанд ё таркибӣ?

... Солҳо мегузаштанд. Шӯҳрати Ҳофиз оламгир шуд. Ҳатто баъзеҳо сурудҳои Ҳофизро галат-галат хонда, аз он ба тарзи худ "лаззат" мебурданд. Нақл мекунанд, ки рӯзе Ҳофиз аз роҳе мегузашт ва мардERO дид, ки хишт мерезад ва шеърҳои ӯро замзама мекунад. Аммо ягон мисраъро дуруст намехонад. Ҳофиз ҳам роҳро монда, аз болои хиштҳои ӯ гузашт ва ҳамаро вайрон кардан гирифт. Хиштрез аз ин огоҳ шуда, ба ғазаб гиребони Ҳофизро гирифта:

— Мардак, магар девона шудӣ, ки хиштҳои бо араки ҷабин рехтаи маро вайрон мекунӣ? - гуфт:

Ҳофиз бо оҳистагӣ ҷавоб дод:

— Ту, аблаҳ, магар ақлатро хӯрдаӣ, ки шеърҳои бо хуни чигар навиштаи маро галат мехонӣ, оё инсоф надорӣ? Баробари шунидани ин сухан дасти марди хиштрез суст шуд ва дар таачҷуб афтод, ки гуяндаи он шеърҳо чунин одами хоксор ва оддӣ будааст. Замоне ӯ худро хушбахтарин одам тасаввур кард ва воҳӯрии худро бо Ҳофиз фоли неки зиндагӣ донист.

Аълоҳон Афсаҳзод

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришҳоро иҷро кунед:

1. Чаро лаззат дар нохунак навишта шудааст?
2. Хиштрез-ро талаффуз кунед, чиро пай бурдед? Сохти онро муайян соzed.
3. Ибораи "Бо хуни чигар навиштаи"-ро чӣ тавр мефаҳмед?
4. Магар бо шоире воҳӯрдаед? Дар мавзӯи "Мулоқот бо шоир" нақл нависед.

138. Матро хонед. Мазмунашро нақл карда, мақсади онро дар шакли хулоса нависед. Пешояндҳоро ёбед ва ҳар кадоми онро шарҳ диҳед.

Носири Бухорӣ шоире фозил ва дарвешмашраб буд ва умре дар саёҳат гузаронида ва ин байти машҳур аз ӯст:

Дарвешро, ки мулки қаноат мусаллам аст,
Дарвеш ном дораду султони олам аст.

Ва ин матлаи қасидаест, ки дар ӯ абёти неку дарҷ кардааст. Гуянд, ки вақте ба сафари ҳаҷ мерафт, чун ба Бағдод расид, бар

канори Дачла Салмонро бо чамъе аз фузало ва шуаро нишаста дид. Пеши эшон рафт ва салом кард. Иттифоқан фасли баҳор буд ва оби Дачла тугёне дошт. Салмон гуфт:

-Чӣ касӣ?

-Гуфт:

-Марде шоирам.

Гуфт:

-Бадеҳа тавонӣ гуфт?

Носир фармуд:

-Тавонад буд.

Салмон бар бадеҳа ин мисраъ гуфт:

Дачларо имсол рафторе аҷаб мастона аст.

Носир алалфавр гуфт:

Пой дар занчиру каф бар лаб, магар девона аст?

Салмон ва соири ҳозирон дар тааҷҷуб шуданд.

Салмон гуфт:

-Аз кучой?

Гуфт:

-Аз Бухоро.

Гуфт:

-Носир набошӣ?

Гуфт:

-Бале, Носирам.

Салмон бархост, ўро дар бар гирифт ва пахлуи худ биншонд. Пас ўро ба хона бурд ва то Носир дар Бағдод буд, Салмон ба хидмати ў киём менамуд. (аз "Латоифуттавоиф".)

Шарҳи луғот:

Дарвешмираб - фурутан

Мусаллам - муяссар ва ҳосилшуда

Матлаъ - байти аввали газал; ҷои

тулуъ, баромадгоҳ

Абёт - чамъи байт, байтҳо

Фузало - чамъи фозил, фозилон.

донишмандон

Шуаро - чамъи шоирон

Дачла - номи дарен маъруф дар

Ирок, номи қаблаш Арванд

Бадеҳа - шеърӣ ҳозирчавобонаи

ғайриҷашмдошт

Алалфавр - фавран, дархол

Соир - дигар

Киём кардан - рост истодан

Ба саволҳо ҷавоб дода, суноришхоро иҷро кунед:

1. Муродифҳои дарҷ кардан-ро гӯед.
2. Эшон-ро шарҳ диҳед ва мавриди истифодаи онро ёд гиред.
3. Чаро дар бар гирифт чудо-чудо навишта шудааст?
4. Бадеҳа-ро чӣ тавр мефаҳмед? Оид ба он маълумот диҳед.

139. Матиро хонед ва мазмуни онро накл кунед. Дар бораи яке аз хайвонҳои бароятон маълум ишро нависед ва сифатҳои онро баён созед.

Юзи кӯҳҳои Тиён-Шон дарандаи макқори пурқувват аст. Барои ба даст даровардани сайди худ вай соатҳои зиёд дар сари роҳи он санг барин шах шуда пойда меистад. Фақат нуқи думи вай ба мисли мори афъӣ мечунбаду бас. Ҳамин ки сайд омад, мушакҳо яшро таранг карда, тирвор аз ҷояш мечаҳад. Ба чашми сайд панҷа мезанад ва бо ашқони тези худ аз гӯлуи он мегирад. Вай ба шикор баъди афтодани торикӣ мебарояд. Тамоми шаб вай то гирифтани бӯи сайди худ дар кӯҳсор қадам мезанад, чашмони бум барин тези оташбори худро аз шибарҳо, чакалакҳо, чарогоҳҳо ва шохи дарахтон намеканад.

Ин юз дар кӯҳҳои ҷангали ҷонварони Ромит панҷ-шаш сол боз зиндагӣ мекард. Соли аввали пайдо шудани худ вай дар авҷи қувваю гайрат буд. Харгӯшу сугур ва кашқолдоқхоро ба осони дошта мегирифт, ба галаи хуқҳои ёбӣ дармеафтод. Аз дасти вай хуқбачаҳои фарбеҳи гӯл раҳӣ намеёфтанд.

Се сол пеш, вақте ки як ҷуфт бабри тӯрониро аз бешаи паланғони водии Вахш дошта оварда, ба ин ҷо сар доданд ва аввалин наъраи ин ҳокими ҷонварон ба кӯҳсор танинандоз ғант, юз ва гургҳо якбора пой худро аз ин атроф канданд. Ба дараву кӯҳҳои дигар фирор карданд.

Шодӣ Ҳаниф

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришро иҷро кунед

1. Муродифҳои пешоянди ба мисли-ро ёбед ва мисолҳо тартиб диҳед.
2. Сайд аз сайёд чӣ фарқ дорад?
3. Пешоянди ишорашударо иваз кардан мумкин аст?

140. Матиро хонда, аз он чиро пай буред? Фаҳмидаатонро накл кунед. Накле нависед, ки дар он рӯди деҳа ва ӯ рӯди бароятон ошно тасвир шуда бошад. Пасоянди ишорашуда чӣ вазифахоро иҷро кардааст, шарҳ диҳед.

Рӯд бар ду зарб (навъ) аст, яке табинист ва дигаре саной. Аммо рӯди саной он аст, ки рӯдқадаҳои ӯ бикандаанд ва об биёвардаанд аз баҳри ободонии шахреро ё кишт ва барзи ноҳиятеро. Ва бештарини рӯди саной хурд бувад ва андар ӯ кишти натавонад гузаштан. Ва шахр бошад, ки уро даҳ рӯди санойист камтар ё бештар. Ва ин обҳо андар хурдан ва кишт ва барз ва гиёххӯрҳо ба қор шавад. Ва адади ин рӯдҳои саной на маҳдуд аст, ки андар он ба ҳар замоне зиёдат ва нуқсон афтад.

Ва аммо рӯди табиӣ он аст, ки обҳое бувад бузург, ки аз гудози барф ва чашмаҳое, ки аз кӯҳ ва рӯи замин бикшоёд ва биравад ва хештанро роҳ кунад. Ва рӯдкадаи вай ҷое фарох шавад ва ҷое танг ҳамеравад, то ба дарё расад ё ба батиха (замин фарох). Ва аз ин рӯдҳои табиине ҳаст, ки саҳт азим нест ва он ба ободонии шаҳре ё ноҳияте ба қор шавад, чун рӯди Балх ва рӯди Марв бувад, ки аз як рӯди табиӣ рӯдҳои бисёреро бардорад ва ба қор шавад. Ва он амӯди (фарози) рӯд ҳамеравад то ба дарёе расад ё ба батихае чун Фурот, (аз "Ҳудудулолам".)

Ба саволҳо ҷавоб дола, супоришно инро кунед:

1. Исми китоби-ро ба феъл табиӣ диҳед ва ҷумлае соzed.
2. Қалом вақт ҷонишинҳо бо пасоянди-ро меоянд?
3. Хурд аз хурд ҷӣ фарқ дорад?

141. Ҳикоятро хонед ва ҳикмати онро ёbed, гӯед, кӣ боҳимматтар будааст? Аз ҷӣ маълум шул? Пасояндҳои ёфта, вазиғаи онҳо ро шарҳ диҳед.

Ҳотами Тойро гуфтанд:

-Аз худ бузургҳимматтар дар ҷаҳон дидаӣ ё шунидаӣ?

Гуфт:

-Бале. Рӯзе ҷиҳил шугур қурбонӣ қарда будам умарои арабро.

Пас ба гӯшаи саҳрое ба ҳоҷате берун рафта будам. Хорқанеро даррасидам, пушта фароҳам оварда. Гуфтамаш:

-Ба меҳмононии Ҳотам ҷаро наравӣ, ки ҳалқе бар симот (дастурхон)-и ӯ гирд омадаанд?

Гуфт:

-Ҳар кӣ нон аз амали хеш хӯрад,

-Миннат аз Ҳотами Той набарад.

Ман ӯро ба ҳиммат (иродаи баланд)-у ҷавонмардӣ аз худ бартар дидам.

Саъди Шерозӣ

Ба саволҳо ҷавоб диҳед:

1. Дар ҷумлаи дувум савол ба воситаи ҷӣ ифода шуудааст?
2. Ҷил ё ҷиҳил? Қадоме аз онҳо дар ҷаҳорҷубаи меъёри забонанд?
3. Ба-ро, ки нишора шуудааст, ба қадом пешоянд иваз қардан мумкин?

142. Ҳикоятро хонда, мазмуни онро нақл кунед ва гӯед, кӣ ҳикмати он дар ҷист? Пешоянду пасояндҳои дар матн бударо нависед ва аз ҷиҳати вазиғаю соҳт шарҳ диҳед.

Овардаанд, ки чун Аристотелисро вафот наздик омад, писарро пеши худ хонд ва гуфт: "Эй писар, дар асрори улум ва дақиқи ҳикмат умри худро базл кардам ва бисёр гиреҳҳо ба нури ҳикмат кушода гардонидам, валекин маргро ҳеч ҳилат надонистам.

ШЕЪР:

Агар сад кӯҳ бояд канд фӯлод,
Забун бошад ба дасти одамизод.
Чӣ чора, к-он банӣ одам надонад
Ба чуз мурдан, к-аз он бечора монад.

Пас бидон, ки изз ва давлате, ки аз мол бувад, зуд фонӣ мешавад ва нест гардад. Иззат ва шараф дар илм аст, ки аз тахвил ва интиқол ва фано ва завол берун аст ва ба тағайюри рӯзгор ва табаддули давлатҳо интиқол напазирад.

Эй писар, подшоҳон падари туро бузург доштанд ва падари ту яке аз раийяти эшон буд ва раийяти подшоҳон мулукро ибодат кунанд ва парастанд. Ва миёни обид ва маъбуд тафовути бисёр аст. Агар падари туро илму адаб набудӣ, ӯ мар мулукро мисоли харе будӣ боркаш ё парастанда бандае будӣ коркун.

Пас, илм ба ҳосил кун, то шарафу иззат биёбӣ ва аз мазаллати хумулӣ халосӣ ёбӣ".

Муҳаммад Авфӣ

Ба саволҳо посух диҳед:

1. Магар шумо ба андешаи нависанда ҳамфикред? Чаро?
2. Шахсро илм машхур месозад ё баръакс?
3. Дар мисраи дуюми шеър ба-ро кадом пешоянд иваз мекунад?

ПАЙВАНДАК ВА ИМЛОИ ОН

143. Матро хонда, мазмуни онро нақл кунед. Сифатҳои асосии камону тирро мухтасар нависед. Пайвандакхоро ёфта, аз ҷиҳати имло шарҳ диҳед.

Камони ҷангӣ яроқе буд, вайро ба шакли нимдоира, ки қисми миёнааш ба дарун ҳам хӯрда бошад, монанди ду абруи ба ҳам пайваста, аз рағу пайи ҳайвонот месохтанд ва чунон ки дар

камонгулакҳои оддӣ дида мешавад, ба вай зех мекашиданд. Фақат фарк дар ин ҷо буд, ки зехи камонгулакҳои оддӣ аз рӯда буда, аз они камонаки ҷангӣ аз пӯсти гардани гов - аз хом тайёр мешавад.

Қисми асосии тирӣ ин камонро аз ҷӯби дук ё заранг ва ё аз ҷӯби хаданг месохтанд, ки тахминан ним оршин дарозӣ дошт ва дар нӯги ин ҷӯб ба дарозии чор ангушт пӯлоди сартезеро мегузарониданд, ки вай пайкон номида мешуд. Дар дунболаи он ҷӯб се дона шохпори уқоб мешинонанд, ки ин парҳо дар вақти андохтани тир мувозинаи вайро дар ҳаво дошта, ба рост рафтани хизмат мекарданд. Устуворӣ ва сахтии ҳар камон мувофиқи қувваи бозуи корфармоандаи вай буд, ки камони паҳлавони пурзӯрро касе, аз вай камқувваттар бошад, кашида наметавонист. Бинобар ин, пурзӯртарини паҳлавонони он замонҳо "камони маро ҳеч кас кашида наметавонад" гуфта фахр мекарданд. Темурмалик он гуна зӯрваре буд, ки камони ӯро касе аз ҳамзамононаш кашида наметавонист.

Садриддин Айни

Шарҳи луғот:

Зех - ресмони камон, чиллаи камон;
торе, ки ба камон кашида мешавад.

Оршин - воҳиди миқёси тӯл, баробари
71 сантиметр

Мувозана - баробарвазӣ,
баробарӣ

Пайкон - нӯги теzi тир ва найза

Ба савол ҷавоб дода, супоришхоро иҷро кунед:

1. Ифодаи монанди ду абрӯи ба ҳам пайваста-ро шарҳ диҳед.
2. Боз кадом силохоро мелонед, номбар кунед ва хусусияти яке аз онҳоро нависед.
3. **Чунон**-ро аз ҷиҳати сохт шарҳ дода гӯед, ки дар байни чунон ки вергу: гузошта мешавад?

144. Матро хонед ва хулосаатонро мухтасар нависед. Гӯед, ки моҳияти мат аз ҷӣ иборат аст ва дар он асосан кадом навъи пайвандакҳо истифода шудаанд? Чаро? Имлои онҳоро шарҳ диҳед.

Калимаи **точик** аз се ҷузъ мураккаб аст: "точ-й-к". Ҷузъи якум **точ** аст, ки зиннати сари подшоҳон ва нишонаи подшоҳии онон буда, номи дигари вай дар форсӣ **афсар** ва дар арабӣ **иклил** аст; дувум **харфӣ й**-и нисбат аст. Масалан, мо **бухорӣ** ё **самарқандӣ** гӯем, ҳамин **й** ҳамроҳ мешавад ва чизҳо, ё шахсҳои ба ин шахрҳо мансубро мефаҳмонанд; ҷузъи **савум** к-и исмӣ аст. Ҳар вақт калима сифатеро,

ё калимаи исми онро номи чизе махсус кардан хоҳанд, ин ҳарфро дар охири он калима ҳамроҳ мекунанд ва ин ҳарф ин калимаро исми хос мегардонад.

Чунончи калимаи **даста**. Мо аз ин калима ҷои дастгирии ҳар асбобро мефаҳмем: дастаи табар, дастаи каланд, дастаи арра ва дигарҳо. Вақте ки хостанд калимаи **даста**-ро ба тарзи истилоҳ (термин) ба далел, санад, ҳуҷҷат асоси хос кунанд, дар охираш к-и исмиро ҳамроҳ карда **дастак** гуфтанд. Мо аз калимаи **дастак**, танҳо далел, санад, ҳуҷҷат ва асос барин калимаҳоро мефаҳмем, ки ҷои дастгирии соҳибаш аст...

Ё ин ки **барг**. Мо аз калимаи **барг** барги ҳар рустаниро мефаҳмем. Аммо як чизи зинати занон ҳаст, ки вайро ба шакли барги дарахт аз тилло сохта, ба сангҳои қиматбаҳо зеб медиҳанд. Вақте ки хостанд **барг**-ро ба ҳамин чиз исми хос кунанд, дар охираш, к-и исмиро ҳамроҳ карда **баргак** гуфтанд (гулини дукафони бедонакро **баргак** гуфтан аз ҳамин **баргак**-и занон маҷоз аст).

Паррик номи асбобест, ки калобаро аз вай гузаронида, аз вай ба найча ё ба зағута мепечонанд, **Равонак** (номи деҳае аз Самарқанд, ки аз равон сохта шудааст), **Тавсанак** (номи деҳае дар Бухоро, ки аз **тавсан** сохта шудааст), **ҷароғак** (кирми шабтоб ё барқи ҳаво), **Равшанак** (номи духтари Доро) ва дигар ҳамин гуна номҳои хос ба ҳамин тарз сохта шудаанд. Инчунин калимаи **тоҷӣ** ба ҳар чизе, ки ба тоҷ мансуб ва ба вай дахлдор бошад, рост меояд ва ҳар кадоми он гуна чизҳоро мефаҳмонад (масалан, марвориди тоҷӣ, ёкути тоҷӣ, лаъли тоҷӣ). Аммо вақте ки хостанд, калимаи **тоҷ**-ро ба як халқи форсиабони баландмаданият исми хос кунанд, дар охираш к-и исмиро ҳамроҳ карда **тоҷик** гуфтанд.

Садриддин Айнӣ

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришро иҷро кунед:

1. Матн аз кадом ҷиҳат бароятон писанд омад?
2. Оё метавонед калимаеро чунин шарҳ диҳед? Агар тавонед, онро дахонӣ нақл кунед.
3. Ин тарик шархро дар забоншиносӣ бо кадом истилоҳ ном мебаранд?

145. Матиро хонед ва гӯед, ки аз он чӣ натиҷа бардоштед? Чумлаҳои ки пайвандак доранд, ёфта вазифаи онҳоро муайян кунед. Чаро дар охири сарсатри аввал баъди **вақте** вергул омадааст?

Малика гуфт:

-Хато аз ман буд, акнун бахшиш аз ту бояд. Эй доя, ба Худо савганд, тӯро манзалат дар пеши ман баланд аст ва ту бар ман

ҳаққи тарбият дорӣ, валекин медонӣ, ки чаҳор чиз, яъне хулқ ва рӯзӣ ва зиндагонӣ ва марғ дар инсон ба ҳукми тақдир аст. Одамай дар он чаҳор чиз беихтиёр аст. Ман он вақт, ки бар ту хашм гирифтаам, беихтиёр будам, акнун аз карда пушаймонам.

Чун малика узр бихост, хашми кампир фуру нишаст ва замин бӯса дод. Малика бо хилъати зебо ўро бинавохт. Дояро хушвақтии сахт рӯй дод.

Он гоҳ малика гуфт:

-Эй доя, чунон медонаме, ки дарахтон ба бор омада ва хангоми тамошои боғ даррасида.

Доя гуфт:

-Эй малика, чуз имрӯз аз хона берун наёмада будам, вале меван бисёр дар бозор дидам, имрӯз ба ҳақиқат дониستم баҳор расида, туро бохабар кунам. (аз "Ҳазору як шаб".)

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришно иҷро кунед:

1. Калимаи ҳаммаъноӣ маъналат-ро ёбед ва бо он ҷумлае тартиб диҳед.
2. Ифодаҳои ишорашударо чӣ тавр мефаҳмед?
3. Истифодаи калима хато бехтар ё ғалат? Чаро?

146. Порчаи шеърро ифоданок хонед ва фаҳмидаатонро нақл кунед. Пайвандакҳоро муайян намоед ва шарҳ диҳед.

Баски чун анқо зи хотирҳо фаромӯшем мо,
Гар ҷаҳон аз мо напӯшад ҷашм, мепӯшем мо.
Ҷуши шаккар дар най охир мекунад манъи садо,
Аз камоли шаҳди мазмун баски хомӯшем мо.
Аз замин то осмон гар муштарӣ ҷӯед, валеқ
Ҷуз қумоши маънии борик нафрӯшем мо...

Туграл

Шарҳи луғот:

Анқо - мурғи афсонавӣ, Симури
Муштарӣ - харидор

Қумош - рафт, асбоб, матои
абрешимӣ

147. Матро хонед ва мазмунашро нақл кунед. Кадом хусусияти мати диққати шуморо ҷалб намуд? Агар ба мати ном мондан лозим бошад, кадом номро мувофиқ медонистед. Пайвандакҳоро муайян карда, хел ва имлои онҳоро шарҳ диҳед.

Агар шумо пеш нигоҳ карда рафтан гиред, ба ногоҳ ин оби дурахшон монанди моҳи тобоне, ки дар паси абр мебарояд, ба зери санге даромада аз назаратон пинҳон мешавад. Ба сабаби маҳрум монданатон аз ин тамошои муфти табиӣ, албатта, ғамгин мешавед, лекин дилтангӣ накунад! Ҳамин ки боз сад-дусад қадами дигар пештар рафта, аз як-ду ҳамгашти пой кӯҳ гузаштед, ҳамон оби ба зери санг фурурафта аз таги санги дигаре ҷӯшида мебарояд, ҳамон дар ин роҳи зеризаминии худ чанд чашмаи дигарро ба худ ҳамроҳ кардааст, ки аз аввала пурзӯртар ва хушчавлонтар шуда мебарояд. Акнун шилдирас зада садо мебарорад ва сангрезахоро ғелонда, ба чуқуриҳои гузаргоҳи худ хобонда, роҳи худро ҳамвор мекунад. Ба андозае ки шумо пеш меравед, ҷӯйча ҳам фарохтар ва обаш ҳам фаровонтар мешавад. Акнун роҳи шумо ҳам он қадар танг ва бадвоҳима нест, акнун ба боло нигоҳ кунед, осмони паҳновари кушодаро мебинед; акнун аз канда афтодани харсангҳои девори дара, ки тағашонро обҳои барфу борон кофтаанд, наметарсед...

Садриддин Айни

Ба савол ва супоришҳо посух диҳед:

1. Феъли ҷумлаи аввалро ёбед ва шарҳ диҳед.
2. Вержул ба пайвандакҳо вобаста аст ё не?
3. Чаро шумораи сад-дусад бо дефис навишта мешавад?
4. Дар мавзӯи "Чашмаи деҳи ман" нақше нависед.

148. Порчаи манзумро ифоданок хонед ва ҳар як байташро маънидод карда, мазмунашро нависед. Онро аз ёд кунед.

...Нашояд ҳар замон ёре гирифтани,
 Зи ёрон ҳар дам озоре гирифтани.
 Гуле, к-ӯ ҳар замон бошад ба ҷое,
 Намеояд аз ӯ бӯи вафое.
 Ба мутриб мӯхтасибро з-он бувад ҷа,
 Ки ҳар дам дар мақоме дорад оҳанг,
 Яке, к-ӯ рӯзу шаб як ҷо муқим аст,
 Зи ёрони вафодори қадим аст.
 Қасе, к-аз дӯстӣ берун ниҳад пай,
 Дар онни вафо сағ беҳтар аз вай.

Бадриддини Ҳилолӣ

Шарҳи луғот:

Мухтасиб - боздоранда аз чизҳое, ки дар ҷаръ мамнӯъ аст

Ба саволҳо ҷавоб дода, суворинро иҷро кунед:

1. Байти дувумро чӣ тавр мефаҳмед?
2. Чаро пайвандаки ки бо *у* ва аз дар шакли *к-аз*, *к-ӯ* омалааст?
3. Рузу шаб-ро магар бо як калима ифода кардан мумкин аст?
4. Намеояд-ро аз ҷихати сохт муайян кунед.

149. Матнро хонед ва нақл кунед. Гуед, ки аз он чӣ хулоса баровардед? Агар ба ҳамин монанд воқеаро шунда ва ё лида бошед, ба ёд оварда нақле нависед. Масалан: Гурбае бо муш дӯстӣ дошт.

Тӯтӣ арз кард кисса, ки дар шаҳри Комру болои як дарахти калон тӯтие ошӯна дошт ва дар он ошӯна нуздаҳ байза ниҳод ва чанд рӯз болои байза нишаст. Аз андаруни байзаҳо бачаҳое баромаданд. Тӯтӣ ҳар рӯз бачаҳои худро обу дона ва хӯрок меод. Ва дар зери дарахти мазкур як рӯбоҳ низ бачаҳо дода (зоида) буда. Вакте ки бачаҳои тӯтӣ фуруд омаданд, бо бачагони рӯбоҳ бозӣ мекарданд. Чун тӯтӣ доно буд, бачаҳои худро насихат кард, ки, эй бачагон, моён аз чинси тоирем ва рӯбоҳ аз чинси чорпоён аст. Шумо бо бачагони рӯбоҳ бозӣ накунед, чаро ки бо гайричинс ошноӣ доштан хуб нест, бисёр бад аст. (аз "Тутинома".)

Шарҳи луғот:

Комру - номи шаҳре дар Ҳиндустон,
ки дар наздикии Бангола ҷойгир
шудааст

Байза - тухм
Тоир - паранда
Бузина - маймун

Ба саволҳо ҷавоб дода, суворинро иҷро кунед:

1. Тӯтӣ-ро аз ҷихати сохт муайян кунед.
2. Фуруд омаданӣ-ро боз чӣ навъ гуфтан мумкин?
3. Пайвандаҳои ишоршударо бо кадом пайвандаҳо метавон иваз кард?
4. Ба мазмуни матн кадом зарбулмасал мувофиқ меояд? (Кунед ҳамчунин...

150. Матнро хонед ва ба ҷумлабандиҳои матн диққат диҳед. Матнро кадом ифодаҳо намакин гардониданд? Пайвандаҳоро ёбед ва аз ҷихати сохту вазифа муайян кунед.

Шабхангом, пеш аз он ки сар ба хоб диҳам, ногоҳ овози тарок ва садамати рехтани сангпораҳо масмӯи ман шуд. Ман донистам, ки хайвоне ба тарафи мо меояд. Шаб маҳтоб буд. Дидам шере

шарза мушобеҳи говмеши бузург мутаваҷҷеҳ бо самти мост. Ва чашмҳо ҳамчу машғал метобид ва назди ҳар қадамаш сангҳои бузург ғалтон мешуд. Туфанг ба даст гирифтам ва оташ дар пилта ва рост кардам, то шер бубинад ва битарсад ва шояд ки баргардад. Ӯ ҳамчунон гуррон бе хавфу харос тӯфон карда, ба сӯи мо бармеомад. Дидам, ки ин шер ба як тире ду тир сард намешавад. Ва лобудд маро маа асп нобуд мегардонад. Он гоҳ туфанг бихобонидам бо худ гуфтам: "Агар кор бар ман танг шавад, тамаллуку табодур пеш орам ва агар не, он гоҳ туфанг холи кунам". ...Ман худдорӣ карда ба мулоямаг саре мечунбонидам ва хушомаде мегуфтам, ки "Ман қасди ту надорам..."

Ахмади Дониш

Шарҳи луғот:

Тароқ - овозе, ки аз шикастаи ё афтодани чизе ба гуш мерасад.
Саламат - якбора ба ҳам бар хурдани ду чиз
Масмӯ - ба гуш расидан
Шарза - хашмигин ва зуровар

Лобудд - ночор, аз рӯи зарурат
Маа - бо, ҳамроҳи...
Туфанг - милтик
Тамаллуқ - чоплусӣ,
хушомадгӯӣ
Табодур - шитоф

151. Матро хонед ва гуед, ки бо пайвандак оғоз ёфтани ҷумла магар мумкин аст?

Ва амири Хуросон, Нӯҳ ибни Наср, ба Бухоро фармон ёфт ва Алштегин ба Нишопур буд ва аз Бухоро умарои хавос ба Алштегин навиштанд, ки ҳол чунин афтод ва амири Хуросон даргузашт ва ӯро бародари сисола мондасту писаре шонздаҳсола, киро фармой ба подшоҳӣ, ки мадори ин мамлакат бар туст.

Ӯ зудтар қосиди хеш гусел кард ва бинавишт, ки ҳар ду тахту мулкро шоистаанд ва худовандзодагони моанд, аммо бародари малик марде пухта аст ва сарду гарми рӯзгор чашида ва хама касро нек шиносад ва кадру манзалати ҳар як донанд ва ҳурмати ҳар як ба ҷой орад. Ва писари малик кӯдак асту ҷаҳоннадида, тарсам, ки мардумонро надонад дошт ва дар маънӣ фармонҳо натавонад дод. Магар савобтар он бошад, ки бародарро бинишонанд. Ва номаи дигар дигар рӯз бифиристонд. Ба сари панҷ рӯз қосид даррасид, ки писари маликро ба подшоҳӣ нишондаанд. Аз ин ҳар ду нома, ки фиристода буд, ташвирзада шуд... (аз "Сийёсатнома".)

Шарҳи луғот:

Умаро - чамъи амир
Хавос - баландмартаба
Қосид - номабар, хабаррасон

Манзаланат - мақому мартаба
Ташварзада - шармсор,
шарманда

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришҳоро иҷро кунед:

1. Дар ин матн бештар кадом пайвандак истифода шудааст?
2. Марде пухта-ро шарҳ диҳед.
3. Бо истифода аз зудтар ҷумлае тартиб диҳед.
4. Савобтар ба кадом маънӣ омадааст?

152. Ба ҷои нуктаҳо пайвандаки мувофиқ ёбед, ки ба ҳамаи ҷамлаҳо муштарак бошад. Баъд он ҷумлаҳоро навишта, ҳар кадоми онро маънидод кунед. Ҷумлаҳое тартиб диҳед, ки чунин бошанд.

- 1.....меваҳо тез пазанд, зимистон барвақт меояд.
- 2.....дар фасли тирамоҳ баргҳои дарахтон якбора резанд. зимистон қаҳратун мешавад.
- 3.....бодом маротибаи дуҷум гул кунад, зимистон саҳт мешавад.
- 4.....моҳӣ барои нафаскашӣ тез-тез ба рӯи об барояд, борон меборад.
- 5.....дар фасли зимистон гунҷишкон баробар ба хониш дароянд, ҳаво гарм мешавад. (аз "Маҷъал".)

153. Порчаи манзумро хонед ва ҳар як байти онро маънидод кунед. Пайвандаҳоро ёфта шарҳ диҳед.

Якero, ки дидӣ ту дар ҷанг пушт,
Бикӯш, гар адӯ дар масофаи накушт.
Муханнас беҳ аз марди шамшерзан,
Ки рӯзи ваго сар битобад чу зан.
Чӣ хуш гуфт Гургин ба фарзанди хеш
Чу фармони пайкор барбасту кеш:
"Агар чун занон ҷуст хоҳӣ гурез
Марав, оби мардонӣ ҷангӣ марез!"
Саворе, ки дар ҷанг бинмуд пушт,
На худро, ки номоваронро бикӯшт.

Саъдии Шерозӣ

Шарҳи лугот:

Масоф - ҷанг, ҷон саф задан
Муханнас - ҳез, касе, ки ўро ба
латкорӣ аз ручулият соқит карда
бошанд.

Вағо - ҷанг, шуру гавго
Гургин - номи пахлавони Эронӣ
Пайкор - ҷанг
Кеш - тарқаш

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришхоро иҷро кунед:

1. **Бикӯш** аз **бикӯш** чӣ фарқ дорад?
2. Муродифи **адӯ-ро ёбед** ва бо онҳо ҷумлаҳо гӯед.
3. **Хеш** ба кадом маъно омадааст?
4. Дар мисраи охир ба ҷои ки кадом пайвандак муносибтар аст?

ИМЛОИ ҲИССАЧА ВА НИДО

154. Матро хонда маънидош кунед. Гуед, ки ҳиссача ва нидоҳо ба калимаҳои ишорашудаи матн чӣ тобише бахшидаанд? Чаро Дунё бо ҳарфи калон навишта шудааст?

Оварданд, ки Юсуфро хоҳаре буд, Дунё ном, ки бо Юсуф аз як модар буданд. Дар он вақт Дунё дар бистар хобида буд ва дар хоб дид, ки гург Юсуфро аз канори падар даррабуд ва аз ваҳшат аз хоб бедор шуда гуфт:

-Ёрон, Юсуф дар кучост? Гуфтанд: - Бо бародарон ба сахро рафт. Гуфт: - Падар ўро иҷозат фармуд? Гуфтанд: - **Оре**, Гуфт:

-**Ох, ох**, рӯзгори пурчафо ва замонаи бевафо кори худро сохт! Пас Дунё ба таъҷили тамом рӯй дар роҳ ниҳод, омад то ба дарахти шаҷаратулвидоъ расид, дид, ки падари меҳрубон бо Юсуф дар суҳан аст. Омаду ба пой Юсуф афтод ва оҳ баркашид, гуфт:

-Эй бародари бо ҷон баробарам, ҳаёл кун Дунё канизи туст, маро низ ҳамроҳи худ бибар, ба ҳар кучо нузул кунӣ, ман монанди канизон хоки заминро бо миҷғони дида бирӯбам, эй ҷон бародар:

Ман аз миҷғон бирӯбам хоки поят,
Бишӯям з-оби дида ҷойгоҳат.

Пас Дунё арз кард:

-Эй хуршеди хубӣ, в-эй гавҳари садафи Яъқуб ва, эй бародари ҷон, агар маро ҳамроҳ набарӣ, зинҳор фасхи азимат (аз фикри сафар гардидан) кун ва аз ин падари пирро аз фироқи худ мубтало манамо. Юсуф аз суҳанони хоҳар ба гиря даромад.

Алкисса, бори дигар Яъқуб фарзандонро видоъ карда ва суфориши Юсуфро бо ҳар як менамуд. Пас бародарон Юсуфро ба дӯш гирифтанд ва равонаи саҳро шуданд ва Яъқуб дар кафои эшон менигаристу назар аз Юсуф барнамедошт. (аз "Саргузашти ҳазрати Юсуф".)

Ба савол ҷавоб дода, супоришхоро иҷро кунед:

1. Мижгон-ро бори дигар талаффуз кунед ва бо он мисоле тартиб диҳед.
2. Суфориш - боз чӣ тавр навишта ва талаффуз мешавад?
3. Юсуфро хоҳаре буд Дунё ном-ро дигар навъ баён кунед.

155. Ҳикоятро хонед ва мазмунӣ онро нақл кунед. Хулосаи баровардаатонро мухтасар нависед ва аз ҳиссаҷаҳо истифода баред.

Ва ӯ рӯзе ба шикор бо хавосси хеш мерафт. Бар канори дехе пиреро дид навадсола, ки гирдакон дар замин мекард. Нӯшервонро аҷиб омад, аз баҳри он ки бист сол бояд, ки то гавзи кишта бор диҳад. Гуфт: - Эй пир, гавз мекарӣ? Гуфт - Оре, худованд. Гуфт: - Чандон бизиӣ, ки бараш бихӯрӣ? Гуфт: - Киштанд, мо хӯрдем. Мо низ корем, то дигарон бихӯранд. Нӯшервонро хуш омад. Гуфт: - Зех! Дарвақт ҳазинадорро фармуд, то ҳазор динор пирро диҳад. Пир гуфт: - Эй худойгон, ҳеч кас бари ин гавз зудтар аз банда нахӯрд. Гуфт: - Чӣ гуна? - Гуфт: - Агар банда гавз накишти ва худойгон ин ҷо гузар накардӣ ва аз банда чунон ки пурсид, напурсидӣ ва банда он ҷавоб надодӣ, банда ин ҳазор дирам аз кучо ёфтӣ? Нӯшервон гуфт: - Зехозех! Ҳазинадор ду ҳазор динори дигар бидод, аз баҳри он ки ду бор зех бар забони ӯ бирафт. (аз "Синҷатнома".)

Шарҳи луғот:

Гирдакон - чормағз
Гавз - чормағз

Хавосе - хидматгори

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришхоро иҷро кунед:

1. Дар ҷумлаи аввал хеш ҷиро ифода мекард? Хеш-ро истифода бурда, ҷумлае тартиб диҳед.
2. Бараш бихӯрӣ чӣ маъно дорад?
3. Моҳияти матн дар қадом ҷумла баён шудааст?
4. Нӯшервонро хуш омад-ро шарҳ диҳед.

156. Матро хонед ва ҳиссаҷаҳои онро ёфта шарҳ диҳед. Гуед, ки ҳиссаҷаҳо бештар қай истифода мешаванд? Аломатҳои китобати ба ҳиссаҷаҳо марбутро муайян кунед. Дар мавзӯи "Сӯҳбати ду дӯст" иншо нависед ва аз ҳиссаҷаҳо қор бигиред.

-Не, не, рафиқон! Ин хел шуданаш хуб нест! Аз саховатмандию меҳрубониатон гардам. Кам монд, ки сарашро силаю офарину боракалло мегуфтед. Ростӣ гап, ин меҳрубониҳоятон бечо. Аз гуноҳ чашм пӯшидану рӯйпӯш кардан, бовар кунед, оқибати хуб надорад. Ба ҳар ҳол гуноҳ гуноҳ аст!

-Э-е, аз барои Худо, ба ту чӣ шуд, Далер?

Гуноҳи як борро хама мебахшанд. - даст афшонда гуфт Юсуф.

-Хайр, ба ту чӣ, Далер, бе ин ҳам дар ин дӯзах базӯр нишастаем. - аз паҳлу касе овоз баровард.

-Гапро дигар кашол надех. Ба гумонам, ману ту ҳам чандон моҳи беайб нестем, Далер? - Юсуф боз ба Далер гап мепарронд.

-Агар ба Акбар ҳамин хел некӣ мекардагӣ бошем, беҳтараш накунем. Дар ҳаққи ман ҳар чи фикр мекунад, ихтиёр доред. Лекин бояд андозаи гуноҳашро фаҳмад. Ҳар кор сари вақт доштааст. Бале, сари вақт доштааст.

Хиёбони серодами шаҳр. Дар байни анбӯҳи одамони роҳгузар назари мо ба Далер меафтад. ӯ дар муқобили чараёни одамон якто-яктою вазнин қадам монда ба чониби мо меояд. Аз қафо ҷавони ба синну сол аз Далер хурдтаре ба одамон бархӯрда шитобон аз паҳлӯи Далер меояд.

-Хайр, росташро гӯй, Далер, ин якравнат чӣ маънӣ дошт? Ту бо ин киро хурсанд карданӣ шудӣ, киро? - Тез-тез нафас гирифта, бо хашм ба Далер менигарад.

-Киро, мегӯй? - Далер ба рӯи ҷавон маънидорона нигоҳ мекунад, - киро? Ҳ-м...

Дар зимни чунин манзара ва анбӯҳи одамони роҳгузар Навишта пайдо мешавад.

Меҳмон Бахтӣ

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришхоро иҷро кунед:

1. Саховатмандӣ-ро талаффуз кунед ва гӯед, ки чиро наӣ бурдед?
2. Калимаи анбӯҳ-ро истифода карда ҷумла тартиб диҳед.
3. Муродифи хайр кадом калима аст? Ҷумлае гӯед бо истифода аз он.

157. Матиро хонед ва гӯед, ки дар он суҳан дар бораи кӣ меравад? Ҳиссаҷаҳо ба матн чӣ тобише бахшидаанд?

Ҷавон Восеъро аз кӯча гардонда овард.

-Хайр майлаш, - ин дафъа нармтар шуда гуфт Мирзои қорӣ.
Ман туро ба галабонӣ мегирам. Аммо як-ду нафар одам даркор,
ки туро шиносанду кафил шаванд, - боз шарт монд бой.

Амин дар ғояти нохушнудӣ ба меҳмони бадгумонаш назари
сарзанишкорона афканд. Восеъ бошад ришҳанде карду гуфт:

-Кафил надорам, тақсир.

-Оё дар ин ҷоҳо ягон шинос-пинос ҳам надорӣ?

-Не, надорам.

-Хайр, дар Янгибозор надошта бошӣ, дар Душанбе ё Ҳисор
ҳам надорӣ?

-Дар Душанбе дорам.

-Кӣ вай, шиносат?

-Як машқоби ховалингӣ.

Бой истехзои Восеъро нафаҳмида гуфт:

-Як машқоби бесару сомон чӣ касест, ки ба каси дигар кафил
шуда тавонад? Боз ба худи вай кафил ёфтаи даркор!

-Тақсир, модом ки шумо ба ман бовар накунед... дигар чӣ ҷои
гап!

Инро гуфта Восеъ боз ба тарадлуди рафтаи афтада буд, ки
Амин ўро боздошта, ба меҳмонаш "кафил ман худам" гӯён ин дафъа
худа аз ҷониби бой бо Восеъ ба гуфтугӯ даромад.

Сотим Улуғзода

158. Матро хонда мазмуни онро нақл кунед. Ҷумлаҳоеро, ки ҳиссаҷа доранд,
муайян карда нависед. Ба имлои ҳиссаҷаҳо диққат диҳед. Муқоламае тартиб диҳед
ва дар он ҳиссаҷаҳоро истифода баред.

Ясаул... аз вай пурсид:

-Магар ту хоҳари ин ҷавон мебошӣ, ки ба вай ин қадар дилсӯзӣ
мекунӣ?

-Не, гуфт Гулнор.

-Хоҳарзодаи ин ё бародарзодааш ҳастӣ?

-Не!

-Пас маълум мешавад, ки занаш ҳастӣ! Гулнор бошад.
ҳиҷолатмандона "ҳанӯз не!" гуфт.

Ясаул сари худро ҷунбонида зери лаб:

-Сабаби ин дилсӯзиҳо маълум шуд, - гуфт ва ба Гулнор нигоҳ
карда, - хуб, бисёр ғам махӯр! Дар ин наздикиҳо котаи худро дар
Сари Ҷӯй ё ки дар Ҳисор хоҳӣ дид, - гуфт ва хост, ки ба роҳ дарояд.

Гулнор, ки аз нармгуфторихои аввалини ясавул ба халосии махбубаш умедвор шуда буд, бо суханҳои охириаш якбора ба навмедӣ афтод, дунё ба назараш торик ва сиёҳ шуд, ҳеҷ чизро намедид ва аз чизе ҳам бок надошт: бо як далерии шерона монанди гурбае, ки ба саги ба бачааш қасдкарда ҳамла орад, девонавор худро ба тарафи ясавул хаво дод:

Эй золими хунхори дилозор, чунӣ, ки аз болои аспат гирифта ба рӯи сангат занам? - гӯён хост, ки аз камари ясавул гирад.

Ясавул бе он ки пой худро аз рикоб (узангу) барорад, бо пошнаи мӯзааш ба сари синаи Гулнори дилафгор чунон зад, ки мурдавор парида якчанд қадам поинтар ба чуқурие афтод ва як чир зада хомӯш монд.

Садриддин Айнӣ

159. Ҳикоятро хонед ва хулосаи баровардаатонро нависед. Хиссаҷаҳои матн магар дар навиштаи шумо истифода шудаанд? Чаро? Дар эҷодиёти шоирони пешин бештар кадом хиссаҷаҳо истифода шудаанд.

Маъмун гуломе дошт, ки тартиби оби таҳорат ба ӯҳдаи вай буд. Дар ҳар чанд рӯз офтоба ё сатле гум мешуд. Як рӯз Маъмун ба вай гуфт:

-Кош, он офтобаву сатл, ки аз мо мебарӣ, ҳам ба мо фурушӣ.

Гуфт:

-Ҳамчунон кунам. Ин сатли ҳозирро бихар. Фармуд, ки ба чанд мефурушӣ?

Гуфт:

-Ба ду динар.

Фармуд, то ба вай ду динар доданд. Пас гуфт:

-Ин сатл аз ту дар амон шуд?

Гуфт:

-Оре!

Абдурахмони Ҷомӣ

Шарҳи луғот:

Маъмун - халифани аббосӣ, писари
Ҳорунаррашид

Сатл - сатил

160. Шеърро ифоданок хонед ва гӯед, ки моҳияти он аз чӣ иборат аст? Эҳсоси ғарибӣ асосан дар кадом байт равшан ифода ёфтааст? Шоир хиссиёти ғарибиро ба воситаи кадом нидоҳо ба қалам додааст? Дар мавзӯи "Ғарибӣ" нақле нависед:

Дил мукими кӯи ҷонон асту ман ин ҷо ғариб,
Чун кунад бечораи мискинтани танҳо ғариб?

Орзуманди диёри хешаму ёрони хеш,
 Дар чаҳон то чанд гардам бесару бепо ғариб?
 Чун ту дар гурбат наҷфтодӣ, чӣ донӣ холи ман?
 Меҳнати гурбат надонад ҳеч кас, илло ғариб.
 Ҳаргиз аз рӯи карам рӯзе напурсидӣ, ки чист
 Холи зори мустаманди монда дур аз мо ғариб.
 Чун дар ин даврон намеафтад касе бар холи худ,
 Дар чуни шаҳре, ки мебинӣ, кӣ афтад бо ғариб?
 Дар ғарибӣ чон ба саҳтӣ медиҳад мискин Камол,
 Во ғарибӣ, во ғарибӣ, во ғарибӣ, во ғариб!

Камоли Хуҷандӣ

Ба саволҳо ҷавоб дола, супоришҳоро иҷро кунед:

1. Ифодаи меҳнати гурбат-ро шарҳ диҳед.
2. Муродифҳои илло кадомҳоянд? Яке аз онҳоро истифода бурда ҷумлае тартиб диҳед.
3. **Аз рӯи карам** ба кадом маъно омадааст?

161. Порчаи манзумро хонда, мазмуни онро шарҳ диҳед. Гуед, ки ғаму андӯхи шоир дар кадом мисраъҳо равшану возеҳ инъикос ёфтааст? Ба кадом шакли шеърӣ суруда шудааст?

Дӯстон! Фочиаи саҳт биёмад ба сарам,
 Рафт аз ин фочиа рӯҳ аз тану нур аз басарам.
 Хабаре омаду рафт аз дилу чон тоқату хуш,
 Баъд аз ин кай шавад аз ҳушу дилу чон хабарам?!
 Хабар ин аст, ки бо теги ситам кушта шудааст?
 Додарам - қуввати рӯҳу дилу кути чигарам,
 Аз ҳучуми аламам қуввати фарёд намонд,
 То чунон дашнаи бедод фалак зад ба сарам.
 Чигарам об шуду рехт зи ду чашми тарам,
 Чигарам, во чигарам, во чигарама, во чигарам!

Садриддин Айни

Шарҳи луғот:

Фочиа - ҳодисаи пурмушибат
Басар - чашм, дида

Дашна - ханҷар
Фалак - киноя аз амир

162. Матро хонед ва ҷумлаҳои нидодорро ҷудо карда нависед. Гуед, ки онҳо дар ҷумла чӣ вазифаҳо адо кардаанд? Дар мавзӯе иншо нависед ва нидоҳои мувофиқро истифода баред.

-Ўху, ўху, ўху, - сурфа карда касе аз дарвозаи куча даромад.

Бо шунидани ин овоз чуфтрон, ки нав аз кор омада, ба рӯи суфачаи пеши саисхона хобида буд, сари худро як бардошта ба оянда нигоҳ кард ва боз чомаи кории худро ба сараш печонда ба хоб рафт.

-Собир! - Уй Собир! - гуён оянда фарёд кашид. Чуфтрон серосема сар аз хоб бардошта:

-Лаббай, - гуфт.

-Магар ба хонаи ман хоб бардошта омадӣ? Сари шаб, ки чуфтро мебасти, магар таъин накарда будам, ки аз чуфтронӣ омадан замон ба сари хирман рав?! Бодгарон хама дузданд, ҳамин ки чашро хато карданд, гандумро ба хонаи худ мекашонанд. Гарданканда! Ҳамин қадар таъину такшинони ман кучо рафт?

Собир чашмонашро молида-молида аз ҷой хеста:

-Хучаин! Магар нахобида кор карда мешавад?! - гуфт.

Хучаин шӯрида:

-Магар нони хучаинро муфт гумон кардӣ? Дар вақти хӯрок гов барин мехӯрӣ, кор фармоям, хари ланг... Хоб ки даркор будааст, чаро ятим истодӣ? Зимистон вақти бекорӣ дар хонаи худ чунон хобӣ, ки то баҳор барнахезӣ...
Садриддин Айни

163. Ғазалро ифоданок хонед ва маънидод кунед. Байтҳоеро, ки нидо доранд, нависед. Ҷой, вазифа ва аломатҳои китобати ба нидоҳо марбутро шарҳ диҳед.

Сина молмоли дардаст, эй дарего, марҳаме,
Дил зи танҳои ба ҷон омад, худоё, ҳамдаме.
Чашми осоиш кӣ дорад аз сипехри тезрав?
Сокиё, ҷома ба ман деҳ то биёсоям даме.
Зиракero гуфтам: "Ин аҳвол бин". Хандиду гуфт:
"Саъб рӯзе, булғачаб коре, парешон оламе".
Сӯхтаи дар чохи сабр аз баҳри он шамъи Чигил,
Шоҳи туркон фориг аст аз ҳоли мо, ку Рустаи?
Дар тариқи ишқбозӣ амну осоиш болост,
Реш бод он дил, ки бо дарди ту хоҳад марҳаме.
Аҳли кому нозро дар кӯи риндӣ роҳ нест,
Раҳраве бояд ҷаҳонсӯзе, на хоме, бегаи.
Одаме дар олами хокӣ намеояд ба даст,
Оламе дигар бибояд сохт в-аз нав Одаме.
Хез, то хотир бад-он турки самаркандӣ диҳем,
К-аз насимаш "бӯи ҷӯи Мулиён ояд ҳаме".
Гиряи Ҳофиз ҷӣ созад пеши истиғнои ишқ,
К-андар ин дарё намояд ҳафт дарё шабнаме.

Ҳофизи Шерозӣ

Шарҳи луғот:

Мархам - давое, ки ба решу захмҳо гузошта мешавад
Сипехри тезрав - киноя аз замон
Биёсудан - фориг шудан аз чизе ё касе
Сазб - душвор, сахт, мушкил
Чохи сабр - киноя аз сабру токати дурудароз
Шамъи Чигил - киноя аз маҳбубаи зебо (Чигил номи шаҳре дар Туркистон)

Шоҳи туркон - киноя аз шоҳи хубон
Рустам - киноя аз паҳлавони ниҳоят зурманд
Кун риндӣ - ишқбозӣ
Раҳрав - солиқ, ошиқ
Ҷаҳонсӯз - золим, ситамгар
Турки самарқандӣ - киноя аз маҳбуба
Истиғно - безътиной

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришхоро иҷро кунед:

1. **Мархам** аз **маҳрам** чӣ фарқ дорад? Мисолҳо тартиб диҳед.
2. **Зирак**-ро шарҳ диҳед ва синонимҳои онро гӯед.
3. **Аз баҳри** кадом ҳиссаи нутқ аст?

164. Матиро хонед ва гӯед, ки он дар бораи кӣ маълумот медиҳад? Ниодоҳо ва ҳиссаҳои матиро аниқ сохта, нақши онҳоро маънидод кунед.

Ассалому алайкум, маҳдум, - Дониш аз ин саломии ногаҳонӣ тааҷҷуби ҷавонро диду зуд илова кард:

-Шумо маро дар хотир надоред. Вақте ки ман дар сафари аввал бо падаратон шинос шуда, ба хонаи шумоён рафтуоӣ доштам, шумо понздаҳсола будед. Ҷамоно аз хотир баровардаед.

-Ростӣ, ки дар хотир надорам.

-Падаратон маро Аҳмад-мирзо мегуфтанд. Ман бухорӣ мешавам...

-Эҳа, Мирзо-ого, чӣ тавр шуморо нашинохтаам, охир ман ҳамеша "Мирзо-ого ба ман якто расм кашида диҳед" гуфта шуморо безор мекардам...

-Ҳа, бале, дар хотир доштаед... Даҳ рӯз шуд, ки ба Оренбург расидем ва қариб ҳар рӯз ба ҳамин дӯкон меоям ва ҳамеша баста аст. Гумон кардам, ки падаратон ба Қазон ё Уфа кӯчида рафтаанд...

-Не, Мирзо-ого, як моҳ шуд, ки падарам ба зиёрати Маккатуллоҳ баромаданд. Дирӯз аз Истамбул хат гирифтаам, ки савори киштӣ ба сӯи Макка роҳ гирифтаанд. Рӯзҳои охир шуморо бисёр ёд мекарданд.

-Афсӯс, афсӯс чӣ иштиёқи дидори он кас доштам!

-Панҷ-шаш соли охир он кас аз қорҳои тичорат канора гирифта, ба таҳқиқи улум машғул шуданд. Чандин осори олимони русу фарангиро ба забони тоторӣ тарҷума карданд. аммо ба наشري онҳо

дасташон нарасид. Қиблагоҳӣ хеле орзу доштанд, ки ин дастнависҳоро аз назари шумо гузаронанд. Кошкӣ, ба кулбаи банда қадам ранҷа мекардед, ки ман ин таълифотро ба шумо манзур кунам!

-Бо камоли майл! Худам ҳам дар ин рӯзҳо аз бешуглию бекитобӣ ба чон расида будам. Имшаб ҳатман ба хонаатон меоям...

Расул Ҳодизода

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришно иҷро кунед:

1. Магар ду ва ё зиёда нидою ҳиссаҷа паси ҳам омада метавонад?
2. Истамбул-ро бори дигар талаффуз кунед ва шарҳ диҳед.
3. Шумораҳои тахминӣ чӣ тавр навишта мешаванд?

165. Хонед ва мазмуни онро нақл кунед. Нидоҳо кай ва барои чӣ истифода шудаанд? Дар мавзӯи "Ҳар лаҳза ганимат аст" иншо нависед.

Саълабӣ шоире аз шуарои пойтахти Мансури халифа буд. Гуфт:

-Рӯзе қасидае гарро (хуб) гуфтам ва ба умеди силаи (инъом) кулӣ пеши халифа бурдам ва бар ӯ хондам ва дараҷаи қабул ёфт. Баъд аз он гуфт:

-Эй Саълабӣ, кадом дӯсттар дорӣ? Он ки туро сесад динор зари сурх диҳам ё се калима хикмат ба ту омӯзам, ки ҳар яке ба сад динор зари сурх арзад.

Ман бинобар хушомад гуфтам:

-Хикмати боқӣ беҳ аз неъматӣ фонӣ.

Гуфт:

-Калимаи аввал он, ки чун ҷомаи ту кӯҳна бошад, мӯзаи нав мапӯш, ки бад намояд.

Гуфтам:

-Оҳ, вовайло, ки сад динорам бисӯхт!

Халифа лаб ширин карду гуфт:

-Калимаи дувум он, ки чун равған дар риш молӣ, ба зери риш марасон, ки гиребонро ҷарб кунад.

Гуфтам:

-Дарег, сад дарег, ки дувист динорам зоеъ шуд. Халифа табассум карду гуфт:

-Калимаи савум...

Пеш аз он ки баён кунад, гуфтам:

-Эй халифаи рӯзгор, бар иззати парвардигор, сад динори бокиро бар ман деҳ, ки он маро ҳазор бор нофеътар аст аз хикмат шунидан. Халифа бихандиду бифармуд, то понсад динор зари сурх оварданд ва ба ман таслим карданд. (аз "Латоифуттавоиф".)

Ба саволҳо ҷавоб дода, суноришҳоро иҷро кунед:

1. Калимаи дуҷум боз қадом шаклро дорад? Имлои онро дар хотир нигоҳ доред.
2. Ҳикмати ин ҳикоят дар чист?
3. Понсад ё панҷсад?
4. Муродиҳои "таслим қардан"-ро ёбед ва бо истифода аз онҳо ҷумлаҳо тартиб диҳед.

166. Матро хонед ва ҷумлаҳои нидодорро муайян кунед. Гуед, ки онҳо чӣ вазифаро иҷро кардаанд?

...Дақиқае нагузашта ба хонаи хомӯши Дониш Савдо мебарояд.

-Ассалому алайкум, маҳдум, гӯшанишинӣ бас будагист.

-Ваалайкум салом, хуш омаданд, шоир, кани, биёед!

Дониш когазу когазпораҳоро гун дошта як сӯ мегузорад.

-Тақсир ҳамон ба таълифоте машғуланд?

-Имрӯз қадами мубораки дӯстон ба кулбаи мо илҳами илоҳӣ овард, аз пагоҳ боз машғули иншо ҳастам.

-Боз тақвими нуҷум, тақсир?

-Не, дили ҷаноби олиро аз пешгӯиҳои мунаҷҷимон хунук кардам. Ҳоло ҳамон орзуе, ки мову шумо дар дил доштем, мехоҳам амалӣ кунам. Рисолае дар назми идораи давлат менависам. Шояд ки ба ин тариқ дар қорҳои давлат каме низому зобита қорӣ гардад.

-Ин қори ниҳоят хайр аст, ҳуди ман ҳам акнун ба шумо гуфтани будам, ки чунин рисолае зарур аст ва таълифи ин рисола дар замони мо ҷуз ба дасти шумо сурат нахоҳад гирифт...

-Бубинем, кани, аз ин тапиданҳои очизона чӣ ҳосил мешавад... Хуб, биёед, акнун ин баҳсҳои олимонаро монему димоғи хирадро ҷок кунем... Дар хотир доред, дар ҷавонӣ рубоии ҳазрати Бедилро замзама мекардем:

Тақдир зи мастони вафокеш аласт,
Паймони касе ба ҳукми раъфат нашикаст,
Паймонаи риндон ба кафи риндон дод,
Риши зоҳид ба гардани зоҳид баст...

Савдову Дониш хандакунон аз хона баромада, оҳиста-оҳиста аз зина поён мебароянд.

Расул Ҳодизода

ОДОБИ МУОШИРАТ

167. Порчаи манзумро хонед ва гӯед, ки сухан ба гуфтору кирдор чӣ муносибат дорад? Мазмуни порчаро ба ҳисоб гирифта, дар мавзӯи "Ахамияти сухан" нақле нависед.

Сахан беҳтар аз неъмату хоста,
Сахан беҳтар аз ганчи ораста,
Сухан мар-сухангӯйро моя бас,
Сухан бар тани мард пироя бас.
Зи доно сухан бишнаву гӯш кун,
Ки н-омад дигар з-осмон чуз сахун.
Сахун мардро сар ба гардун кашад,
Сахун кӯхро сӯи ҳомун кашад.
Сахун бар ту некӯ кунад кори зишт,
Сахун раҳ намояд ба сӯи биҳишт.
Бигуфтам ба ширин сухан ин самар,
Ки кас нест гуфта аз ин пештар.
Ман аз баҳри он афсари сарварӣ
Сахун ронд хоҳам ба лафзи дарӣ
Сахун бешак аз назм рангин шавад,
Арӯс аз машота баоин шавад.
Сахунро биёрост хоҳам ҳаме,
Ҷамол аз хирад хост хоҳам ҳаме.

Айюқӣ

Шарҳи луғот:

Неъмат - ризқу рӯзӣ, мол, бонгарӣ,
сарвати моддӣ ва маънавӣ
Хоста - сарвату бонгарӣ
Моя - зебу зинат, ороиш
Пироя - зебу зинат, ороиш

Ҳомун - сахро, водӣ
Самар - хикоя, қисса
Афсар - тоҷ, роҳбарӣ
Ҷамол - хусн, зебой

168. Матро хонда, матлаби асосиро баён кунед. Шумо ба ин навиштагон адиб розид ё на? Чаро? Дар мавзӯи "Ба пирӣ хидмати модар - падар кун" нақле нависед.

...Пас, ҳаққи падару модар агар аз рӯи дин нанигарӣ, аз рӯи хираду мардумӣ бингар, ки падару модар мунтичи (сабабгори) некиву асли парвариши нафси туанд. Чун ту дар ҳаққи эшон муқассир (гунаҳкор) бошӣ, чунон бувад, ки ту сазои ҳеч некӣ набошӣ ва он кас, ки вай ҳақшиноси некии асл набошад, некии

фаръро ҳам қадр надонад. Бо носипосон некӣ кардан аз хирагӣ бошад ва ту низ хирагии худ маҷӯӣ ва бо падару модари худ чунон бош, ки аз фарзандони худ тамаъ дорӣ, ки бо ту бошанд. Зеро ки он кӣ аз ту зояд, ҳамон тамаъ дорад, ки ту аз падар дорӣ, ки масал одамӣ ҳамчун мева аст ва модару падар ҳамчун дарахт. Харчанд дарахтро тааххуд (хидматгузорӣ) беш кунӣ, мева аз вай накутару бехтар ёбӣ. Ва чун падару модарро хурмату озарм (иззат) беш дорӣ, дуову офарини эшон дар ту асари бештар кунад ва мустақобтар бувад... ва ба хушнудии эшон наздиктар бошӣ. Ва зинҳор, ки аз баҳри мерос марги падару модар нахоҳӣ, ки бе марги падару модар он чи рӯзии ту бошад, ба ту бирасад... Ба касе манигар, ки холи ӯ бехтар аз холи ту бошад, ба касе нигар, ки холи ӯ аз холи ту бадтар бошад... Ва агар ба мол дарвеш гардӣ, ҷаҳд кун, то ба хирад тавонгар бошӣ, ки тавонгари хирад аз тавонгари мол бехтар бошад ва ба хирад мол тавон ҳосил кард ва ба мол хирад ҳосил натавон кард. Ва ҷоҳил аз мол зуд дарвеш гардад ва хирадро дузд наметавонад бурдан ва обу оташ натавонад ҳалок кардан. Пас, агар хирад дорӣ, бо хирад ҳунар омӯз, ки хирад бе ҳунар чун тәне бошад бе ҷома ва шахсе бувад бе сурат, ки гуфтаанд: "Ал-адабу сурат-ул-акли" (адаб нишонаи хирад аст).

Унсурулмаолиш Кайковус

Ба саволҳо ҷавоб гуфта, супоришно иҷро кунед.

1. Шахсе, ки эхтироми волидайнро нигоҳ намедорад, сазовори некӣ хаст ё не?
2. Дар ҳаққи падару модар ҳар коре кунӣ, аз фарзандони хеш онро тамаъ дор-ро чӣ тавр мефаҳмед?
3. Дар ҷуфти дуову офарини калимаи дувум ба кадом маъно омадвааст?
4. Ҷумлаи охири сарсағри аввалро шарҳ диҳед.
5. Батар ё бадтар?

169. Порчаро хонед ва ҳар ҷузъи онро шарҳ диҳед.

Дар мавзӯи "Муносибат бо падару модар" ишро нависед.

Агар пурсанд, ки адаб бо падару модар чанд аст, бигӯӣ, дувоздах: Аввал он, ки хурмати эшон ба вочиб нигоҳ дорад. Дуюм, ба моли дунё бо эшон музояқа (сахтӣ) накунад. Сеюм, ба муурооте, ки ба эшон кунад, миннат бад-эшон оид нагардонад. Чаҳорум, низ дар рӯи эшон нангарад. Панҷум, чун бихонандаш, зуд иҷобат (кабул) кунад. Шашум, дар вақти мулоқоти эшон рӯӣ дарҳам накашад. Хафтум, ҳар чӣ фармоянд, ки дар он маъсияте (гуноҳ) набошад, ба ҷой оварад. Хашум, дар суҳан гуфтан бо эшон ё бо

дигаре дар пеши эшон овоз баланд накунад. Нӯҳум, бе дастури эшон ба сафар наравад. Даҳум, дар талаби ҳосил кардани хушнудии эшон бошад. Ёздаҳум, эҳсон бо эшон, сонӣ ибодат донад, яъне биҳишт дар зери қадамҳои модарон аст:

Чаннат, ки ризои мо дар он аст,
Андар таҳи пой модарон аст.

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

Ба саволҳо ҷавоб гуфта, супоришхоро иҷро кунед:

1. Ба ин гуфтаҳо чизеро илова карданӣ ҳастед?
2. Байтро маънидод кунед.
3. Нангарад-ро аз ҷиҳати сохт муайян созед.
4. Хушбахт ва хушнуд магар аз ҷиҳати сохт яканд?

170. Порчаи манзумро ифоданок ҳонед. Гуед, ки он ба чӣ мавзӯ бахшида шудааст? Ба он чӣ ном гузоштан мумкин? Дар мавзӯи "Алаб тоҷи сари мардон аст" иншо нависед.

...Бо модари хеш меҳрубон бош,
Омодаи хидматаш ба ҷон бош.
Бо чашми адаб нигар падарро,
Аз гуфтаи ӯ мапеч сарро.
Чун ин ду шаванд аз ту хурсанд,
Хурсанд шавад зи ту худованд.
Дар кӯча чу меравӣ ба мактаб,
Маъкул гузар куну муаддаб...
...Кам гӯю магӯӣ ҳар чӣ донӣ,
Лаб дӯхта дор, то тавонӣ...
...Андар васати каломи мардум,
Лаб боз макун ту бар такаллум...
...Чун хӯй кунанд забон ба дашном,
Он беҳ, ки бурида бод аз ком.
Аз айби касон забон фуру банд,
Айбаш ба забони хеш мапсанд...
...Дар сӯхбати сифла чун дарой,
Биттабъ ба сифлагӣ гарой.
Бо мардуми бошараф даромез,
То табъи ту бошараф шавад низ...

Эраҷ Мирзо

Ба саволҳо ҷавоб гуфта, супоришно иҷро кунед:

1. Муаллаб, васат, тақаллум-ро шарҳ диҳед ва бо онҳо ҷумлаҳо тартиб диҳед.
2. Андар дар кадом маврид бештар истеъмол мешавад?
3. Ифодаи хӯй кунад забон чӣ маъно дорад?

170. Порчаи манзумро бодиккат хонед ва мазмуни онро нақл кунед. Дар ин порча ҳамаи одоби меҳмондорӣ баён шудааст ё не? Дар мавзӯи "Одоби меҳмондорӣ" нақл навишта, фикратонро баён кунед.

Эй бародар, меҳмонро нек дор,
Ҳаст меҳмон аз атои кирдигор.
Меҳмон рӯзӣ зи худ меоварад,
Пас гуноҳи мизбонро мебарад.
Ҳар киро ҷаббор дорад душманаш,
Боз дорад меҳмон аз масканаш.
Мӯмине, к-ӯ дошт меҳмонро нақӯ,
Ҳақ гушояд боби раҳматро бар ӯ.
Ҳар киро шуд табъ аз меҳмон малул,
Аз вай озурда Худову ҳам расул.
Бандае, к-ӯ хидмати меҳмон кунад,
Хешро шоистаи раҳмон кунад.
Ҳар кӣ меҳмонро ба рӯи тоза дид,
Аз Худо алтофи беандоза дид.
Аз тақаллуф дур бош, эй мизбон,
То гаронӣ набвадат аз меҳмон.
Меҳмонро, эй писар, эъзоз кун,
Гар бувад кофир, дар ӯ дар боз кун.
Ҳаст меҳмон аз атоҳи карим,
Ҳар кӣ з-ӯ пинҳон шавад, бошад лаим,
Маърифат дорӣ, гирех бар зар мабанд,
Чун расад меҳмон, ба рӯяш дар мабанд.
Ҳар кӣ меҳмонро гиромӣ мекунад,
Кӯшише дар некномӣ мекунад.
Ҳар кӣ меҳмонат шавад, ар хосу ом,
Пеши ӯ мебояд овардан таом...

аз "Ҷаҳоркиноб"

Шарҳи луғот:

Ато - бахшиш, лутфу эҳсон
Кирдигор - офаринанда, офаридгор
Ҷаббор - киноя аз Худо

Тоза - бо иззату ҳурмат
Алтоф - ҷамъи лутф

Ба саволҳо посух дода, суворнишхоро иҷро кунед:

1. Гушонид ё кушояд?
2. Кадом калимаҳоро мелонед, ки ҳеш-ро иваз мекунанд?
3. Ифодаи **ба рӯн тоза дидан** чӣ маъно дорад?
4. **Некномӣ**-ро аз ҷиҳати сохт шарҳ диҳед.
5. **Ар** чӣ маъно дорад? Шаклҳои дигари онро шарҳ диҳед.

172. Матиро хонед. Аввал мухтасар нақл кунед ва баъд мазмуни онро бо иловаҳо нависед. Гуед, ки дар ин матн кадом ҷумлаҳо (аз назари сохт) бештар истемол шудаанд?

Эй писар, мардумони бегонаро ҳар рӯз меҳмон макун. Аз он ки ҳар рӯз ба ҳаққи меҳмон натавон расидан. Бинигар, то як моҳ чанд бор меҳмонӣ тавонӣ кардан. Он ки се бор тавонӣ кардан, як бор кун ва се бор андар ӯ харҷ кун, то хони ту аз ҳама айбе мубарро бувад ва забони айбҷӯён бар ту баста бошад. Ва чун меҳмонон дар хонаи ту оянд, ҳар касро пешвоз мефирист ва тақаррубе ҳамекун ва темори ҳар кас ба сазои ӯ медор. Чунон ки Абӯшақури Балхӣ гӯяд:

ШЕЪР:

Агар дӯст меҳмон бувад ё на дӯст,
Шабу рӯз темори меҳмон нақӯст.

Агар вақти мева бувад, пеш аз таом меваҳои тару хушк пеш ор, то бихӯранд. Ва як замон таваккуф кун ва он гаҳ хӯрданиҳо овар.

Ва ту манишин то он гоҳ, ки меҳмонон бигӯянд як бору ду бор, ки бинишин. Он гоҳ, бо эшон мусоадат кун ва нон бихӯру фурутар аз ҳама кас нишин, магар меҳмони бузург бошад, ки нишастан мумкин набувад.

Ва аз меҳмонон узр махоҳ, ки узр хоستان табъи бозориён бувад. Ва ҳар соат магӯй: "Эй фалон, нон нек бихӯр ва ҳеч намехӯрӣ. Шарм мадор, ки аз ҷиҳати ту чизе натавонистам кардан. Иншооллоҳ, ки баъд аз ин узри онҳо бихоҳем".

Ин на суханони мӯхташаман бувад. Ин лафзи касе бувад, ки ба солҳо меҳмоне як бор кунад аз ҷумлаи бозориён, ки аз чунин гуфтор мардум шармсор шаванд ва нон натавонанд хӯрдан ва нимсер аз хон бархезанд.

Ва моро ба Гелон расме нақӯст. Чун меҳмонро ба хона баранд, хон биниҳанд ва кӯзаҳои об ҳозир кунанд. Ва меҳмонхудой ва

пайвастагони ӯ аз он ҷо бираванд, магар як тан аз ҷои дур бозистад аз баҳри коса ниҳодан, то меҳмон чунон ки хоҳад, нон бихӯрад. Он гоҳ мизбон пеш ояд. Ва расми араб низ чунин аст...

Аммо бидон, ки ҳаққи меҳмон доштан вочиб аст, валекин ҳаққи меҳмоне, ки ба ҳақшиносӣ арзад. На чунон ки ҳар қаллошери ба хона барӣ ва он гоҳ чандон эъзозу икром кунӣ, ки ин меҳмони ман аст. Бидон, ки ин тақаррубу дилдорӣ бо кӣ бояд кардан.

Унсурулмаолиш Кайковус

Шарҳи луғот:

Мубарро - пок, холи

Тақарруб - ба ҳам наздик шудан

Темор - гамхорӣ, парасторӣ

Мусоадат - ёрӣ додан

Иншоолух - агар Худо хоҳад

Мӯхташамон - бузургворон,
давлатмандон

Қаллош - айёш, ҳилагар, беорун
номус

Ба савол ҷавоб дода, супоришхоро иҷро кунед:

1. Калимаи мағӯй-ро аз ҷиҳати сохт шарҳ диҳед. Шакли дигари ма-ро ном баред.

2. Меҳмонхудоӣ аз чанд реша иборат аст ва чӣ маъно дорад?

3. Байтро аз назари маъно ва сохт маънидод кунед.

173. Матнро хонед ва ба он ном гузоред. Дар мавзӯи "Ғоиди камхӯрӣ" нақле нависед.

...Аммо аввал таҷрибати таом хӯрдан бидон, ки одати мардумони бозорӣ чунон аст, ки таом бештар ба шаб хӯранд ва он саҳт зиён дорад, доим бо тухма бошанд.

Ва мардумони лашкарипешаро одат чунон аст, ки вақту новакт нанигаранд. Ҳар гоҳ ки ёбанд, бихӯранд. Ва ин одати сутурон аст, ки ҳар гоҳ ки алаф ёбанд, бихӯранд.

Ва мардумони мӯхташам ва хос дар шабонарӯзӣ як бор беш таом нахӯранд. Ва ин тариқи ҳештандорӣ аст. Валекин тан заиф гардаду беқувват. Пас чунон бояд, ки мардуми мӯхташам бомдод ба хилват андак моя тановуле кунад ва он гоҳ берун ояду ба қалхудоии ҳеш машғул шавад, то намози пешин бикунад, он қадар низ, ки ротиб бошад, расида бошад.

Ва он касон, ки бо ту таом хӯранд, ҳозир фармой кардан, то бо ту таом хӯранд. Аммо таом ба шитоб махӯр. Оҳиста бош. Ба сари хон бо мардумон ҳадис ҳамекун, чунон ки дар шартӣ ислом аст. Валекин сар дар пеш афканда дор ва дар луқмаи мардумон манигар...

Унсурулмаолиш Кайковус

Шарҳи луғот:

Тухма - сахтшавии меъда, фасодии гизо дар меъда

Сутур - чорпои саворӣ, маркаб

Ротиб - ҳаққи муқаррарӣ; микдори муайяни ҳӯрок

Тановул қардан - ҳӯрдан, ошомидан

Ҳадис - нақл, ривоят

Мӯхташам - боиктидор, бузург

Ба саволҳо ҷавоб дода, суворинро иҷро кунед:

1. **Новакт** чӣ тавр сохта шудааст?
2. Дар талаффузи калимаи сахт чӣ ходисаро эҳсос кардед?
3. Магар бо пайвандаки ва оғоз қардани ҷумла мумкин аст?
4. Решаи ҳамекун-ро муайян кунед.

174. Порчаи манзумро ҳонед ва маънидод кунед. Ба он чӣ ном гузоштан мумкин аст?

...Адаб хоҳӣ, зи ҳад берун манеҳ пой,
Зи ҳар ҷониб, ки хоҳӣ, дар миён ой.
Адаб ороиши афъол бошад,
Адаб осоиши ахвол бошад.
Фурӯги зоҳир аз ороиши ўст,
Фароғи ботин аз осоиши ўст.
Адаб маҷмӯаи хусну ҷамол аст,
Баҳоре дар қамоли эътидол аст.
Ҳама қорат ба қадри хеш бояд,
Зи қадри худ на кам, не беш бояд.
Ба ин мизон агар худро бисанҷӣ,
Наранҷанд аз туву худ ҳам наранҷӣ.
Чу биншинӣ, ҷунон шояд, ки бояд,
Чу бархезӣ, ҷунон шояд ки бояд.
Ҷароғи дида шаб ҷоё маяфрӯз,
Ки гардад гира, ҷун равшан шавад рӯз.
Сухан бо махрамон бояд ҷунон гуфт,
Ки бо агёр дар маҷлис тавон гуфт.
Ҷаро сомеъ нихад бар нуктае гӯш,
Ки бояд қардаш аз хотир фаромӯш?
Манеҳ бар ҳарфи кас зинҳор ангушт,
Ки афтад ҷун қалам ангушт аз мушт.
Ҷаро ҷоё қадам бояд ниҳодан,
Ки он ҷо бе маҳал бошад ситодан.
Адабро раҳбари кӯи талаб кун.

Вагарна нафси саркашро адаб кун.
 Адаб дар анчуман шамъи мунир аст.
 Далели покии мо-фи-з-замир аст.
 Ҳарифе, к-аз адаб дилкаш намояд,
 Аз ӯ тарки адаб ҳам хуш наёяд...

Бадриддини Ҳилолӣ

Шарҳи луғот:

Фурӯғ - равшанӣ; фурӯғи зоҳир
 - зебу зиннати шакли зоҳирӣ
Фароғ - роҳат, осоиш
Эътидол - дурустӣ, солимӣ
Сомеъ - шунаванда

Ҳарф - сухан, гап ба ҳарфи касе
 ангушт ниҳодан - нуктагирӣ
Мунир - равшанидиханда
Мо-фи-з-замир - он чӣ дар дил
 аст

175. Шеърро ифоданок хонед ва мазмуни онро тафсир кунед. Чӣ ном гузоштан мумкин? Гуед, ки бештар феъли қадом замон истифода шудааст ва чаро?

Як насихат бишнава аз ман, к-андар он набвад гараз,
 Чун кунӣ рои муҳимме, таҷрибат аз пеш кун.
 Тоату фармони ҳақ бар шафқате бар халқ кун,
 Об дар халқи каримон аз карам чун нӯш рез,
 Мӯй бар андоми ҳасм аз бим ҳамчун неш кун.
 Гар такаббур мекунӣ, бо хоҷағони сифла кун
 В-ар тавозӯ мекунӣ, бо мардуми дарвеш кун.
 Маърифат аз лафзи дидорони комилақл чӯй,
 Машварат бо рои наздикони дурандеш кун.
 Гар касе дарди диле гӯяд туро аз холи хеш,
 Гуш бо дарди дили он очизи дилреш кун.

Шамсиддин Муҳаммади Ҷувайнӣ

Шарҳи луғот:

Таҷрибат - озмоиш, озмун
Такаббур кардан - худро бузург
 ҳисобидан
Хоҷагон - давлатмандон
Дилреш - озурладил
Сифла - паст, бадсиришт
Шиор кардан - исша кардан
Шафқат - меҳрубонӣ, дилсӯзӣ

Зоеъ - табаҳ
Гараз - кина, душманӣ
Карам - ҳавонмардӣ, бузургворӣ
Фосиқ - табаҳкор
Маърифат - шинохт
Нӯш - ширинӣ, шаҳд
Неш - захр

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришхоро иҷро кунед:

1. Шавкат аз шафқат чӣ фарқ дорад?

2. **Комплакл-ро** аз чихати сохт муайян кунед ва шарҳ диҳед.
3. Бо истифодаи **маърифат** ҷумла тартиб диҳед.
4. Байти охиrho ба наср баргардонед ва гуед, ки чӣ ҳодиса рух дод?

ХУЧЧАТҲОИ РАСМӢ

176. Матиро хонед ва маънидош кунед. Гуед, ки кадом чихати он маъкул шуд? Таклидан ба матн номаи пурмазмуне нависед.

НОМАИ ПАДАР БА ФАРЗАНД

Фарзанди дилбандам! Номаҳои шумо ҳар вақт мухтасар ва бемаглаб аст, рӯи ҳам рафта мувофиқи майли ман нест. Мукотибаи байни ашхос, ки аз якдигар дуранд, бояд дар ҳукми гуфтушуниҳои шифохӣ бошад. Ба хусус он ки олами ман бо шумо аз олами падару фарзандӣ гузашта, олами ишқу муҳаббат аст. Пас, ҳеч майл надорам, ки номаҳои шумо инчунин расмона бошад.

Ҳар вақт барои номанависӣ бо ман қалам бармедоред, чунин пиндоред, ки назди ман нишастаед ва бо якдигар сӯҳбат мекунем. Акнун ки номаи ман ба дасти шумо мерасад, юғаз ва қалам бардошта ва аз вазъи таҳсилоти худ бинависед, аз гардишҳои худ огоҳам созед. Аз эҳсосоте, ки дар байни роҳ аз манозирӣ зебои табиат ҳосил кардед, шарҳ диҳед. Бинависед, китобҳои, ки дар хангоми таътил афкори худро ба он машғул медоред, аз чӣ ришта аст?

Хоҳони муваффақияти ту, падарат.

Ба саволҳо ҷавоб гуфта, супориширо иҷро кунед:

1. Дар сарсатри аввал кадом камбудии нома зикр шудааст?
2. Аз олами падару фарзандӣ гузаштаи чӣ маъно дорад?
3. Барои бехтар шудани сифати мактуб чӣ тавсия пешниҳод шудааст?
4. Якдигар-ро талаффуз кунед ва шарҳ диҳед.

НОМАИ МОДАР БА ФАРЗАНД

Фарзанди меҳрубонам! Номаи меҳрангезат рӯзи панҷшанбе ба дасти мо расид ва хабари масарратбахши пирӯзии ту як бори дигар утоқи ғамзадаи моро ғарқи шодӣ ва сурур сохт. Эй кош, худат ҳузур доштӣ ва бо чашмҳои медидӣ, ки хоҳари меҳрубонам чӣ гуна аз фарти шодӣ ба ракс даромада ва пой мекубад ва даст меафшонад.

Фарзанди дилбандам, муваффақияти ту қалби маро оганда аз сурур сохт. Пас аз марги падари ҷавонмаргат ин нахустин рӯзе

буд, ки тавонистам тамъи шодиро бичашам ва лабханде бар лабони афсурдаам зоҳир созам. Боре ман ва хоҳарат муваффақияти туро аз самими қалб табрик меғуем.

Пас нозанинам, зинҳор аз ин муваффақият ба худ ғарра машав ва дил аз кӯшиш бармадор. Дуруст аст, ки пирӯзии ту бисёр дурахшон буда, лекин тоза аввали қор ва чиддияти туст. Агар бихоҳӣ ба хотири аввалин муваффақияти худ ин қадар сармаст ва аз худ бе худ шавӣ, аз ёрони дигар ақиб хоҳӣ монд. Бо тамоми инҳо бояд ба ту иттилоъ диҳам, ки ман ва хоҳарат ҳар як ба сахми худ барои ту ҳаҷи чолибе таҳия кардаем, ки бидуни шак мавриди қабулат хоҳад шуд. Ману хоҳарат ва ин ҳалоё ҳамагӣ дар хона мунтазири вуруди ту ҳастем.

177. Матнро хонед ва гӯед, ки мазмуни он қалом зарбулмасали халқиро ба ёд меорад? Шумо ҳам мактубе таълиф кунед, ки ба мазмуни он наздик бошад. Дар нома аз қалом навъи ҷумлаҳо бештар қор гирифта шудааст ва чаро?

НОМА БА БАРОДАР

Бародари азизам, Саломчон! Умедворам, ки солим ва тандуруст бошӣ ва тавре таҳсил кунӣ ва дарс бихонӣ, ки роҳбарони мӯхтарами мактаб аз ту розӣ бошанд ва ахлоқи рафторат ҳам мавриди писанди ишон воқеъ гардад. Зеро ҳар қадар ки шахс таҳсил кунад, агар бадахлоқ ва бадқирдор бошад, мавриди эҳтиром воқеъ намешавад. Баръакс, агар шахс ҳам таҳсил кунад ҳам хушахлоқ бошад, дар миёни мардум мӯхтарам ва ба некномӣ зиндагӣ хоҳад кард.

Барои дур мондан аз ахлоқи зишт ва нописанд бояд аз ҳамнишинӣ аз ашҳоси паст ва бадахлоқ парҳез кард, зеро ахлоқи зишти онҳо дар вучуди ишон падидор мешавад. Ҳамчунин дурӯғгӯ одамиро ба дурӯғгӯӣ водор мекунад ва ҳамсӯхбати танбал инсонро ҳамранги худ месозад. Чунон ки гуфтаанд:

Писари Нӯҳ бо бадон биншаст,
Хонадони нубувваташ гум шуд.

Шарҳи луғот:

Нубувват - пайгамбарӣ

Нӯҳ - пайгамбар алайҳиссалом

178. Хонед ва гӯед, ки аз номаи пешин чӣ фарқ дорад?

Чаро таъкид мешавад, ки саломатӣ бехтарин неъмат аст? Ҳар кӣ бояд табиби хеш бошад-ро чӣ тавр мефаҳмед? Номае таълиф карда, хусусиятҳои онро риоя кунед.

НОМА БА ДҶУСТ

Дӯсти меҳрубон! Аз шунидани хабари бемориат беандоза норохат шудам ва аз Худой мехоҳам, ки то расидани ин нома касолат бартараф шуда бошад. Такроран бароят навиштам, ки андаке ба худат бирас. Рост аст, ки дар арсаи зиндагӣ кору кӯшиш шартӣ муваффақият аст. Аммо саломатӣ ва тандурустӣ беҳтарин неъмате аст, ки Худои меҳрубон ба бандагонаш ато фармудааст ва бар мо аст, ки қадри ин неъматро бидонем ва дар нигахдориаш бикӯшем. Кор ва кӯшиши зиёд боиси вучуди истироҳати кофӣ ва оромиши хотир аст ва ту он қадар гарки талош ва фаъолиятӣ, ки истироҳатро бар худат харом кардай. Саъй кун, ки аз ин пас мувозиби худат бошӣ.

Чавонӣ ҳама дардхоро ба занҷир мекашад. Аммо хамин ки по ба синни пири қадам гузоштӣ, ин дардҳои бандкашида занҷирро пора мекунанд ва ба қони инсон меафтанд. Бинобар ин, як одами оқил комилан мувозиби хеш аст ва дар айёми чавонӣ ҳисоби рӯзҳои пириро аз хотир намебарорад. Умедворам, ки ин касолати кучак дарси ибрате барои ояндаат бошад. Ояндае, ки на ман ва на ту ҳеч кадом аз он хабар надорем.

Аз тарафи ман ба падару модар ва бародаронат салом бирасон. Интизори посухи номаамро дорам.

Дӯсти ту

179. Хонда маънидод кунед. Дар ин нома чӣ матлабҳо баён шудаанд? Барои муассир таълиф шудани нома кадом ифодаҳо нақши муҳимро бозидаанд? Шумо ҳам намунаи номаи ҷавобиро барои яке аз дӯстхоятон нависед.

ҶАВОБИ НОМАИ ДҶУСТ

Дӯсти мушфиқ ва меҳрубонам! Номаат хангоме расид, ки пас аз як ҳафта беморӣ ва истироҳат аз хона барои ҳавохӯрӣ берун мерафтам. Ҳамаи он чизҳое, ки навишта будӣ, мавриди қабул ва таъйиди ман аст.

Табиби муолиҷам хаминро мегуфт. Ӯ изҳор дошт, ки ман аслан мариз надорам ва ин касолат дар асари кори зиёд ва фишори беш аз андоза аст, ки ба худам ворид овардаам. Дар ҳар ҳол инак беҳбудии мухтасаре ёфтаам. Дарди по ва дастам бакуллӣ рафъ шуда ва асабониятам кам шудааст. Бародарам ақида дорад, ки барои як моҳ ё лоақал понздаҳ рӯз ба Душанбе биёям ва аз дӯстону

ошноён таҷдиди дидор кунам. Аммо дар ҳоли ҳозир ҳавсалаи ин корро надорам, то чӣ пеш ояд. Ин беҳолӣ ва сустӣ дар тамоми давраи зиндагии ман собика надошта, ҳамон чизе аст, ки маро ба ваҳшат андохтааст. Барои одаме мисли ман, ки шабу рӯз дар талошу фаъолият будаам, бекорӣ воқеан балое аст. Инак, ҳама авқотам ба мутолиа мегузарам ва иқрор мекунам, ки чизҳои тозае фаро гирифтаам, махсусан матолибе, ки то кунун бароям номаълум монда буд.

Ростӣ, мутолиа чӣ қадар хуб аст ва ҳоло мефаҳмам, ки чӣ қадар хуб гуфтаанд, ки як китоб, бо вучуди он ки кучак ва ночиз бошад, ба қадри як китоб бар маълумоти инсон меафзояд.

Саломии гарми маро ба ҳамаи дӯстони азиз бирасон! Дар сурате ки тасмим ба омадан ба Душанбе гирифтаам, ба ту иттилоъ медиҳам. Саодат ва хурсандии туро аз даргоҳи худованд хоҳонам.

Дӯсти ту

Ба саволҳо ҷавоб гуфта, супоришхоро иҷро кунед:

1. Ҳавоҳурӣ-ро чӣ тавр мефаҳмед?
2. Таҷдиди дидор ва таҷдиди назар магар як чизанд?
3. Бо онҳо ҷумлаҳо тартиб диҳед.
4. Ҳама авқотам-ро маънидош кунед.

180. Мактубро хонед ва мазмунашро мухтасар нависед. Ин номаҳо чӣ аҳамият доранд? Номаҳои нависандагон бо кадом хусусиятҳои фарқ мекунанд?

РАФИҚИ ШАФИҚ, МҶҲТАРАМ ЛОҲУТӢ!

Телеграммаатон (барқия) дар вақташ расида буд ва пул ҳам расид, аммо бар хилофи насихате, ки ба Холида дода будам, дар ҷавоб дер мондам, мебахшед.

Рубоӣҳое, ки ба Холида фиристодед, дар ҳонаи мо сабаби ҷашн гардид, бачагон даст ба даст гирифта хонда қариб буд, ки коғазро дарронанд. Медонем, ки ин хел корҳо нисбат ба бачагон сабаби тарбияи хеле калон мешавад ва бачагонро ба тарафи адабиёти советӣ монанди як фашанг ҳаво медиҳад. Худам имрӯзҳо ба кори лугат машғулам. Ман ба Тоҷикгаз соли 35-ум як муоҳида баста будам, ки як лугати нимтафсилӣ тартиб диҳам. Медонед, ки дар дасти тоҷикони Осиёи Миёна ду-се лугат ҳаст, машҳуртарини онҳо "Ғиёс" ва "Бурҳони котеъ" аст. Аммо ҷавонон, ҳатто арабидонҳои онҳо ҳам аз ин лугатҳо фоида бурдан наметавонанд, зеро тартиб

бисёр кӯҳна ва лугатҳо бо чизҳое, ки ҳаргиз даркор намешаванд, пуранд. Бинобар ин, барои кофта ёфтани як лугати матлуб варақҳоро гардонидан ва саҳифаҳоро хондан лозим меояд. Аммо ҷавононе, ки дар замони охир саводнок шудаанд ва арабиро намедонанд, аз он лугатҳо ҳеҷ фоида бурда наметавонанд. Бинобар ин, хостам, ки ба асоси ҳамон лугатҳои кӯҳна як лугати тоҷикӣ ба тоҷикӣ бо усули замони тартиб диҳам. Корро бо ин тартиб пеш гирифтаам: аз лугатҳои кӯҳна ҳар чизеро, ки мурда буд ва ба забони мо даркор намешавад, партофтаам, чизҳои даркориро гирифтаам. Чизҳои даркорӣ ҳам ду қисманд: як қисми онҳо барои таҳрир ва мутолиаи адабиёти имрӯза ба қор мераванд ва қисми дигарашон барои мутолиа ва фоида бурдан аз адабиёти классикӣ даркор мешаванд.

Медонед, ки ба ин сабаб хеле лугатҳои арабӣ ва форсии қадим, ки дар адабиёти классикӣ ҳастанд, гирифта мешаванд ва манбаи дигари ман халқ аст. Ҳар кадом бобро бо забони халқ, ки то ҳол дар ягон лугат дида нашудааст, аммо дар миёни мардум зинда ва дар гуфтушунид аст, пур мекунам.

Дар тафсили лугатҳои кӯҳна ҳам маънии кӯҳнаашро, ки дар адабиёти классикӣ ва дар забони имрӯза нест, партофтаам ва он маъниҳояшро, ки имрӯз зинда аст, гирифта истодаам.

Агар ба тамоми қардани ин қор қомеъ шавам, гумон мекунам, ки барои ҷавонон ва забони адабии имрӯзаи тоҷик ҳазинаи қалон ба вуҷуд меояд. Табиист, ки таҷриба ва қори аввалӣ бо хеле нуқсонҳо омехта мешавад. Бо вуҷуди ин, як асосе, ки дар оянда тақвир ва ислоҳ қардани он осон аст, гузошта мешавад.

Ман ҳаёл қардам, ки то тамоми шудани ин қор ба қори дигаре даст назанам, то ки чизҳои пеш-пеш навиштаам аз ёд набаромада, қор нисбатан зудтар ва осонтар тамоми шавад. Ин қоре, ки ман ба танҳои сар қардам, он қорест, ки Бектош бо роҳбарии Нисор Муҳаммад бо як дастаи қалони "забоншиносон" сар қарда, ду сол "қор қарданд" ва садҳо ҳазор сӯми давлат ҳарч шуду дар натиҷа чизе ҳам нашуд.

Бачагонро аз тарафи ман бӯсед, ки онҳо ба бӯсидани ман роҳ надода буданд ва ба мӯҳтарам Бону саломии самимона.

Воқеан, аз ёд баровардаам, ки пурсам тарҷумаи достони ман чӣ шуда бошад?

Ба хабари саломатӣ чашм дар роҳам.

Бо саломии самимона Айни

Шарҳи лугот:

1. Бектош - Нарзулло Хайдарзода Бектош (1900-1937) яке аз адабиётшиносони тоҷик.

2. Нисор Мухаммад (1898-1937) - яке аз ходимони барҷастан маданияту маорифи ҷумҳурӣ, ду бор вазири маориф таъин шудааст.

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришноро иҷро кунед:

1. Матиро ба қисмҳо ҷудо кунед.
2. Аз ин мактуб кадом ҷиҳатҳои калимаҳои муайян сохтаед?
3. Ҷиҳтҳои мурданӣ лугатҳои пешинро шарҳ диҳед?
4. Кадом ифодаҳо ва сарсатрҳо барояшон писанд омаданд?

181. Мактубро хонед ва ба мазмуни он таваҷҷӯҳ кунед. Дар он баъзе калимаҳо таҳлили этимологӣ шудаанд. Имлои калимаҳои ишорашударо дар хотир нигоҳ доред. Оё нақле дар ин мавзӯ навигта метавонед? Худро санҷед.

ФОЗИЛИ МУҲТАРАМ, РАФИҚ ЛОҲУТӢ!

Авалло, руҳсат диҳед, ки ба муносибати бо хуш қабул карданатон бародарзодаатонро ва ёрмандӣ карданатон ба ӯ, шахсан аз тарафи худ ва аз тарафи хоҳаратон арзи ташаккур намоем, дувум, ба муҳтарам Бону саломи худ ва саломи шогирдонро мерасонам. Савум, Ағия, Далер ва бародаронашро мебӯсам ва аз ҷониби ман бӯсиданатонро аз Шумо илтимос менамоем.

Аз рӯи гуфтаи Камол, дар байни Шумо ва баъзе эронӣён дар болои калимаи "**чангара**" мувоҳида рӯй додааст. Онҳо гӯё ба Шумо эътироз мекарданд, ки калимаи мазкур сирф калимаи тоҷикӣ, ба забони форсӣ - Эрон ҳеҷ алоқа надорад.

Фақир ин гуна эътирози он касонро шумида таъҷуб кардам. Ҳарчанд дар "**Шоҳнома**" ва дар дигар ашъори шоирон ва устодони форсизабон диданам ин калимаро дар ёдам нест, аммо бо далелҳои радиопазир исбот карда метавонам, ки ин калима моли ҳолиси умумии форсизабонон аст.

Далели ман ба тарзи зерин аст: ҷои инкор нест, ки калимаи чанг, ки решаи калимаи мазкур аст, аз рӯзи баромадани форсии ҳадид то имрӯз ҳам дар Эрон ва ҳам дар Турон қор фармуда шуда омадааст. Инчунин муштакоти ин калима, масалан **чанговар**, ки исми сифатии мусбати ин калима аст, инчунин **чангтоҳ**, ки исми макон аст ва инчунин **чангҷӯй**, ки исми сифатии манфии ин калима аст, умумианд.

Акнун мо калимаи **чангара**-ро таҳлил карда мебинем: **чангара** монанди **коргар** исми сифатии умумии ин калима аст, ки тамоман ба қоидаи забони форсӣ мувофиқ аст ва ҳар касеро (ки) **чанг** мекунад, **чангара** гуфтан мумкин аст.

Қоидаи дигаре дар забони форсӣ ҳаст, ки мувофиқи он ҳар гоҳ исм ё сифати умумиро ба як чиз ё ба ягон гурӯҳ махсус кардан хоҳанд, дар охири он калима часпаки **"а"** ё **"ак"**-ро мечаспонанд. Чунончи, девор, ки маънии маълум дорад, вақте ки вайро бо ихтоси даруни чох ё ба давро-даври кӯх махсус кардан хоҳанд, **девора** гуфтанд, ки мо ҳеҷ гаҳ аз ин калима маънии девори маълумро намефаҳмед, ё ин ки калимаи **оташигир** ба ҳар чизе, ҳар касе, ки қобилияти оташро гирифтанд дошта бошад, содиқ меояд. Вақте ки хоҳанд ин калимаро ба олати оҳанини маълуми оташбардор махсус кунанд, ба иловаи **ак оташигир** гуфтанд. Инчунин калимаи тар ба ҳар чизе, ки **тарӣ**, **обият** дошта бошад, рост меояд. Вақте ки мардум хоҳанд ин калимаро ба сабзавоти махсус хос кунанд, **тара** гуфтанд.

Монанди ин калимаи **чангара**, **чангар**, ки маънии умумии **чанг**кунанда дошт, хоҳанд ба касе, ки бебоис ё бо сабабҳои сохта бо одамон **чанг** мекунад ва ҳамеша барои **чанг** сабабҳо омода менамояд, хос гардонанд, ба охири ин калима часпаки **а** илова намуда **чангара** - **чанг-гара** гуфтанд.

Мувофиқи қоидаи дигари забони форсӣ, ки ҳар гоҳ дар калимаҳои мураккаб ду ҳарф аз як чинс ё ду ҳарфи қарибалмаҳраҷ дар як ҷо ояд, яке аз онҳоро ҳазф мекунанд, чунончи **сафедор** ба маънои дарахти маълум, ки дар асл **сафеддор** буд, ё ин ки **ягона**, ки дар асл **як-гона** буд (яке аз ҳарфҳои **"г"**-ро ҳазф карда, **"чангара"** гуфтанд ва аз ин калима маънии **чанг**кунандаи манфӣ - бадро ифода намуданд), тоҷикон ин калимаро, чунон ки ба одами **чангҷӯй** ба маънои манфиаш қор мефармуданд, инчунин ба хурӯс, ба тагал (**кӯч**) ва монанди ин гуна парандагон ва ҳайвонот ҳам, ки зиёда **чангдӯст** бошанд, қор мефармоянд. Дар ҳар ҳол, ин гуна калимаро, ки ҳеҷ набошад, ҳамаи мушталоқоташ дар адабиёт ва гуфтугузори ҳамаи форсизабонон қор фармуда мешавад ва сохташ тамоман мувофиқи қоидаи забони форсӣ аст, аз онлаи забони форсӣ бароварда партофта - доништа ё надоништа забони худро танг кардан аст.

Ман дар таҷҷуб мондам, ки Шумо то ҳол китобчаи **"Дар бораи Фирдавӣ ва "Шохнома"-и ӯ** навиштаи маро надидаед. Ман дар охири ин китобча як қисми лугатҳоеро, ки баъзе эронӣён махсуси

точикӣ медонанд, аз "Шохнома" ёфта дарҷ кардам, ки аз назар гузарониданат бефоида нест. Ба ин муносибат аз ҳамин китобча як нусха ва инчунин аз "Муқаннаъ" ва "Темурмалик" ном китобчакӯе, ки дар айёми Ҷанги Бузурги Ватанӣ чоп шуда буданд, як нусхагӣ бо бандерол ба хидмат фиристодам. Умед аст, ки қабул фармоед...

...Дар охири мактуб боз як бори дигар ба Шумо ва ба Бону изҳори ташаккур намуда, хушбахтии бачагонро хошиш мекунам.

Бо салом ва эҳтиром Айни

Ба саволҳо ҷавоб дода, суноришҳоро иҷро кунед:

1. Матнро ба қисмҳо ҷудо кунед.
2. Калимаҳои муштарак гуфта кадом калимаҳоро меноманд?
3. Ҷанговар ва ҷангҷӯй-ро аз ҷиҳати сохт муайян кунед ва бо истифода аз онҳо ҷумлаҳо тартиб диҳед.
4. Дар баробари калимаи **тар** боз кадом **тар**-ро медонед?

НАҚЛ

182. Хикоятро хонед. Мазмуни онро пурра нақл кунед. Гуед, ки барои нақли пурра чӣ бояд кард? Калимаҳои ишорашударо шарҳ диҳед.

Шабе дуди халқ оташе барфурӯхт,
Шунидам, ки Бағдод нима бисӯхт.
Яке шукр гуфт андар он хоку дуд,
Ки **дукони** моро газанде набуд.
Ҷаҳондидае гуфт: "Эй булҳавас".
Туро худ гамаи хеш буду бас.
Писандӣ, ки шаҳре бисӯзад ба нор,
Агарчи сароят бувад бар канор?
Ба ҷуз сангдил кӣ қунад меъда танг,
Чу бинад касон бар шикам баста санг?
Тавонгар худ он лӯқма чун меҳӯрад?
Чу бинад, ки дарвеш хун меҳӯрад.
Мағӯ, **тандуруст** аст ранчурдор,
Ки мепачад аз гусса **ранчурвор**.
Сабукнай чу ёрон ба манзил расанд.
Нахусбанд, ки вомондагон аз пасанд.
Дили подшоҳон шавад боркаш,
Чу бинанд дар гил хари хоркаш.

Агар дар сарои саодат кас аст,
Зи гуфтори Саъдиш ҳарфе бас аст.
Ҳаминат басандаст, агар бишнавай,
Ки гар хор корӣ, суман надравӣ.

Саъдиш Шерозӣ

Ба саволҳо ҷавоб дода, сӯворишро иҷро кунед:

1. Ҳикоят вҷосан ба кадом мавзӯ бахшида шудааст?
2. Чӣ гуна одамро сангдил мегӯянд? Ин калимаро аз ҷиҳати сохт шарҳ диҳед.
3. Мисраи охир кадом мақолро ба хотир меорад?
4. Дар нақл бештар кадом калимахоро истифода бурдел?
5. Дар писандӣ ӣ чӣ вазифаро адо кардааст?

183. Ҳикоятро хонед. Нақшаи онро тартиб дода, мазмунашро муфассал нависед. Барои муфассал навиштани нақл чӣ бояд кард?

Овардаанд, ки вақте Маликшоҳ Алп-Арслон ба шикор рафта буд, ба дехе аз дехаҳои Нишобур расид ва аз лашкар ҷудо монд ва гуруснагӣ бар вай голиб шуд. Мардери дид, ки кишт об меод, ӯро гуфт: "Эй рустой, ҳеч нон дорӣ, ки ба ман диҳӣ". Гуфт: "Эй амир, дорам, на аз барои ту, аз барои худ". Султон гуфт: "Тофа мағӯй ва аз он ду-се ба ман дех!"

Рустой гуфт: "Тофа (беҳуда) мегӯй, ки бе ҳеч ҳақке нон бидех".

Султон донист, ки боде ба танур дарнахоҳад гирифт. Корд аз миён боз кард ва гуфт: "Инро бигир ва чанд нон бидех".

Рустой гуфт: "Ба дукони хаббозӣ (нонпазӣ) бар, ки нон ба ту диҳад ва ту ӯро боз тавонӣ ёфт, аммо чун ман аз сари ин кишт биравам, ту маро аз кучо ёбӣ?"

Султон гуфт: "Ин кордро ба ту мебахшам".

Гуфт: "Беҳ аз он набошад, ки маро набахшӣ ва даст аз ман бидорӣ".

Султон хост, ки биравад. Рустой бидавид ва инони султон бигирифт ва рикоби ӯ бибӯсид ва гуфт: "Маъзур медор, ки ман бо ту тибат (шӯхию мазох) мекардам".

ӯро фуруд овард ва бидавид ва сӯроҳии шароб ва моҳазаре (таъоми мавҷуда), ки буд, биёвард ва барраи ширмастро бисмил кард ва оташ афрӯхт ва аз он кабоб мекард ва ҳикоятҳои мазоҳак мегуфт ва султон механдид. Ногоҳ лашкари султон бирасид, рустой донист, ки султон аст, сар фуруд овард ва ба кори худ машғул шуд.

Чун султон таом бихӯрд, рустоиро гуфт: "Бояд, ки ба даргоҳ оӣ, то ҳаққи туро бигузoram".

Рустой гуфт: "Мо дар аҳди султон осудаем ва ин қадар хидматро нашояд, ки мукофот талабем ва моро одат нарафтааст, ки аз меҳмон музди зиёфат ситонем".

Султонро сухани ӯ бағоят хуш омад ва баъд аз он султон интизор кард, рустой ба хидмати ӯ наёмад. Чамоатеро бар вай гумошт, то аз ӯ пурсиданд, ки дар ҳеҷ вақт султонро меҳмонӣ кардаӣ? Ӯ бо ҳеҷ кас нагуфт.

Султонро аз ҳиммати он мард аҷаб омад. Бифармуд, то он деҳро бихариданд ва бар авлоди ӯ вақф (мутлақи ато) карданд ва ба воситаи хушмизбонӣ аз факр ба комронӣ бирасид.

Муҳаммад Авфӣ

Ба савол ҷавоб деда, суворнашхоро иҷро кунед:

1. Боле ба таҷӯр нахоҳад гирифт-ро шарҳ диҳед.
2. Бисмил кардан чӣ маъно дорад?
3. Муродифҳои султон-ро ёбед ва гуед, ки кадоме тоҷикию кадоме арабист.

184. Ҳикоятро аввал хонед ва баъд мазмуни онро мухтасар нависед. Барои навиштани нақли мухтасар чӣ бояд кард? Ба аломатҳои китобат диққат диҳед.

Овардаанд, ки дар Табрез хочаи бозаргонеро писаре буд дар камоли ҳусну малоҳат ва дар ниҳояти латофат ва сабоҳат, вай бемор шуд. Ҳарчанд ки ӯро муолиҷа намуданд, бех намегардид, то ба ҳадде ки умедворӣ мунқатеъ шуда. Ҷамъе падари вайро гуфтанд, ки дар вилояти Бухоро табибест Абӯалӣ ном, илочи писараш вай метавонад намуд. Он бозаргон писари худро гирифта, пеши Абӯалӣ овард.

Абӯалӣ чун набзи ӯро гирифт, донист, ки ӯ ошиқ аст, аммо агар изхори он намояд, он писар маҳчуб мешавад ва мумкин нест, ки изхори он кунад ва мақсуд ғавт мешавад.

Абӯалӣ гуфт: - Эй хоча, марди ҷаҳонгаштае меорӣ, ки вай суҳангӯй ва ширинтақаллум бошад, то ман аз ӯ ҳикоят пурсам ва гуфтгӯй кунам, то писари ту шифо ёбад.

Ин хочаро мусоҳибе буд, ки тамоми рубъи маскун сайр карда буд, бо худ ҳамроҳ дошт, ҳозир сохт.

Абӯалӣ даст бар набзи писар ниҳод ва аз он пири ҷаҳонгашта таърифи шаҳрхоро мепурсид, то ба таърифи шаҳри Табрез расид, набзи он писар мутаҳаррик шуд. Абӯалӣ донист, ки матлуби вай дар Табрез аст. Аз маҳаллот ва мавозеи он шаҳр пурсидан гирифт. Чун маҳаллаи Шаккарфурӯшонро бар забон бурд, набзи вай бисёр музтариб гардид, маълум шуд, ки мақсуди вай дар он маҳалла аст.

Аз кадхудоён ва мутаваттиони он маҳалла пурсид, чун номи фалон хочаро бар забон гузаронид, набзи вай суръат бунёд кард, аз аҳли хонааш пурсид, яке духтареро ном бурд, набзи вай ба мартабае изтироб намуд, ки наздик буд, ки қолаб тихй кунад. Абӯалӣ қазм шуд, ки манзури вай ҳамон духтар аст. Ба хоҷаи бозаргон гуфт: ки бархезу Табреш рав ва фалон духтар, ки мазкур шуд, аз барои ин писар хостгорӣ кунӣ, ки илочи ӯ хамин аст. Он низ аз мухтареоти Абӯалӣ аст.

Зайноддин Восифӣ

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришхоро иҷро кунед:

1. Истифодаи чӣ матро хонданбоб гардондааст?
2. Набз аз назм чӣ фарқ дорад?
3. Сухангӯй ва ширинтакаллум-ро аз ҷиҳати сохт шарҳ диҳед.
4. Мутахаррик шудан ба чӣ маъно омадааст?
5. Кадхудоён ва хостгорӣ-ро талаффуз кунед ва имлон охоро дар ёд нигоҳ доред.

185. Ҳикоятро бихонед ва гуед, ки мақсад ва матлаб дар кадом ҷумлаҳо ифода ёфтаанд? Оё метавон сарсатри охириро мақсади асосӣ ҳисобид? Чаро дар ҳикоят кушоду равшан дар ин бора сухан намеравад? Чунин баёни ҳодиса ва ё воқеаро чӣ меномиданд?

Шанзаба гуфт:

-Вақте Бози шикорие бо Мурғи хонагӣ мубоҳиса карда мегуфт:

-Ту мурғи бағоят бевафо ва бадахд ҳастӣ, ҳол он ки унвони саҳифаи ахлоқи писандида вафо аст.

Мурғи хонагӣ ҷавоб дод:

-Аз ман чӣ бевафой дидаӣ ва кадом бадахдӣ мушоҳида кардаӣ?

Боз гуфт:

-Аломати бевафои ту он аст, ки ҳама одамон дар бораи ту чандин меҳрубонӣ мекунанд ва бе захмату такаллуф обу донаат медиҳанд, шабу рӯз аз ҳоли ту хабардор шуда посбонӣ мекунанд, аммо ҳар гоҳ ки туро доштани шаванд, аз пешу паси онҳо гурехта бом ба бом мепарӣ ва гӯша ба гӯша медавӣ.

Ҳаққи намаке намешиносӣ

В-аз мунъими хеш меҳаросӣ.

Ман ба он ки чонвари ваҳшӣ ҳастам, агарчи ду-се рӯзе бо одамон улфат гирам ва аз дасти онҳо тӯъмае хӯрам, ҳаққи онро нигоҳ дошта сайд мекунам ва сайдро ба онҳо оварда медиҳам. Ҳарчанд дуртар рафта бошам, баробари овозе, ки шунавам, парвозкунон боз меоям.

Мурғи дастомӯзро чандон ки кас дур афканад,
Бо нишоти бол оял боз чун гӯяд: биё.

Мокиён ҷавоб дод:

-Рост мегӯӣ, боз омадани ту ва гурехтани ман он аст, ки ту ҳаргиз бозеро бар сари сихи кабоб надидай ва ман бисёр мурғи хонагиरो бар тоба бирён дидаам. Агар ту низ онро мелидӣ, ҳаргиз гирди онҳо намегаштӣ, агар ман боз бом ба бом гурезам, ту кӯҳ ба кӯҳ мегурехтӣ.

Ва ин масал барои он овардам, ки то бидонӣ, ки он ҷамоат, ки сӯҳбати подшоҳонро талабгоранд, аз сиёсати онҳо хабар надоранд. Он касе, ки осори сиёсати онҳоро дидааст, на аз қарор сабре дорад ва на аз ором асаре.

Хусайн Воизи Кошифӣ

186. Матиро хонед ва накл кунед. Ҷумлаҳои матиро, ки сабабҳои марғи меҳмонон шудаанд, нависед. Аз сарсатри аввал ифодаҳои қофиядорро муайян кунед. Калимаҳои мураккаби сарсатри севумро ёбед ва шарҳ диҳед.

Овардаанд, ки дар асрҳои гузашта ва замонҳои рафта марде хост, ки ҷамоатеро зиёфат кунад, чунон ки лоиқи дӯстони мувофиқ ва рафиқони содиқ бошад ва андар он даъват тақаллуфу дабдаба, ки расм шудааст, ба ҷой орад.

Пас канизакро ба талаби шир ба бозор фиристод. Канизак зар бидод ва шир бихарид ва зарфе, ки шир дар вай буд, саркушода бар сар ниҳод ва рӯй бар хона овард. Иттифоқо, лақлаке море дар даҳон гирифта, дар фазои ҳаво бар болои он зарф бар самти шир бигузашт ва қатрае чанд захри кушанда аз оби даҳони афӣ дар шир афтод ва ҳеҷ кас бар он хабару вукуф наёфт ва рост гуфтаанд:

Қазо қазост, қазоро ба ҳила нест марадд,
Чи парниён ба сӯи тири ӯ, чи з-оҳан садд.

Канизак шир ба ошхона овард ва аз он ширбиринҷ сохтанд ва чун анвои таомҳову хелҳои гизоҳои пеши меҳмон бурданд ва аз ҳар як тановуле карданд, чун навбат ба ширбиринҷ расид, ҳар кӣ як лукма ба кор бурд, бияфтод ва ҷон бидод.

Аҳнун дар ин кор ҷинойт киро бувад ва ҷурм аз ҷониби кӣ афтод ва сазовори ҷазову сарзаниш кӣ бошад?

Яке гуфт:

- Гуноҳ канизакро бувад, ки шартӣ эҳтиёт ба ҷой наёвард ва шири саркушода бар сар ниҳод, то луоби афъӣ дар вай афтод.

Дигаре гуфт:

- Ин чиноят лаклак содир кардааст ва ҳалоки ин ҷамоатро сабаб ӯ будааст, ки афъиро бар самти шир гузаронид, то захр дар вай чакид ва воситаҳои ҳалоки қавме гашт:

Дигаре гуфт:

- Сабаби нобуд гардидани мардум захри афъист, ки барои миронидани шахсону баровардани ҷонҳо офарида шудааст ва зарару зиёни халқ дар вай таркиб ёфта.

Дигаре гуфт:

- Гуноҳ аз соҳиби зиёфат аст, ки ҷошӣ нафармуд ва миёни зараргору безарар фарқ накард.

Шоҳзода гуфт:

- Дар ин воқеа ҳеч гунаҳгор нест. Ва ҳодисаҳои осмониву фалакиро баҳонае бас бувад. (аз "Ҳаким Синдбод".)

187. Порчаи манзумро хонед ва аз рӯи он нақше нависед. Дар нақлатон калимаҳои мураккаби матро истифода баред ва дар лоғи нақл онҳоро ба ҷузъҳо ҷудо карда нишон диҳед.

...Сипахро мақун пешрав ҷуз касе,
Ки дар ҷангҳо буда бошад бисе.
Ба хурдон мафармой кори дурушт,
Ки сандон нашоҷд шикастан ба мушт.
Раиятнавозию сарлашқарӣ
На корест бозичаву сарсарӣ.
Нахоҳӣ, ки зоеъ шавад рӯзгор,
Ба ноқордида мафармой қор!
Натобад сағи сайд рӯй аз паланг,
Зи рӯбах рамад шерӣ ноҳила ҷанг.
Чу парварда бошад писар дар шижор,
Натарсад, чу пеш оядаш қорзор.
Ба ғуштию нахчиру омочу ғӯй
Диловар шавад марди пархошқӯй.
Ба гармоба парвардаву айшу ноз
Биранҷад, чу бинад дари ҷанг боз.
Ду мардаш нишонанд бар пушти зин,
Бувад, қ-аш занад кӯдаке бар замин.

Саъдии Шерозӣ

Шарҳи луғот:

Сипах - лашкар
Сандон - яке аз олооти оҳангарон
ва заргарон, ки бар он оҳан
мекубанд.
Корзор - ҷанг

Нахчир - шикор
Омоч - тирандозӣ
Гӯй - киноя аз гӯйбозӣ
Пархошҷӯй - ҷанговар, ҷангҷӯй

Ба саволҳо ҷавоб дода, суноришхоро иҷро кунед:

1. Кори дурушт-ро чӣ тавр мефаҳмед?
2. Нокордида чӣ навъ сохта шудааст? Шакли дигараш кадом аст?
3. Феъли мисраи дувуми байти аввалро муайян карда, замонашро гӯед.
4. Зи рӯбах рамад шери нодида ҷанг-ро шарҳ диҳед.

188. Ҳикоятро хонед ва мазмуни онро нақл кунед. Ҳикмати матн дар кадом сарсатр баён шудааст? Муайян кунед ва нависед.

Дар аҳди Маликшоҳ ва баъзе аз аҳди Санҷар файласуфе буд ба Ҳирот ва ўро Адиб Исмоил гуфтандӣ. Марде саҳт бузург ва фозилу комил, аммо асбоби ў ва маоши ў аз дахли (даромади) табибӣ будӣ. Ва ўро аз ин ҷинс муолиҷоти нодира бисёр аст. Магар вақте ба бозори кушторон бармегузашт, қассобе гӯсфандеро салх (пӯст) мекард ва гоҳ-гоҳ даст дар шиками гӯсфанд кардӣ ва пиҳи (ҷарбӯи) гарм берун кардию ҳамехӯрдӣ.

Хоҷа Исмоил чун он ҳолат бидид, дар баробари ў баққолеро гуфт, ки "агар вақте ки қассоб бимирад, пеш аз он ки ўро ба гӯр кунанд, маро хабар кун". Баққол гуфт: "Сипос дорам".

Чун ин ҳодисаро моҳе панҷ-шаш баромад, яке рӯз бомдоде хабар афтод, ки дӯш фалон қассоб бимурд, ба муфочо (ногаҳон) бе ҳеч иллату беморӣ, ки кашид.

Ва ин баққол ба таъзият шуд. Халке дид чома дарида ва ҷамоате дар ҳасрати ў ҳамесӯхтанд, ки ҷавон буду фарзандони хурд дошт. Пас он баққолро сухани Хоҷа Исмоил ёд омад. Бидавиду вайро хабар кард.

Хоҷа Исмоил гуфт: "Дер мурд". Пас асо баргирифтӯ бад-он сарой шуд ва ҷодар аз рӯи мурда бардошту набзи ў дар даст бигирифтӯ якеро фармуд, то асо бар пушти пойи ў ҳамезад. Пас аз соате вайро гуфт: "Басанда аст". Пас илочи сакта оғоз карду рӯзи савум бархост. Ва агар чи мафлуҷ (фалаҷ) шуд, солҳо бизист.

Пас аз он мардумон аҷаб доштанд ва он бузург аз пеш дида буд, ки ўро сакта хоҳад буд. (аз "Ҷаҳор мақола".)

Ба саволҳо посух диҳед:

1. Гуфтаандӣ-ро таҳлил карда гӯед, ки Ӯ ба чон кадом пешванд омадааст?
2. Душ дар матн чӣ маъноро ифода кардааст?
3. Чун ин ҳадисро моҳе панҷ-шаш баромад-ро шарҳ диҳед, боз чӣ тавр онро ифода кардан мумкин?
4. Аҷаб доштаанд, ғъне чӣ?

189. Шеърро хонед, мазмуни онро нақл кунед. Ба шеър чӣ номро лоиқ медонед ва чаро? Ба андешаи шоир розиед ё не? Назари худро баён созед.

Як замоне буд, ёрон, марди пир,
Пири барҷомондаи хору ҳақир.
Пирамарди муфлиси баргаштабахт,
Аз казо рӯзе бишуд бемори сахт.
Ҷег зад фарзанди худ Аброрро,
Назди ӯ бикшод ин асрорро:
-Гуфтаамро бишнава, эй ҷони падар,
Монда буд аз бобият як кӯза зар.
Кӯзаи тиллои худро як замон,
Зери токи боғ бинмудам нишон.
Нест акнун дар хаёлам рӯи он,
То диҳам он кӯзаро бар ту нишон.
Чун расад фасли баҳорон тезтар,
Гирди боғат гир девор, эй писар!
Беҳи ҳар як токи боғат зинҳор,
Ков, шояд кӯза гардад ошкор.
Гуфтаам оӣ ба ҷо бекилу кол,
Мешавӣ дар зиндагӣ осудахол.
Субҳу шом Аброр андар боғ буд,
Ҷустуҷӯи кӯзаи зар менамуд.
Соли аввал сохт девори баланд,
Боғро бинмуд побелу каланд.
Кофта як-як буни ҳар токро,
Кард ӯ нарму мулоим хокро.
Гарчи ӯ дид тоқхоро як ба як,
Лек аз он кӯза набуд ҳаргиз дарак.
Гуфт ӯ: соли дигар ояд агар,
Боз ҷӯям кӯзаро бори дигар.
Сол рафту омад айёми баҳор,
Гашт Аброр аз пай иҷрои кор,
Боз соли чанд кард ӯ ҳамчунон,
Ҳеч аз он кӯза набуд ному нишон...

Лек шуд он бог хеле пурсамар,
 Мехнат уро дод шодии дигар.
 Он кӯхайбоге, ки нообод буд,
 Нав шуду ҳосил ба ҳосил барфузуд.
 Хар сари ангураш якун дар назар,
 Менамуд афзалтар аз дурру гухар.
 Чун зи мехнат ёфт Аброр ин самар,
 Гашт он гаҳ воқиф аз панди падар,
Собир Экирзоди

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришхоро иҷро кунед:

1. Мулк дар натиҷаи чӣ обод мегардад?
2. Бонси хушрӯзию сарбаландии шахс дар чист?
3. Субҳу шом-ро бо як ҳалима ифода кунед.
4. Бекилу кол ба чо овардани гуфта-ро шарҳ диҳед.
5. Дар мавзӯи "Мехнат бонси сарбаландии инсон аст" нақл нависед.

190. Хикоятро хонед ва нақл кунед. Хангоми нақл аз таҷрибаи худ иловаҳо дохил намоед. Хулосаи онро бо як ҷумла нависед ва шарҳ диҳед.

Марди ибарӣ гуфт:

-Овардаанд, ки козуре бар канори рӯд ба кори худ машғул шуд. Хар рӯз Куланге мегид, ки бар канори рӯд нишаста, хайвоне, ки дар миёнаи лой бошад, мегирифт ва ба он қаноат намуда, ба ошонаи худ бозмеарафт. Рӯзе ногоҳ Бошан тезтар пайдо шуд ва кабки фарбеҳ сайд карда, пореа хӯрд ва бокиро бизгошту бирафт. Куланг бо худ андеша кард, ки "ин ҷонвар бо чунин ҳуссаи хурд ҷонварони бузургро сайд мекунад ва ман бо чунин ҳайкали бузург ба чизи ҳақире қаноат менамоем. Баъд аз ин ба чунин чизҳои ҳақир сар фуруд наёварам ва каманди қасд танҳо ба кунгураи сипехри баланд биафганам". Пас тарки шикори кирмон кард ва мунтазири сайди Кабӯтару Кабк истод. Козур аз дур тамошон ҳоли Боша ва кабк карда буд. Чун ғайрати Куланг ва тарки шуели худ гирифтани уро дид, дар ҳайрат монд ва мунтазири оқибати кор шуд. Иттифоқо, кабӯтаре дар он фазо падид омад. Куланг парид, қасди Кабӯтар кард. Кабӯтар майл ба канори об намуда аз пеши вай даргузашт. Куланг аз ақибӣ ӯ фуруд омада, бар лаби рӯд бияфтод ва пояш дар лой бимонд. Харчанд мекард, бар пару болаш лой бештар гӯта мехӯрд ва пару болаш ба гил олудатар мешуд. Козур биёмад ва уро бигрифтӣ рӯй ба ҳона ниҳод. Дар роҳ дӯсте пеш омад ва пурсид, ки ин чист Козур гуфт:

-Ин Кулангест, ки мехост кори Боша кунад, аммо худро низ ба бод дод.

Хусайн Воизи Қошифӣ

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришҳоро иҷро кунед:

1. Бозмерафт чаро яқҷоя навишта шудааст? Шарҳ диҳед.
2. Чаро номи парандаҳо бо ҳарфи калон навишта шудааст?
3. Падид омад-ро маънидод карда, муродифи онро ёбед ва ҷумлае тартиб диҳед.
4. Мехост кори Боша кунад чӣ маъно дорад?

САЊЪАТҲОИ БАДЕӢ

191. Матиро хонед ва мазмуни онро нақл кунед.
Боз қалом сифатҳои одоби сухан гуфтанро медонед?

Бидон, ки шарафи оламі ба нутқ аст ва ҳар кӣ дар нутқ адаб риоят накунад, аз ин шараф бебаҳра бошад. Барои он ки нутқ ба савоб (сухани рост) бояд ва илло, хомӯшӣ беҳ аз он бувад. Чунон ки шайх Саъдӣ фармуда:

Баҳоим хамӯшанду гӯё башар,
Забон баста беҳтар, ки гӯё ба шар.

Ва дар сухан гуфтан чандин адаб аст, ки шайху голибро риоят бояд кард ва чандин адаби дигар аст, ки нозилон (шахси то мартабаи шайх расида)-ро нигоҳ бояд дошт. Агар пурсанд, ки адаби голибон дар сухан гуфтан чанд аст, бигӯй шаш. Аввал, он ки сухан фарохӯри (муносиби) ҳоли ҳар кас гӯяд:

Бо ёри нав аз ғами куҳан бояд гуфт,
Бо ӯ ба забони ӯ сухан бояд гуфт.

Дуюм, он ки ба лутф сухан гӯяд, на ба унф (дурушгӣ). Сеюм, он ки дар вақти сухан гуфтан хандон ва шукуфта бошад, на турушрӯю гирифта. Чаҳорум, чандон сухан ба мустамен (шунавандаи) он гӯяд, ки ба малолӣ хотири эшон наанҷомад. Панҷум, сухане гӯяд, ки манфиати дунё дар он бошад. Шашум, то сухане тамом ба иёр (кадр) набошад, бар забон наронад, ки сухани бузургон ба масобан (монанди) тухм аст ва агар тухм фосиду бемағз бошад, дар ҳар замин, ки афтад, нарӯяд ва аз ӯ манфиате ба ҳосил нарасад.

Агар пурсанд, ки одоби нозилон дар сухан чанд аст, бигӯй хашт. Аввал, он ки то аз вай сухан напурсанд, нагӯяд. Дуюм, дар вақти сухан гуфтан овоз баланд накунад. Сеюм, ба чапу рост нанигарад. Чаҳорум, гаразомез ва киноят нагӯяд. Панҷум, дар рӯи шунаванда наҷаҳад ва сухани саҳт нагӯяд. Шашум, ки фикр накунад, сухан нагӯяд, то пушаймон нашавад. Хафтум, дар миёни сухани мардум

сухан дарнаёрад ва сухани гуяндаро мункатеъ (бурида) нагардонад.
Ҳаштум, бисёр нагуяд, ки бисёр гуфтан нишонан андакақлӣ аст,
чунончи шайхи Ганҷанишин дар "Лайливу Мачнун" фармояд:

Кам гую гузида гуӣ чун дур,
То з-андаки ту чаҳон шавад пур,
Лоф аз сухани чу дур тавон зад,
Он хишт, бувад, ки пур тавон зад,
Об арчи бәсе зулол хезад,
Аз хӯрдани пур малол хезад...

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

192. Ғазалро ифоданок қонед ва қар як байти онро маънидод қунед. Таносуби қаломро ёфта шарҳ диҳед.

Хуш он мачлис, ки чун рухсорат аз май лолагун бинам,
Ту ро пеши назар биншоному пеши ту биншинам.
Сухан чун бар забон ронӣ, забони ман зи қор афтад,
Забон чун бар лаб оӣ, бар лаб ояд қони ширинам.
Қашидӣ ханҷару гуфтӣ, ки: "Ҳоҳам қуштанат рӯзе",
Маро ин ваъда хоҷат нест, ман худ қуштаи инам.
Қадам чун ранҷа фармудӣ, биё, осуда шав бо ман,
Ба чашми худ зи пой нозукат озор барчинам.
Маро, эӣ тифли бадхӯ, аз дари мактаб марон дигар,
Ки қон бар лаб расида, гуш бар овози оминам.
Хароб афтадаам бар бистари марг аз шаби ҳичрон,
Агар хоӣ, ки бархезам, биё, биншин ба болинам.
Маро гуфтӣ: "Ҳилолӣ кист, саргардон ба қӯи мо?"
Ғадои мустамандам в-аз дуогуёни мискинам.

Бадриддини Ҳилолӣ

Ба саволҳо ҷавоб гуфта, супоришҳоро иҷро қунед:

1. Забон зи қор афтадан қӣ маъно дорад?
2. Муродифзон қалам ранҷа қардан-ро гӯед.
3. Бархезам-ро таҳлили морфологӣ қунед.
4. Дар ифодаи маро гуфт пасоянди-ро қӣ вазифаро анҷом додааст?

193. Шеърро қонед ва маънидод қунед. Таносуб ва мувофиқати байни қалимаҳон байтҳоро шарҳ диҳед.

Ҳасрат аз минқори хунолуи булбул меҷақад,
Покдомонӣ чу шабнам аз рухи гул меҷақад.

Обу ранги гулситони хусн афзун мешавад,
Ҳар қадар хун беш аз теги тағофул мечакад.
Ғар насиби хор мегардад, гуноҳи қисмат аст,
Ашқу шабнам дар ҳавои домани гул мечакад.
Нисбати он турфаи шодоб бар сунбул хатост,
Об кай дар печу тоб аз зулфи сунбул мечакад?
Ҳасрати саршор собит мекунад сайёраро,
Чун арак аз рӯи соқӣ бо тааммул мечакад.

Ҳасрат

Ба саволаҳо ҷавоб дода, супоришно иҷро кунед:

1. Шабнам-ро аз ҷиҳати сохт шарҳ диҳед.
2. Покломонӣ чӣ тавр сохта шудааст ва қадом хисси нутқ мебошад?
3. Саршор чӣ маънӣ дорад?

194. Матнро хонед ва гӯед, ки суҳан дар бораи кӣ меравад ва аз забони кӣ нақл карда мешавад? Ба ифодаҳои равшан ҷопшуда тавачҷӯх кунед ва онҳоро шарҳ диҳед. Бо истифода аз баъзеи онҳо ҷумлаҳо гӯед.

Димоғи ҳамаи рафиқон аз ин меҳмони ноҳондаи дилбечокунанда сӯхта буд ва аз ҳама зиёдтар димоғи ман сӯхта буд. Чунки ман бо меҳнати тамои як оши бисёр нағз пухта, дар натиҷа аз хӯрдани он тамоиан махрум монда ва сахт гурусна ҳам будам. Дигарон бошанд, дар пухтаниаш ширкат надоштанд ва бо болои ин, кам-кам ҳам бошад, аз он хӯрда нафси худро қадре оромонида буданд.

Бойбача, ки ҳамаи ин фалокат ба сабаби ошноии ӯ бо Қорӣ-Ишқамба рӯй дода буд, зимнан аз худаш ранҷидани маро пай бурда, охишта аз давра бархоста пеши ошхонадор рафт. Ошхонадор ҳанӯз он ошери, ки ман барои ӯ "ҳаққи чашм" гӯён гузошта будам, кашида нагирифта будааст. Бойбача ба ивази он ба ошхонадор пул дода, вайро ба табакчае кашида гирифта, оварда пеши ман ниҳод.

Аммо, ба сабаби он ҳама қорҳои дилбечокунанда, иштиҳои ман кӯр шуда буд ва дилам чизе наметалабид. Бо вучуди ин, барои хотири дӯстон ду-се лукма хӯрдам ва бо ҳамин ба сабаби ранҷиши хотирамро тақдир карда, қадришиносӣ намудани он дӯстам асабҳоям ором гирифтанд ва бо **чехран** кушода аз он дӯстам пурсидам:

-Ин ғалламусро аз кучо ёфта алоқа басти?

-Сабаби алоқаи ин одам ба ман дуру дароз аст. Дар ягон вақти дигар нақл мекунам.

-Ман маънии "**наберааш**" ва "**аберааш**"-ро нафаҳмидам. Ин қалимаҳоро як бори дигар ҳам аз ин одам шунида будам. Ҳеч

набошад, маънии ҳамин суханони сарбастаро ба ман кушода дех!
Дар он вақт ҳам туро мебахшам, ҳам ўро.

-Ин одам, судхўр аст, - гуфт бойбача, - фоидаи пул (рибо)-ро
"бачаи пул" меномад, фоидаи фоидан пулро "наберааш" ва
фоидан фоидаи фоидаи пулро "аберааш" мегўяд.

Бойбача ин суханони худро ба тарзи зерин эзоҳ кард:

-Масалан, ў ба касе бо фоида пул ба қарз медахад ва аз вай
фоидан пулро мувофиқи шарташон бо пули нақд меситонад ва
онро бачаи пул меномад; дар муддати қарздории он қарздор, ба
хонааш рафта ошу нонашро мехўрад ва инро наберааш мегўяд,
ки ба акидаи ў ин, фоидаи фоидан пул мебошад; баъзан аз қарздор
ба болои таъоми муқаррарии ҳаррўза боз ягон чизи дигар -
масалан харбуза, ангур ё ин ки ҳалво меситонад ва инро аберааш,
яъне фоидан фоидан фоидан пул мешуморад.

Садриддин Айни

Ба саволҳо ҷавоб дола, супоришхоро иҷро кунед:

1. Ошхонадор аз чихати сохт чӣ гуна калима аст?
2. Ғалламуе чӣ маъно дорад? Шарҳ диҳед.
3. Чаро дар матн якчанд калимаҳо дар ноҳунак гирифта шудаанд?
4. Нутқ айнан нақлшуда дар гуфтугў чӣ тавр аст? Онро маънидод кунед.

195. Байтхоро хонед ва маънидод кунед. Гўед, ки дар ин байтҳо ифодаҳои
ишорашуда магар ба як маъно омалаанд? Ба ҳамин монанд ҷумлаҳо нависед ва
таҳлил кунед.

- а) **Эй нури чашми ман, сухане ҳаст, гўш кун,
То соғарат пур аст, бинўшону нўш кун!**
- б) **Дехқони солхўрда чӣ хуш гуфт бо писар,
К-эӣ нури чашми ман, ба ҷуз аз кишта надравӣ.**

Ҳофизи Шерозӣ

196. Порчахоро нависед ва шарҳ диҳед.

I. Вақте ки гап дар бораи маънои ишқии шеърҳо мерафт,
пешоннашро турш карда, ба абрувонаш чин оварда: "Ҳоло ба ту
барои фаҳмидани ин гуна чизҳо вақт нарасидааст, калонтар шавӣ,
фаҳмида меравӣ", - мегуфт.

С. Айни

II. Модарам нўги калобан чигилшудан ахволи падарамро ёфта
буд. Аммо тафсилот мехост. Бинобар ин, гапковӣ карда пурсида буд.

С. Айни

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришно наҷро кунед:

1. Пешонишно турш карда магар ба қисмҳо ҷудо мешавад?
2. Нӯги калобаро гӯм кардан чӣ маъно дорад?
3. Дар ин ҷумлаҳо кадом ифодаҳо ба маънои маҷозӣ омадаанд? Онҳоро муайян карда, ҷумлаҳо тартиб диҳед.

197. Хонда, ташбеҳҳои дар он истифодашударо ёбед ва шарҳ диҳед.

Хезу пай поси ҳоли худ гир,
Ранги шафақат бар оли худ гир.
З-он пеш, ки оварам сипоҳе -
Чун даври замона кинаҳоҳе.
Не баҳру чу баҳр ҳайбатангез,
Мавҷаш ҳама тиру ханҷари тез.
З-он мавҷ шаванд пой то фарқ
Аъёни қабилат ба хун ғарк...
Абдурахмони Ҷомӣ

198. Хонда шарҳ диҳед. Ташбеҳ ва ташхисҳои онро муайян созед.

Рӯят - дарёи ҳусну лаълат - марҷон,
Зулфат - анбар, садаф - даҳон, дурр - дандон.
Абрӯ - киштию чини пешонӣ - мавҷ,
Гирдоби бало - габгабу чашмат - тӯфон.
Рӯдакӣ

Гул гуфт, ки: Ман Юсуфи Мисри чаманам,
Ёкути гаронмои пурзар даҳанам.
Гуфтам: Чу ту Юсуфӣ, нишоне бинмой!
Гуфто, ки: Ба хун ғарк нигар пираҳанам.
Ҳайём

199. Порчаро хонда, дар аввал маънидод кунед ва сипас муволиғаи онро ёфта шарҳ диҳед.

Чун ду рухи ӯ гар қамар астӣ ба фалак бар,
Хуршед як зарра зи нури қамар астӣ.
Чун ду лаби ӯ гар шакар астӣ ба ҷаҳон дар,
Сад бадраи зар қиммати як ман шакар астӣ.
Унсурӣ

Ба савол ва супоришҳо посух диҳед:

1. Ман дар мисраи охир бар кадом вазифа омадааст?
2. Хуршед-ро аз ҷиҳати сохт шарҳ диҳед.
3. Бо истифодаи калимаи **бадра** ҷумлае соzed.

200. Байтхоро хонда, муайян соzed, ки онхоро ҷӣ қозиб гардонндааст? Кадоме аз ин байтҳо мазмуни зарбулмасалхоро дорад?

Бар ҳар дили инсон суҳанат балки писанд аст,
Чун кӯҳи Бадахшон сарам аз шавқ баланд аст.
(Турсунзода)

Зи анбӯҳи мардум дар он анҷуман
Набуд лек як ҷои сӯзан задан.
(Айнӣ)

Равад гар зи кашки ҷуворӣ суҳан,
Шавад об дандон ба деги даҳан.
(Сайидо)

Зи суми сутурон дар он паҳндашт
Замин шаш шуду осмон гашт ҳашт.
(Фирдавсӣ)

201. Матиро хонед. Тавсифҳои онро ёbed ва шарҳ диҳед. Дар мавзӯи дилхоҳатон иншо нависед ва аз тавсифҳо истифода баред.

Ширин монанди гул нозуку дилрабо будааст, чеҳраи ҳамчу хуршеди чаҳонтоб дурахшон, чашмони шаҳлои сеҳрангез, зулфони чингилаи сиёҳи мушкин, қаду қомати зебо доштааст. Ширин бо падару модари солхӯрдаи худ дар қалъаи бошукӯҳи мустаҳкаме истиқомат мекардааст, ки дар нишебии кӯҳ воқеъ шуда, деворҳояш баланди сангин ва дарвозааш аз пӯлод будааст.

Ширин ҳар пагоҳ аз қалъа баромада, манзараи зебои канори дарё, деҳаи сабзу хуррами Қаротог, боғҳои сермеваи атрофҳои онро ба қамоли шавқ тамошо мекардааст. Уро, маҳсусан, дарёи шӯҳобе, ки аз байни кӯҳҳои дурдасти Ҳисор сар зада, обҳои бисёр чашмаҳои зулодро ба худ гирифта, ба киштзорҳои водии зарҳези Ҳисор мешитобад, шоду мафтун менамудааст. (аз "Афсонаҳо".)

Ба саволҳо посух диҳед:

1. Дар мати бештар кадом шакли сигаи феълий истифода шудааст? Чаро?
2. Чаро дар **доштааст** бандаки хабарин **аст** алоҳида наъмадааст?
3. Дар ҷумлаи аввал кадом санъати бадеӣ истифода шудааст?

202. Шеърро ифоданок хонед ва баъд навишта сифатҳои онро маънидор намоед. Суффикси **-ак** ба шеър чӣ тобише эҳдо кардааст?

Дар ҷаҳон аз нозукон албатта бояд ёраке,
Нозукак, хубак, латифак, дилбарак, дилдораке.
Шохидак, шаккак, малеҳак, чобукак, симинтанак,
Турфакак, шӯҳак, ҳузурак, саркашак, айёраке.
Орифак, риндак, надимак, дилрабоак, мушфикак,
Оқилак, соҳибвафояк, зиракак, гамхораке.
Соқияк, шаккарлабак, pistaдаҳонак, дилкашак,
Анбаринҳолак, хушак, мушкинхатак, таррораке.

Ҳозик

203. Матро хонед, сифатҳои онро навишта чӣ тавр сохта шудани онҳоро шарҳ диҳед. Иншое нависед ва дар он сифатҳои шахси бароятон ошноро баён созед.

Мулло Вафо аз шеърҳои шоирони гузашта бештарин шеърҳои ошиқонаро хонда, аз мавзӯи ва мазмуни он шеърҳо барои худ ва дар ҳаёли худ як дилбари зебоҷамоли вафодори дилоромро ёри оянда ва маъшуқаи ҳаёлии худ қарор дода монда буд.

Назар ба тасаввур ва тасвири Мулло Вафо, маъшуқаи ояндаи ӯ расокомат, сафедбадан, бориқмиён, гунчадаҳон, ранги рӯиш гандумгуни ба сафед моил, чашмонаш сиёҳи обдорӣ пуришваву ноз, миҷгонҳояш дарози нӯғхамида, абрӯвонаш сиёҳи тӯсии нӯғтез, гӯшҳояш лолаи нав шуқфта барин тару тоза, баёзи гарданаш дарози сафеди дилрабо, мӯҳи сиёҳмушкинаш то хамгашти зонӯҳояш дароз буд ва ҳоказо.

Мулло Вафо ҳар вақт ӯро дар ҳаёли худ хушомад мегуфт ва навозиш мекард ва ӯ бо чашмони дурахшони нимпӯшшуда, бо рӯи аз ҳаё сурхчагардида, бо табассуми ширини дилнавоз ба ӯ ҷавоб меод. Ҳар гоҳ вай дасти маъшуқаро гирифта, аз нӯғи панҷа то соидҳояш мебӯсид, маъшуқаи дилором дасти дигарашро ба гардани вай партофта чунон пеш мекашид, ки лабҳо ба лабҳо мерасиданд ва ҳоказо.

Садриддин Айнӣ

204. Рубоихоро хонда, маънояшонро нақл кунед ва пас аз он нависед. Ифодаҳои, ки зерин хат кашида шудаанд, аз ҳам чӣ фарқ доранд?

Он қаср, ки бар чарх ҳамезад паҳлу,
Бар дарғаҳи ӯ шаҳон ниҳодандӣ рӯ.

Мурге дидам нишаста бар бораи ӯ,
Фарёд баровард, ки ку-ку, ку-ку.
Умари Хайём

Як бор нагуфтамаат, ки **себ ор** ба ман,
Аз боги латофат ду **себ ор** ба ман,
Се бор бигуфтамаат, наёвардӣ себ,
Эй ваъда хилофкарда **се бор** ба ман.

205. Ғазалро хонед ва гуед, ки аз мутолиаи он чӣ натиҷа бардоштед? Ҳар байтро алоҳида-алоҳида маънидод кунед. Таҷрибасҳоро ёбед ва аниқ созед, ки онҳо дар баёни матлаб чӣ нақшро адо кардаанд?

Ёр гуфт: "Аз ғайри мо пӯшон назар"! Гуфтам: "Ба чашм".
"В-он гаҳе дуздида бар мо менигар"! Гуфтам: "Ба чашм".
Гуфт: "Агар ёбӣ нишони пой мо бар хоки роҳ,
Барфишон он чо ба доманҳо гуҳар"! Гуфтам: "Ба чашм".
Гуфт: "Агар сар дар биёбони гамам хоҳӣ ниҳод,
Ташнагонро муждае аз мо бибар"! Гуфтам: "Ба чашм".
Гуфт: "Агар гардад лабат хушк аз аз дами сӯзони оҳ,
Боз месозаш чу шамъ аз гиря тар"! Гуфтам: "Ба чашм".
Гуфт: "Агар бар остонам об хоҳӣ зад ба ашк,
Ҳам ба мижгонат бирӯб он хоки дар"! Гуфтам: "Ба чашм".
Гуфт: "Агар гардӣ шабе аз рӯи чун моҳам чудо,
То сахаргоҳон ситора мешумар"! Гуфтам: "Ба чашм".
Гуфт: "Агар дорӣ хаёли дурри васли мо, Камол,
Қаъри ин дарё бипаймо сар ба сар"! Гуфтам: "Ба чашм".

Камоли Хуҷандӣ

206. Порчаи шеърро хонед ва гуед, ки кадом санъат онро ифодано бахшидааст? Дар он аломатҳои китобат чӣ нақша доранд?

Нахустин бор гуфташ, к - "Аз кучой"?
Бигуфт: "Аз дори мулки ошноӣ",
Бигуфт: "Он чо ба санъат дар чӣ кӯшанд"?
Бигуфт: "Андӯҳ харанду чон фурӯшанд".
Бигуфт: "Чонфурӯшӣ дар адаб нест"?
Бигуфт: "Аз ишқбозон ин аҷаб нест".
Бигуфт: "Аз дил шудӣ ошиқ бад-ин сон"?
Бигуфт: "Аз дил ту мегӯӣ, ман аз чон".
Бигуфт: "Ишқи ширин бар ту чун аст"?
Бигуфт: "Аз қони ширинам фузун аст".
Бигуфт: "Ҳар шабаш бинӣ чу маҳтоб"?
Бигуфт: "Оре, чу хоб ояд, кучо хоб"?

Бигуфто: "Дил зи меҳраш кай кунӣ пок"?
Бигуфт: "Он гаҳ ки бошам хуфта дар хок..."

Низомии Ганҷавӣ

207. Порчаи манзумро ифоданок хонед ва аник созед, ки дар он кадом санъат истифода шудааст? Аз чихати баён аз машки боло чӣ фарк дорад?

Ёр темори дили хастаи мо кард? - Накард,
Гузаре ҷониби арбоби вафо кард? - Накард,
Чашмаш аз лутф сӯи ғамзадагон дид? - Надид,
Дилаш аз меҳр ба мо майли сафо кард? - Накард,
Соате мӯниси ғамхонаи мо буд? - Набуд,
Тарки ҳамсӯҳбатин аҳли дуо кард? - Накард,
Бар муроди дили аҳбоб даме рафт? - Нарафт,
Дарди ушшоқи чигархор даво кард? - Накард...

Возеҳ

208. Ҳикоятро хонед ва мазмуни онро нақл кунед. Кӯшиш кунед, ки ифодаҳои матлуби матро дар нутқ истифода баред. Ифодаҳои зерашон хаткашида чӣ хусусиятро доранд?

Молдореро шунидам, ки ба бухл чунон маъруф буд, ки Ҳотами Тай дар карам. Зоҳири ҳолаш ба неъматӣ дунё ороста ва ҳиссати нафси ҷибиллӣ дар вай ҳамчунон мутамаккин то ба ҷое, ки ноне ба ҷоне аз даст надодӣ ва гурбан Абӯхурайраро ба луқмае нанавохтӣ ва сағи асҳобулқаҳфро устухоне наанидохтӣ. Филҷумла, хонаи ӯро кас надидӣ даркушода ва суфраи ӯро саркушода.

Дарвеш ба ҷуз бӯи таомаш нашунидӣ,
Мург аз паси нон хӯрдани ӯ дона начидӣ.

Шунидам, ки ба дарёи Мағриб андар роҳи Миср баргирифта буд ва ҳаёли Фиръавнӣ дар сар. Боде муҳолифи киштӣ баромад.

Бо табъи малӯлат чӣ кунад дил, ки насозад,
Шурта ҳама вақте набувад лоики киштӣ.

Дасти дуо баровард ва фарёди бефоида хондан гирифт.

Дасти тазарруъ чӣ суд банди мӯхточро,
Вақти дуо бар худой, вақти карам дар бағал.

Саъдии Шерозӣ

Шарҳи луғот:

Бухл - баҳилӣ, хасея
Цибиллӣ - табиат, сиришт, асл
Мутамаккин - чой гирифта,
макон гирифта

Шурта - боди мувофик, боди
ба рафтани киштӣ мувофик
Тазарруъ - зорӣ, илтиҷо

209. Матиро нависед ва ифодаҳои зеринро хат кашидашударо шарҳ диҳед.
Хусусиятҳои ин санъатро маънидор намоед.

Искандари Румӣ дар овони ҷаҳонگیرӣ бо хиллае тамоми хисореро бидушод ва ба вайрон кардани он фармон дод. Гуфтанд: "Дар он ҷо ҳақимест доно ва бар ҳалли мушкилоти ҳикмат тавоно". Вайро талаб дошт. Чун биёмад, шакле дид аз қабули таъб дур ва таъби аҳли қабул аз вай нуфур. Гуфт: "Ин ҷӣ сурати ғариб ва шакли муҳиб аст?" Ҳақим аз он суҳан барошуд ва хандон-хандон дар он ошӯфтагӣ гуфт:

ҚИТЪА:

Таъна бар ман мазан ба сурати зишт,
Э, тижӣ аз фазилату инсоф!
Тан бувад чун ғилофу ҷон шамшер,
Қор шамшер мекунад, на ғилоф!

Абдурахмони Ҷомӣ

Ба саволҳои ҷавоб гуфта, супориширо иҷро кунед:

1. Хисореро бидушод ҷӣ маъно дорад?
2. Ҳақим аз ҳикмат ҷӣ фарқ дорад?
3. Сурату сират магар як чиз аст? Ҷумлаҳои тартиб диҳед.

210. Матиро хонед. Мазмуни онро нақл карда аниқ созед, ки ба кадом услуб марбут аст? Илова бар сачъ боз ҷиҳи матиро бисёр дилчаспу шево гардониданд? Бо нияти қудрати хешро санҷидан доир ба фасли сола мати тартиб диҳед ва аз санъати сачъ истифода баред. Барои дурусти истифода бурдан ҷӣ бояд қард?

Айёми тобистон, офтоби ҷаҳонтоб бар болои сар рост баромада, кӯҳу биёбонро баробар равшан ва гарм намуда буд, лекин ҳарчанд нимрӯзи тобистон бошад ҳам, ҳавои кӯҳсор монанди айёми баҳор миёна ва форам буд, кабакҳои дарӣ гоҳо бар тега ва гоҳо дар камар сайругашт менамуданд; мурғони хушилхон бар шоҳаҳои дарахтони кӯҳӣ нишаста нағмасарой ва газалхонӣ мекарданд; ҷӯйчаҳои оби соф, ки аз фарози кӯҳ ба нишеб, аз санге ба санге ҷастухез қарда мефуромаданд, аз шилдир-шилдири оҳангдори худ бо мурғони нағматиروز ҳамовозӣ мекарданд.

гӯсфандон дар хоби ноз; бузголагон дар таку тоз; чӯпонбачагон дар давидан; охубаррагон дар рамидан; хулоса, ҳар кас, ҳар чиз ва ҳамаи табиат дар олами худ хурсанд ва шодмон буд.

Садриддин Айни

211. Матро нависед ва ифодахоеро, ки бо ҳам ҳамкӯфия шудаанд, ёфта шарҳ диҳед. Магар танҳо исму сифат дар санъати сачъ истифода мешаванд?

Он ду шахс маро ба хонае дароварданд, ки қазноке дошт. Ва маро дар он ҷо андохтанд ва маҳбус сохтанд ва дарро ба рӯи мо қулф карданд. Ман гиряву нола мекардам ва Ғиёсиддин Муҳаммадро ба Худо ҳавола менамудам ва мегуфтам, ки "эй золими сангдил ва эй бераҳми меҳргусил! Ин чӣ кор буд, ки кардӣ? Ва ин чӣ амал буд, ки пеш овардӣ? Маро аз ватан ҷудо сохтӣ ва дар муҳликаю вартаи бало андохтӣ". Ин навъ хикоят мегуфтам ва зор-зор мегиристам.

Зайниддин Восифӣ

212. Матро аввал ифоданок хонед ва баъд нависед. Дар таъсирбахш шудани матн ифодаҳои ишорашуда чӣ нақше доранд?

Дар ҳақиқат ҳам ҳусну ҷамоли Гулнор таъсирбахшо буд: чашми сиёҳи **оташбор**, мижғони дарози **ҷошикор** ва абрӯи қачи **дунболадори** ӯ дили ҳар бинандаро аз ҷо мебурд; мӯи дарози **тобдораш**, ки то ҳамгашти **зонухояш** мерасид, барои ҳаваскорон каманди печоне буд; зулфи парешонашро дар гирди рухсори тобонаш бо он зебой тасвир кардан аз дасти ҳеҷ наққоши нодиракор намеомад; қади **наъраста**, рӯи **ҳучиста**, зулфи **шикаста**, абрӯи **пайваста** - ҳама ба якдигар муносиб, ҳама ба якдигар шинам, ҳама ба як дигар зебанда афтада буданд. Донаҳои ашки алмосгун, ки аз **чашмони дурахшонаш ба рӯи рахшонаш** мечакиданд, намуди шабнами саҳариро ба рӯи гулбарги сурхи таре чилва медоданд.

Садриддин Айни

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришхоро иҷро кунед:

1. **Навраста, шикаста, пайваста** кадом ҳиссаи нутқанд ва чӣ тавр сохта шудаанд?

2. Ҷуфти синоними **ҷумлаи** аввалро ёбед ва шарҳ диҳед.

3. Ҳини талаффузи калимаҳои **дунболадор** ва **тобдор** чӣ ҳодисаи фонетикиро пай буред?

4. Гиря аз нола чӣ фарқ дорад? Чаро дар матн ҳар ду истифода шудаанд?

5. **Сангдил**-ро аз ҷиҳати сохт муайян кунед.

6. Қадоме аз ифодаҳо ҷун **феъл** ба ҳисоб гирифта мешавад: **сохтанд** ё **маҳбус сохтанд**?

ТАЪБИР ВА ХУСУСИЯТҲОИ ОН

213. Ҳикоятро хонед ва моҳияти онро ба шакли хулоса нависед. Гӯед, ки ифодаҳои зерин хат кашидашуда чӣ маъно доранд ва онҳоро муфассал шарҳ диҳед.

Дарвешеро шунидам, ки дар оташи фоқа месӯхту хирқа бар хирқа ҳамедӯхт ва тасмими хотири мискиро ҳамегуфт:

Ба нони хушк қаноат кунему чомаи далқ,
Ки бори меҳнати худ беҳ, ки бори миннати халқ.

Касе гуфташ: "Чӣ нишинӣ, ки фалон дар ин шаҳр табъе қарим дораду караме амим, миён ба хидмати озодагон баста ва ба дари дилҳо нишаста. Агар бар сурати ҳоли ту, чунон ки ҳаст, мутталей гардад, поси хотири азизон миннат дорад". Гуфт: "Хомӯш, ки дар саҳтӣ мурдан беҳ, ки ҳочат пеши касе бурдан.

Ҳам руқъа дӯхтан беҳу илзоми кунчи сабр,
К-аз баҳри чома руқъа бар хоҷагон навишт.
Ҳаққо, ки бо укубати дӯзах баробар аст,
Рафтан ба поймардии ҳамсоя дар бихишт!

Саъдии Шерозӣ

Шарҳи луғот:

Фоқа - фақирӣ, камбағалӣ
Хирқа - дарбех, порағӣ,
либоси дарвешӣ
Қарим - сахӣ, босаховат
Амим - умумӣ, ба ҳама
шомилшаванда; фаровон

Мутталей - хабардор
Илзом - лозим дониш
қабул кардан
Руқъа - мактубча, ариза
Поймардӣ - ёрмандӣ

Ба саволҳо ҷавоб дода, супоришҳоро иҷро кунед:

1. Ифодаҳои сачъшуда кадомҳоянд? Шарҳ диҳед.
2. Чӣҳо сабаб шудаанд, ки чумлаи аввал хеле дилкаш барояд?
3. Калимаи **руқъа**-ро истифода бурда, чумлаҳо тартиб диҳед, ки ба маъниҳои гуногун омада бошад.
4. Ба хидмат миён бастан ва дар оташ сӯхтан-ро дар нутқ истифода баред.
5. Ҳикоятро аз ёд кунед.

214. Матиро хонед ва шарҳ диҳед. Таъбирҳои онро ёфта аниқ созед, ки ба мазмуни умумии матн чӣ робита доранд? Дар хусуси ходисаҳои бароятон ошно нақл нависед ва аз таъбирҳо истифода баред.

...Бозор хост, ки рафта ҷӯй ва ҷарҳои роҳи омадашро кофтуков кунад, шояд нишони гумшудаи худро дарёбад, рафиконаш боздоштанд:

-Ҳеч гоҳ гӯсфанд ба ихтиёри худ аз рама ҷудо шуда наместонад. Дар ин миён гург ҳам набуд, маълум аст, ки инҳоро гургони дупо рабуданд, - гуфтанд.

Бозор бетокати мекард: гоҳ аз рафикони худ дуртар ба канорае рафта бар сари худ хок мебехт, гоҳ ба канори Дарғам нишаста дар ғами ин воқеа аз чашмони худ хун мерехт.

-Чора нест, ба қазо ризо додан даркор аст. Худо тасалли меод:

-Бародарам мурд, ҷуфти гов ва заминаш аз даст рафт, аз ватанам ҷудо шудам, ниҳоят аз ҳамлаи умриам Меҳрмоҳ, ки ба хамаи мусибатҳои ман ҳамроҳӣ мекард, ҷудо шудам. Ҳар кадоми ин кулфатхоро, ки аз тасаввураш дили одам меларзад, пас аз ба сарам афтодан бардоштам. Ба гум шудани ду гӯсфанд ва талаф шудани музди хизмати яксолаам, ки дар пеши он фалокатҳои аз сарам гузашта ҳеч аст, ҷаро бардошт накунам, агар зинда бошам, соли дигар қусури инҳоро мебарорам.

Бозор бо ин гуна муҳокимаҳои хирадмандона ором гирифт ва дасту рӯи худро бо оби сарди Дарғам шуста, ба пеши рафикони худ бозомад.

Садриддин Айни

215. Ғазалро ифоданок хонед ва онро байт ба байт маънидод кунед. Қадом таъбирҳо дар ғазал истифода шудаанд? Онҳо ба ғазал чӣ муассиряте ато кардаанд?

Омад он сангдилу сад раҳна дар ҷон карду рафт,
Мулки ҷонро аз силоҳи ғамза вайрон карду рафт.
Он, ки дар зулфи парешонаш дили мо ҷамъ буд,
Ҷамъи моро ҳамчу зулфи худ парешон карду рафт.
Қолиби фарсудаи мо хок будӣ, кошкӣ,
Бар замин, к-он шахсавори шӯҳ ҷавлон карду рафт.
Ғар дил аз дастам ба ғорат бурд, чандон бок нест,
Ғорати дил сахл бошад, ғорати ҷон карду рафт.
Рафтию дил бурдию ҷони ман аз ғам сӯхтӣ,
Бозгард охир, ки чандин зулм натвон карду рафт.
Дил ба сӯям рафту дар ҳичрон маро танҳо гузошт,
Қор бар ман мушкилу бар хеш осон карду рафт.
Дар дами рафтан Ҳилолӣ ҷон ба дасти дӯст дод,
Ним ҷоне дошт, он ҳам сарфи ҷонон карду рафт.

Бадриддини Ҳилолӣ

Ба савол ҷавоб дода, суворишхоро иҷро кунед:

1. Муродифҳои таъбирҳои дар газал бударо ёбед ва бо онҳо ҷумлаҳо тартиб диҳед.
2. Сангдил-ро аз ҷиҳати сохт маънидод кунед.
3. Дар газал аз санъатҳои бадеӣ кадом бештар истифода шудааст?

216. Матиро хонед ва гӯед, ки маънои он аз чӣ иборат аст? Ҷумлаҳои таъбирдорро нависед. Таъбирҳоро шарҳ диҳед ва бо истифода аз онҳо ҷумлаҳо гӯед.

Чингизиён баъди аз об гузаштан тайёрии ҳарбӣ дида, ба тарафи шаҳри Хучанд ҳаракат карданд. Дар роҳ деҳаҳо ва ҷоҳои аҳолинишин ҳама ҳолӣ буданд. Як қисми аҳолии он ҷоҳо ба шаҳр кӯчида ва қисми дигарашон ба кӯҳистон гурехта буданд. Аммо боғу бӯстонҳо бо тоқҳои ангур ва дарахтони мевадор ва киштзорҳо бо ҳосилоти бисёрашон барқарор монда буданд. Муғулони ваҳшӣ ҳамаи ободӣ ва осори маданиятро, ки дар пеши роҳашон мебароманд, сӯхта ва вайрон карда пеш мерафтанд.

Вақте ки муғулон ба Қистакӯз расиданд, хабари аз об гузаштани онҳо ҳам ба шаҳри Хучанд расид. Аҳолии шаҳр, ки чанд вақт боз ҳучуми чингизиёнро дар назар доштанд, ба сабаби ба шаҳр омадани онҳо ҳеч саросема нашуда "меҳмонони ноҳонда"-ро аз болои девори калъа бо тирҳои паррони камон ва сангҳои манҷиқ ва чархҳои сангпаррон пешвоз гирифтанд.

Садриддин Айний

217. Порчаи шеърро хонед ва нависед. Ба кадом мавзӯ бахшида шуданаширо шарҳ диҳед. Таъбирҳоро ёфта, ҳар яки онро маънидод кунед.

...Ишқи гулу нолаи булбул асар
Ҳеҷ надоранд ба ин раҳгузар.
Омаду бар гардани ҳинду нишаст,
Ҳар чи ки мехост, гирифт ӯ ба даст.
Пӯсти рӯбоҳу палангон гирифт,
Ҳосили бечораи деҳқон гирифт.
Пахтаю абрешиму гандум гирифт,
Нони даҳони ҳама мардум гирифт:
Ширан ин бойзамниро кашид,
Хуни дили халқи гадоро макид.
Ҳукми вай имрӯз агарчи равост,
Пояи ин ҳукм вале бебақост!

Мирзо Турсунзода

218. Таъбирҳои зеринро истифода бурда ҷумлаҳо тартиб диҳед ва ё порчаҳоро, ки дар онҳо таъбирҳои мазкур истифода шудаанд, ба хотир оварда нависед ва аҳамияташонро маънидод кунед.

Дил об кардан, ба сар тохтан, даҳон кушода мондан, мисли гӯшту нохун будан, ҷигаркабоб шудан, хуни дил хӯрдан, курта-курта гӯшт гирифтан.

219. Матро хонед ва таъбирҳои онро ёфта, ба матн ҷа муносибат доштаниро маънидод кунед. Матне тартиб диҳед, ки ин таъбир дар он истифода шавад.

Саркардагони Султон Муҳаммад ҳам ба итлоати ӯ якдигарро набуданд, дар маърақаҳои ҳалқунандаи ҷанг ба ӯ хиёнат карда, ба душманашон ёрӣ доданишон мумкин буд. Чунончи, вақте ки ӯ бо қарахитониён ҷанг сар кард, ду нафар аз саркардагонаш ба хони қарахитониён забон доданд, ки дар вақти гармии ҷанг ба тарафи ӯ гузаранд. Он саркардагон дар ҳақиқат ҳам ҳамин тавр карданд ва бо сабаби аз саф баромада, бо дастаи худ ба тарафи душман гузаштани он ду хонин лашқари султон шикаст хӯрд ва худаш дар миёни душманон монд. Аммо ба сабаби нашинохтани онҳо вай аз он таҳлуқа ҳалосӣ ёфт.

Хулоса, на дар байни ҳокимони вилоятҳои Султон Муҳаммад ва на дар байни сараскаронаш ягонагии пурра набуд ва инчунин онҳо ба султон ҳам эътимод ва итлоати комил надоштанд, ки дар рӯзҳои саҳт ҳамашон дар зери роҳбарияти ӯ аз як гиребон сар бароранд.

Садриддин Айни

220. Матро аввал хонед ва баъд нависед. Таъбирҳои онро ёфта шарҳ диҳед.

Он подшоҳ борҳо мегуфта, ки Камолиддин Ҳусейн, ки писари калони Низомулмулк аст, чашми рости ман аст ва писари хурди вай, ки Амидулмулк аст, чашми чапи ман аст. Ва Камолиддин Ҳусейн шеърро бағоят хуб мегуфт ва хуб мешинохт ва гуфтугӯи шеърӣ ба масобае буд, ки дар маҷлис, ки афозил сухани шеър дар миён меандоختанд, вай, ки ба сухан дармеомад (ҳама), мӯҳри сукут ба даҳон меандоختанд.

Зайтиддин Восифӣ

221. Матро хонда, таъбирҳоро ёбед ва мазмуни онро нақл кунед. Ҳини нақл аз он таъбирҳо истифода баред.

Дар ин фикру андеша буд, ки ҷамъе аз ҷавонон, ки парвонасифат бар ҳаволии шамъи шабистони ҷоҳу ҷалоли он

подшоҳ мебуданд ва ба бобо Савдой муҳаббате доштанд, вайро дар ғояти ошуфтагӣ диданд. Пурсиданд. Гуфт: "Эй дӯстони ман ва (эй) раёҳини бӯстони ҷони ман, то ғоят бо номус зистаам ва дар умри худ мағлубу залили ҳеч кас нагардидаам ва ҳеч кас бар ман зафар наёфта ва сарпанҷаи номуси маро касе натофта. Холо ғаними ғолибе шуда ва ўро подшоҳ бо ман дар мақоми муориза ва муқобила (дар) оварда". Чавонон гуфтанд, ки бобо шумо ғамгин набошед, ки Мавлоно Котибино имшаб чунон машғул созем, ки вай асло ба шеър натавонад пардохт ва киштии андешаро дар баҳри шеър натавонад андохт ва шумо имшаб он қасидаро ба дилхоҳ тамом созед ва сабоҳ Котибино дар маҷлиси подшоҳ дар доираи хичолат ва шармандагӣ андозед. Ин гуфтанд ва ба хонаи Котибӣ даромаданд, дар вақте ки чаҳор байт аз он қасида дар сулуки назм кашида буд...

Зайниддин Восифӣ

222. Аз матн таъбирхоро пайдо карда онҳоро шарҳ диҳед ва гӯед, ки онҳо дар услуби гуфтугӯӣ ҳам истифода мешаванд? Аҳамияти таъбирҳо дар ин матн аз чӣ иборат аст?

-Ҳа, - гуфт ангишткаш ва овозашро пасттар карда илова намуд:
- Дузд то гулӯи миршабро рӯған карда наистад, дуздӣ карда наметавонад. Дуяш шарик. Дузд ҳам аз берун не, аз худи ҳамин корвонсарой, ман медонам. Ин ҷо дуздӣ яқум бор шуда истодагиш не. Лекин ту ин гапро аз даҳонат набарор! Ту як бечораи ғариб менамой, ман инро ба ту дилам сӯхта гуфта истодаам.

Ангишткаш ба роҳаш рафтани шуда хез зада ба ҳар савор шуду истода гуфт: - Қаси молу чиз дуздондагӣ агар баобрӯ бошаду ба Миршаб арз карда, - "дуздро доред, чизамро ёфта диҳед" - гуфта саҳт истад, миршаб чизашро ёфта дода, аз вай пора мегирад. Аммо агар одами ландаҳӯр бошаду аз паи моли дуздондагиаш наафтад, он моли дуздиро саройбон кати миршаб обу лой мекунад.

Сотим Улуғзода

223. Таъбирхоро хонед ва ҳар кадоми онҳоро аниқ сохта, аз чихати услуб ва ҳелҳо ҷудо кунед ва нависед.

Чашми корро доништан, ранги касе кандан, аз роҳ задан, барги сабз, ҳалвои бедуд, ба мурод расидан, кадам ранча кардан, ба дунё омадан, бо як чашм дидан, курта-курта гӯшт гирифтани, устухони касеро хондан, шикам танбӯр навохтан.

224. Матнро хонда, мазмунашро нақл кунед. Таъбирхоро ёбед ва бо ҷумлаҳои навишта, маъно ва вазифаю аҳамияти онҳоро шарҳ диҳед.

Аз казо он рӯз Гавҳарбону, ки духтари подшохи Яман буд, ба сайри боғ мерафт, бинобар он мардум аз дӯконҳо рафта буданд.

Шоҳзода меомад, то ба чаҳорсуи шаҳр расид. Чӯбдастдорон дар ин вақт аз пеш расиданд. Ҳар кадом чӯбе дар даст пеши шоҳзода расиданд. Шоҳзода ҳаракатҳои девонагӣ карда истод. Ясавулхоро хуш омад, уро ҳеч нагуфтанд. Баъдаху хочасароёну канизону духтарон расиданд... Шоҳзода дид, ки қариб сад нафар зану духтарони соҳибчамол ҳамма музайян пиёда расиданд. Дар миёни онҳо дид, ки саворе меояд, ки аз шаъшааи чамолаш хонаи торик мунаввар мешуд. Шоҳзода мисли девонагон ҳаракат мекард.

Гавҳарбонуро назар ба шаҳзода афтод дид, ки аҷаб девонаи ширинҳаракат, бисёр уро хуш омад, тез-тез ба шоҳзода нигарист ва бунёди ханда кард. Шоҳзодаро назар ба он раъно афтод, дид, ки як нозанин духтаре, болабаланде, абрукаманде, лабҳо чу қанде, pistaдаҳоне, мӯрчамиёне, сарви нозе, таннозе, ақиқлабе, тӯтизабоне, ороми чоне, симгабгабе...

Чунон нозанин духтаре, ки чашми модари рӯзгор чунин раъное надида, назода ва гӯши даврон бад-ин зебӣ нашунида.

Байт:

Ширинлабу шакаршикан, сарвқомате,
Кӯтоҳ кунам ҳадис, ба хубӣ қиёмате.

Он нозанин чилвақунон табассум кард, ба шоҳзода менигарист. Шоҳзода дил аз даст дода, дар доми ишқи нозанин духтар гирифтгор шуда мегуфт:

Ба як омадан бибурдӣ дилу қони Қосим,
Ку зияд, агар бад-ин сон ду-се бор хоҳӣ омад.

Он нозанин нек мулоҳиза кард ва гуфт:

-Ин Маҷнуни кадом Лайлист? Аммо шоҳзода ончунон аз ишқи он духтар маст шуда буд, ки асло аз худ хабар надошт... (аз "Қомеъулхикоят".)

Ба савол ҷавоб дода, супоришхоро иҷро кунед:

1. Бо калимаи музайян (ороста) ҷумлае тартиб диҳед.
2. Сифатҳои матро ёбед ва гӯед, ки дар ин матр бештар кадом навъи сифатҳо истифода шудаанд?
3. Хабарӣ ҷумлаи охириро муайян кунед.

225. Таъбирхоро хонда, маънои онхоро шарх диҳед. Гӯед, ки каломе аз онҳо ба ҳамдигар муродиф мешаванд?

Пили дамон, шери жаён, бори накав, аз ақл бегона шудан, салмаи сақат, нияти холис, ба майнаи касе халал расидан, дили соф, аз самими қалб, аз таҳти дил, балои ногаҳонӣ, қазои осмонӣ.

226. Муродифҳои таъбирҳои зеринро ёбед ва нависед. Таъбирҳои асосии онхоро таъкид карда шарх диҳед.

Цигар хун кардан, дарди дил кардан, нури дида, дарди дил гуфтан, чон додан.

Масалан: чон додан - чашм пушидан, бандагиро ба ҷо овардан, ба макони абадӣ рафтан, аз дунё рафтан, аз олам гузаштан.

227. Порчаи шеърро ифоданок хонед ва мазмуни онро нақл кунед. Таъбирҳои ӯро ёфта шарх диҳед ва гӯед, ки ба шеър чӣ муассирӣ бахшидаанд?

Бувад фарзанд нахли боғи давлат
В-аз он равшан шавад базми саодат.
Вучудаш он замон гардад киромӣ,
Ки афрӯзад чароғи некномӣ.
Хуш он фарзанд, к-он шоиста бошад,
Ба фармони падар пайваста бошад.
Бувад фарзанд агар хуршеди тобон,
Чу афтад нохалаф, рӯ з-он бигардон.
Набояд, к-аз тариқи одамият
Набошад қобили меҳру муҳаббат.
Диҳад бунёди ному нанги аҷдод
Хатокирдории фарзанд барбод.
Хушо аҳволи ӯ фархундакирдор,
Ки фарзандаш бувад аҳлу нақӯкор.
Бувад бегона з-он фарзанд бехтар,
К-аз он табъи падар гардад муқаддар.

Бархурдори Фароҳӣ

228. Матро хонда, мазмуни онро нақл кунед ва номи муносиб гузоред. Ба мазмуни матн тақлид карда, калимаеро шарх диҳед ва мазмуни мухтасари онро нависед.

Аксарияти халқҳои ҷаҳон идҳои бузург ва идҳои хурд доранд. Иди бузург одатан бо оғоз ё хотимаи ин ё он мавсим, корҳои саҳроӣ, ҳодисаи муҳиме дар ҳаёти халқ вобаста аст.

Масалан, қариб ҳамаи халқҳо аввали солро ҳатман қайд менамоянд. Барои халқҳои эронинаҷод соли нав аз лаҳзаҳои баробар шудани рӯзу шаби баҳорон оғоз меёфт.

Табиати инсон чунин аст, ки ба идҳои камшумори сари чанд моҳ оянда қаноат қарда наметавонад. Ба ӯ ақаллан ҳафтае як рӯзи истироҳат лозим аст. Асосгузори динҳо инро ба эътибор гирифта, охири ҳафтаи рӯзи як навъ иди хурд муқаррар қарда буданд. Чунинчи яҳудиён рӯзи шанберо аз давраҳои қадимтарин ин ҷониб ҳар як ҳафта ид мекунанд. Насронӣҳо бошанд, рӯзи якшанберо ид мешуморанд. Дар рӯзи ҷумъа мусулмонон одатан ба намози якҷоя ҷамъ шуда либоси тоза мепӯшанд ва таъоми дӯстдошташонро мепазанд. Ҳамин рӯзи ҷумъа аз қадимулайём ба арабӣ явмуззинат, яъне рӯзи ороиш ҳам номида мешуд. Эронӣён бошанд, онро рӯзи **один** ё худ **одина** меномиданд.

Расми дар рӯзи ид зебу зинат додани макони худ ханӯз дар Эрон бостон вучуд дошт. Бинобар ин, ба назар чунон мерасад, ки явмуззинат бояд тарҷуман ибораи рӯзи **одина** бошад.

Одати дар номи фарзанд сабт намудани рӯзи фархунда маҳз дар байни халқҳои эронинаҷод маъмул буд. Ҳамчунин кӯдаки дар рӯзи иди мусулмонии ҷумъа таваллудёфтаи дар ноҳияҳои шарқии Эрон ва Осиёи Миёна номи **Одина** меодагӣ шуданд. Шоёни қайд аст, ки дар марказҳои Мовароуннаҳр ин ном чандон маъмул набуд. Аз эҳтимол дур нест, ки қалмаи **один**, **одина** ба расму оини тоисломӣ хеле вобастагӣ дошта дар кишварҳои, ки аҳолиашон саросар мусулмон буданд, чандон истеъмол намешуд.

Ифодаи оинабандӣ аслан **очинабандӣ** ё худ **одинабандӣ** буда, маънои зинат додан-ро дорад.

Олим Гафуров

229. Матро хонед ва мазмуни онро бо иловаи худ нақл кунед. Дар бораи мева ё зироати дӯстдоштаатон нақл навишта, сифат ва аҳамияти онро пурра баён созед. Қалмаи Наврӯз-ро муфассал маънидор намоед.

Харбуза зироати қадима ва маъмули тоҷикон аст. Бонси ифтихор аст, ки ханӯз асрҳои VIII-IX аз ҳудуди Тоҷикистон харбузаҳои арқонӣ ва гулобиро ба лиффаҳои сурбӣ (кӯрғошимин) ҷой қарда, ба Ироқу Ҳиндустон мебарданд. Аз қадимулайём мардуми Хуҷанд иди Наврӯзро бо харбуза пешвоз мегирифтанд ва имрӯз ҳам ин анъана давом дорад.

Дехкони тоҷик, пеш аз он ки ба замин дона пошад, дар сарғаҳи замини кишт ҷамъ шуда, ҳамдигарро бо харбуза зиёфат

мекарданд. Ҳар кас навъи харбузаи дӯстоштаи худро дошт ва онро чун гавҳарак эҳтиёт мекард.

Ҳангоми харбузапаз анъанаи хуби "сайри харбуза" ва "ширинакбозӣ" расм буд. Аз рӯи он деҳқонони дуру наздик бо навбат ба сари полизи якдигар чамъ омада, ҳар кадоме бо дастӣ худ харбузае канда мебаромад ва "ширинакбозӣ" мекарданд. Бо ин роҳ малакаи харбузашиносии худро сайқал меоданд. Шояд аз ҳамин сабаб бошад, ки аз аҷдодамон ба мо асалӣ, баргӣ, бехзодӣ, гулобӣ, дониёрӣ, даҳбедӣ, лабиобӣ, камолӣ, шакарпора, шакарпалак ва шерозӣ барин навъҳои машҳури ҷаҳонгашта мерос мондааст. (аз рӯзномаи "Тоҷикистони шӯравӣ".)

230. Порчаи манзумро бихонед ва маънидод кунед. Сохти калимаи судхӯронро муайян намоед.

Дӯсти бад бошад зиёнкор, эй писар!
Ту тамаъ з-он дӯст бардор, эй писар!
Ҳар кӣ мегӯяд бадихои ту фош,
Дӯст машмораш, бад-ӯ ҳамдам мабош!
Дӯстӣ ҳаргиз макун бо бодахор!
Аз чунин кас ҳештанро дур дор!
Мунъиме гар мекунад тарки закот,
Дур аз вай бош, то дорӣ ҳаёт.
Дур шав з-он кас, ки хоҳад аз ту суд!
Гар сари худ ба қадамҳои ту суд,
Эй писар, аз судхӯрон кун ҳазар!
Ҳасми эшон шуд Худои додгар.
Он ки аз мардум ҳамегирад рибо,
Зинҳор ӯро нагӯй марҳабо!

Фаридаддини Аттор

Шарҳи луғот:

Мунъям - давлатманд

Рибо - фоида

Закот - чихилум ҳисса аз мол, ки баъд аз соле дар роҳи Худо диҳанд.

231. Матро хонед ва гуед, ки чӣ натиҷа бардоштед? Дар яке аз мавзӯҳои, ки бароятон наздик аст, ишро навишта ба кӣ пайравӣ карданатонро муфассал баён созед. Мазмуни матн дуруст аст ё не?

Хотираҳои айёми кӯдакӣ ва ё навҷавонӣ ҳамеша тозаю равшан монда, як умр дар олами ҳаёлот нақши поянда мегузоштааст. Махсусан, агар хотира ё худ дидаю шунидаҳоят бо ходисаҳои

романтикӣ ва далерию корнамоиҳо сахт пайванд бошад. Ҳар он кас, ки дар айёми наврасӣ қиссаю афсонаҳои аҷоибу ғароиб шунида бошад, бешубҳа, ба корнамоию паҳлавонӣ, вафодорию омадагӣ барин хислатҳои қаҳрамонона пайравӣ кардан меҳаҳад. Бале, ҳаёти одамон пур аз ҳодисаю воқеаҳои ҷолибу рангин аст, табиист, ки ҳар яки мо пас аз гузашти солҳо, ёди рӯзҳои бароямон азизу ширинро ихтиёр мекунем. Хотираҳои нек рӯҳи одамонро сабзу дилашонро ба зиндагӣ гарм мегиранд.

Меҳмон Бахтӣ

232. Матро хонед ва ба ҷумлабандию ифодаҳо диққат диҳед. Аниқ созед, ки дар матн бештар кадом нави ҷумлаҳо истифода шудаанд? Чаро?

Шервон бирафт ва Марзбоншоҳ ба шаҳр омад ва шабу рӯз ба доду адл машғул шуд. Дар ҳафта ду навбат боргоҳ сохӣ ва умарой давлат ҳозир кардӣ, ба тартиби мулк будӣ, то ду моҳ ба ин кор баромад. Нишони фарзанд ба Гулнор падид омад. Муътамадон (этимоднокон)-и сарои ҳос хабар бо шоҳ бурданд, ки нишони фарзанд ба Гулнор падид омад. Шоҳ аз он хурраи дари ганҷ бикшод ва мол ба дарвешон дод. То бад-ин кор нӯҳ моҳ баромад. Ногоҳ вақте аз авҷот, ки офтоб баромад, асари зодан ба Гулнор падид омад. Ин хабар ба Марзбоншоҳ бурданд. Бифармуд, то муначчимон ва ҳукамо ҳозир оварданд. Ва дар ҳучраи занон бифармуд, то ташти заррин бинҳоданд аз баҳрашон ва хизрони симин дар дасти нозирон, то чун фарзанд падидор шавад, қазиб (шоҳи дарахт) бар ташт зананд, то овоз ба гӯши ҳокимон расад ва толеи фарзанди шоҳ ба даст оваранд. Ва бад-ин тартибу зинат Гулнор бор бинҳод. Писаре аз вай дар вучуд омад, чун сад ҳазор нигористон. Муначчимон толеъ биғирифтанд. Пас дарҳол доя биёмад ва ўро дар камот (парпеч) печид ва ба хидмати шоҳ овард ва он соат, ки фарзанди моҳрӯй дар канори шоҳ хобонид, офтоб ба рухсори Марзбоншоҳ тобид. Барнигарид, офтобро дид. Фарзанди худро Хуршедшоҳ ном ниҳод, бўсаи меҳр бар ҷамоли вай дод ва ўро боз ба доя дод. (аз "Самаки айёр".)

Ба савол ҷавоб дода, супоришҳоро иҷро кунед:

1. Ҷумлаи аввалро аз назари наҳв таҳлил намоед.
2. Муродифҳои падид омадан-ро ёбед ва бо яке аз онҳо ҷумла тартиб диҳед.
3. Хуршедшоҳ-ро таҳлили сарфӣ кунед.
4. Ташт гуфта чиро дар назар доранд?

233. Матро ифоданок хонед ва ба истифодаи калимаҳо тавҷҷӯҳ кунед. Ғусел, ки дар он дар ҳусуси кадом фасли сол суҳан меравад?

...Ба фасле чуни фарруху созманд
 Ба бӯстон шудам зери сарви баланд.
 Зи бӯи гулу сояи сарву бун
 Ба булбул даромад нишоти сухун.
 Ба гул чидан омад арӯсе ба боғ,
 Фурузандарӯе чу равшанчароғ.
 Сари зулф дар атф доманкашон,
 Зи чехра гул, аз ханда шаккарфишон.
 Рухе чун гулу бар гул овард х (в) ай,
 Ба ман дод чоме пур аз ширу май.
 Ки бар подшоҳи ҷаҳон нӯш кун,
 Чуз ин ҳар чӣ дорӣ, фаромӯш кун.
 Нишастам ҳаме бо ҷаҳондидагон,
 Задам дастони писандидагон.
 Ба чандин суханҳои зебову нағз,
 Ки полудам аз чашмаи хуну мағз.
 Ҳанӯзам забон аз сухан сер нест,
 Чу бозу бувад боки шамшер нест.
 Басе ганҷҳои куҳан сохтам,
 Дар ӯ нуктаҳои нав андохтам.

Низомии Ганҷави

234. Хикоятро хонед ва ба ҷумлабандию тарзи баёни фикр диққат диҳед. Аз руи мушоҳидаи худ бо матнҳои имрӯза бигӯед, ки кадоме аз онҳо хушояду дилпазиранд? Чаро?

Бозаргонеро дидам, ки саду панҷоҳ шутур бор дошт ва чихил бандаву хидматгор. Шабе дар ҷазираи Кеш маро ба хучраи хеш даровард Ҳама шаб наёрамид аз суханҳои парешон гуфтан, ки фалон анборам ба Туркистон аст ва фалон бизот ба Ҳиндустон ва ин қаблаи фалон замин аст ва фалон чизро фалон кас зомин аст. Гоҳ гуфтӣ: хотири Искандария дорам, ки ҳавое хуш аст. Боз гуфтӣ: на, ки дарёи Мағриб мушавваш аст. Саъдиё, сафари дигар дар пеш аст. Агар он карда шавад, бақияти умри хеш ба гӯшае бинишинам. Гуфтам: - Он кадом сафар аст?

Гуфт:

Гугирди порсӣ хоҳам бурдан ба Чин, ки шунидам, қимате азим дорад ва аз он ҷо косаи чинӣ ба Рум оварам ва дебои румӣ ба ҳинд ва фӯлоди ҳиндӣ ба Ҳалаб ва обгинаи ҳалабӣ ба Яман ва бурди яманӣ ба Порс ва з-он пас тарки тичорат кунам ва ба дӯконе бинишинам. Инсоф, аз ин молихулё чандон фуру гуфт, ки беш тоқати гуфтаниш намонд.

Гуфт:

-Эй Саъдӣ, ту ҳам сухане бигӯӣ аз онҳо, ки дидаӣ ва шунида.

Гуфтам:

Он шунидастӣ, ки дар ақсои Ғӯр,

Борсолоре бияфтод аз сутур.

Гуфт: "Чашми танги дунёдӯстро

Ё каноат пур кунад, ё хоки ғӯр".

Саъдии Шерозӣ

Шарҳи луғот:

Бизоат - мол ва асбоб

Қабола - заминнома, хатӣ шаръӣ

Обгина - шиша, бўлур

Бурди яманӣ - навъе аз чомаи

мухаттат, ки аз Яман оранд.

Молихулё - номи маразест,

яъне савдой

Ақсо - гушаю канор - чойҳои

дурдасти дунё

Борсолор - саркорон

Сутур - шутуру асп

Ба савол ҷавоб дода, супоришҳоро иҷро кунед:

1. Дар ҷумлаи аввал ихтисори ҷиро мушоҳида кардед? Ҷаро нависанда ин корро раво донистааст?

2. Ҷумлаи ҳафтумро аз ҷиҳати сохт шарҳ диҳед.

3. Қитъаи дар охири ҳикоят бударо аз нигоҳи сарф (морфология) таҳлил кунед.

235. Матнро бо диққат хонед ва дар асоси фикри аз он бардоштаатон иншоие нависед, ки чунин гуфтаро собит намояд.

Дуруст мегӯяд Носир Аббос. Мансаб, ҳокимият ба сари одамон, ҳатто амали начандон бузург ҳам маҳаки одамшиносист. Мисли маҳакест, ки ба зари холис бирасад, ҷилои онро биафзояд ва ба тиллои носара бирасад, мисаҷро бароварад. Мансаби баланд одами асил, назарбаландро ғайрату ҳиммати нав, начобат ва вусъати тоза, назари боз ҳам волотар ато кунад. Ноаслу ноахлро худ масту беёд ва ҳонахароб созад, ҷунон ки истеъмоли тарёк дар ибтидо нашъае бахшад, ки нашъамандро расвои олам гардонад.

Ҷазлиддин Муҳаммадиев

ТАКРОРУ ҶАМЪБАСТИ МАВОДИ ОМУҲТА

236. Ҷикоятро бихонед ва маънидод кунед. Гуед, ки аз он ҷӣ ҳулоса баровардед? Ҷулосаатонро мухтасар нависед.

Баландахгаре, номи ӯ Бахтиёр,
 Қавидастгаҳ буду сармоядор.
 Ба кӯи гадоён - дараш хона буд,
 Зараш ҳамчу гандум ба паймона буд.
 Ҳам ӯро дар он букъа зар буду мол,
 Дигар тангдастони баргаштаҳол
 Чу дарвеш бинад тавонгар ба ноз,
 Дилаш беш сӯзад ба доғи ниёз.
 Зане қанг пайваст бо шӯи хеш,
 Шабонгаҳ чу рафташ тихидаст пеш,
 Ки кас чун ту бадбахту дарвеш нест,
 Чу занбӯри сурхат ба чуз неш нест.
 Биёмӯз мардӣ зи ҳамсоягон,
 Ки охир наям қаҳбаи ройгон.
 Қасонро зару симу мулк асту рахт,
 Чаро ҳамчу эшон най некбахт?
 Баровард софидили сӯфпӯш
 Чу табл аз тихигоҳи холи хурӯш,
 Ки ман дасти қудрат надорам ба ҳеч,
 Ба сарпанча дасти қазо бармапеч.
 Накарданд дар дасти ман ихтиёр,
 Ки мар хештанро кунам бахтиёр...
 Наёяд накӯкорӣ аз бадрагон,
 Муҳол аст дӯзандагӣ аз сагон.
 Ҳама файласуфони Юнону Рум
 Надонанд кард ангабин аз зақум.
 Зи ваҳшӣ наёяд, ки мардум шавад,
 Ба саъӣ андар ӯ тарбият гум шавад.
 Тавон пок кардан зи занг оина,
 Валекин наёяд зи санг оина.
 Ба кӯшиш нарӯяд гул аз шоҳи бед,
 На зангӣ ба гармоба гардад сапед.
 Чу рад менагардад хаданги қазо,
 Сипар нест мар бандаро чуз ризо.

Саъдии Шерозӣ

Шарҳи луғот:

Букъа - замин. қой, олам, хона
 Қаҳба - пирезан, ачуза; зами
 сабукпо, фоҳиша
 Ройгон - муфт, маҷҷонӣ
 Рахт - коло, асбобу анҷом

Дасти қазо - ҳукми азали
 Бадра - ҳамён, ҳалтаи тилло ва танга
 Зақум - дарахти захршира, чизи
 талху захрлору кушанда
 Хаданги қазо - тири аҷал

237. Матиро хонда, мохияти онро мухтасар нависед. Гӯед, ки ба ин матн чӣ ном муносиб аст? Дар матн бештар кадом навъи ҷумлаҳо истифода шудаанд?

Яке аз куззот бидуни гирифтани ришва коре сурат намедод ва мураттабан ҳақро бо ришва ноҳақ мекард. Рӯзе марде мӯҳтоҷ ба ин шуд, ки санадашро қозӣ тасдиқ намояд. Вай чандин рӯз омадурафт кард ва оқибат натиҷа нагирифт, то ин ки рӯзе кӯзае аз асал бардошта ба хидмати қозӣ рафт ва бо додани он санадро ба имзо расонида баргашт.

Фардои он рӯз, ки дигаре кӯзаи қаймоқе барои қозӣ ба унвони таоруф оварда буд, қозӣ дастур дод, ки асалро биёваранд, ки миқдоре аз он бо қаймоқ махлут карда тановул кунад. Вақте сари кӯзаро боз карданд, диданд, ки мӯҳтавии он як банди ангушт асал ва боқӣ гил аст.

Қозӣ, ки аз гӯл хӯрдани худ комилан хашмгин шуда буд, навқарашро фиристод, то ба ҳар навъ аст, санадро аз он мард гирифта биёварад. Навқар пас аз таҷассуси зиёд соҳиби асалро ёфта гуфт: - Қозӣ арз карданд, ки дар санади шумо иштибоҳе рух дода, онро барои ислоҳ назди ман биёваред.

Он мард гуфт, ки хидмати қозӣ саломи маро расонида, бигӯед: "Иштибоҳ дар санад нест, ҳар иштибоҳе ҳаст, дар кӯзаи асал аст". (аз "Зарбулмасал ва мӯҷолҳо".)

Ба савол ҷавоб дода, супоришҳоро иҷро кунед:

1. Санад-ро маънидор кунед.
2. Муродифҳои тановул кардан-ро ёбед ва ҷумлаҳо гӯед.
3. Гӯл хӯрдан чӣ маъно дорад?
4. Навқар-ро аз ҷиҳати сохт муайян созед.

238. Матиро хонед ва мохияти онро нақл кунед. Гӯед, ки матраби ин матн чист? Дар бораи аҳамияти илм нақле нависед.

Овардаанд, ки чун Аристотелисро вафот наздик омад, писарро пеши худ хонд ва гуфт: "Эй писар, дар асрори улум ва дақиқи ҳикмат умри худро базл кардам ва бисёр гиреҳҳо ба нури ҳикмат кушода гардонидам, валекин маргро ҳеч ҳилат надонистам.

Агар сад кӯҳ бояд канд фӯлод,
Забун бошад ба дасти одамизод.
Чӣ чора, к-он бани одам надонад
Ба ҷуз мурдан, к-аз бечора монад.

Пас, бидон, ки изз ва давлате, ки аз мол бувад, зуд фонӣ шавад ва нест гардад. Иззат ва шараф дар илм аст, ки аз таҳвил ва интиқол ва фано ва завол берун аст ва ба тағайюри рӯзгор ва табаддули давлатҳо интиқол напазирад.

Эй писар, подшоҳон падари туро бузург дошанд ва падари ту яке аз раияти эшон буд ва раияти подшоҳон мулукро ибодат кунанд ва парастанд. Ва миёни обид ва маъбуд тафовути бисёр аст. Агар падари туро илму адаб набудӣ, ӯ мар мулукро мисоли харе будӣ боркаш ё парастанда бандае будӣ коркун.

Пас, илм ба ҳосил кун, то шарафу иззат биёбӣ ва аз мазаммати хумулӣ халос ёбӣ".

Муҳаммад Авфӣ

Шарҳи луғот:

Аристотелис (384-322 пеш аз мелод) - яке аз барҷастатарин файлусуфони Юнони қадим
Базл - сарф, харч
Изз - изат ва арҷмандӣ
Раият - табаа, мардуми фармонбардор, тобеъ

Обид - ибодаткунанда, парастанда, худопараст
Маъбуд - парастии кардашуда, чизе, ки онро парастии мекунанд.
Хумулӣ - гумномӣ, пастӣ, торикӣ.

Ба савол ҷавоб дода, супоришхоро иҷро кунед:

1. Замони феълҳои сарсатри аввалро шарҳ диҳед.
2. Пасту хор будани фӯлод дар назди одам-ро чӣ тавр мефаҳмед?
3. Ба нури ҳикмат кушодани гирех-ро маъноидол карда, бо он ҷумла тартиб диҳед.

239. Матро хонед ва гуед, ки аз он чӣ натиҷа гирифтед? Ба матн ном гузоред! Дар хусуси меҳнат қардан ва асоси зиндагӣ будани он иншоие нависед.

Овардаанд, ки дар боге булбуле бар шохи дарахте ошӯнае дошт. Иттифокан, мӯре заиф дар зерини он дарахт хона сохта ва аз баҳри чандруза мақом маскан пардохт. Булбул шабу рӯз гирди гулистон дар парвоз омад ва барбати нағамоти дилфиреб дар соз овард ва мӯр ба ҷамъи нафақоти лайлу нахор машғул гашта ва ҳазордастон дар ҷаману боғ бо овози хеш гарра шуда. Булбул бо гул рамзе мегуфт ва боди сабо дар миёна ғамза мекард. Чун он мӯри заиф нози гулу ниёзи булбул мушоҳида мекард, ба забони ҳол мегуфт:

-Аз ин қилу қол чӣ кушояд, қор дар вақти дигар падид ояд. Чун фасли баҳор рафт ва мавсими ҳазон даромад ва хор ҷои гул биғирифт ва зог дар мақоми булбул нишаст, боди ҳазон дар

вазидан омад ва барг аз дарахт резидан гирифт, рухсори барг зард шуд ва нафаси ҳаво сард гашт, аз каллаи абр дур мерехт ва аз гирболи ҳаво кофур мебехт.

Ногоҳ булбул дар боғ омад, на ранги гул дид ва на бӯи сунбул шунид. Забонаш бо ҳазордастон лол бимонд. На гул, ки чамоли ӯ бинад ва на сабза, ки камоли ӯ нигарад. Аз бегули токаташ тоқ шуд ва аз бенавой аз наво фуру монд. Ёдаш омад, ки охир рӯзе мӯре дар зери ин дарахт хонае дошт ва дона чамъ мекард. Имрӯз хочат бар дари ӯ барам ва ба сабаби қурбу ҳаққи ҷавор чизе талабам. Булбули гурусна пеши мӯр рафту гуфт:

-Эй азиз, саховат нишони бахтиёрест ва сармоияи комгорӣ. Ман умри азизи худ ба гафлат мегузоштам ва шабу рӯз ба ҳарза бонг медоштам, ту зиракӣ мекардӣ ва захира меандӯхтӣ. Чӣ шавад агар имрӯз аз он насиба каромат кунӣ!

Мӯр гуфт:

-Ту шабу рӯз дар қол будӣ ва ман дар ҳол. Ту лаҳзае ба таровати гул машғул будӣ ва даме наззора магрур. Намедонистӣ, ки "ҳар баҳореро ҳазоне ва ҳар роҳеро поёне бошад".

Он вақт, ки чиқ-чиқи мастанат буд, ёди зимистон набуда. (аз "Зарбулмасал ва мақолҳо".)

240. Матнро хонед ва музмуни онро нақл кунед ва дар хотир нигоҳ доред. Дар хусуси одоби салом бо колонсолон нақли мухтасаре нависед. Гуед, ки бо кадом навъи чумлаҳо фикр ифода шудааст ва чаро маҳз чунин навъ чумлаҳои пайрав мувофиқанд.

Агар пурсанд, ки дар чанд мавзъе салом бояд кард, бигӯй дар ҳафт мавзъе. Аввал, чун бародари тарикро бинӣ, салом бояд кард. Дуюм, чун дар роҳ равӣ, ба одамон салом бояд кард. Сеюм, чун ба дари хонаи бародар равӣ, салом бояд кард ва инро саломи истизон (ичозат хоستان) гӯянд. Чаҳорум, чун ба чамъе дарой, салом бояд кард. Панҷум, чун аз мавзъе, ки нишастӣ бархезӣ ва чамъе он ҷо бошанд, салом бояд кард ва инро саломи видоъ гӯянд. Шашум, чун ба мақбарае расад, салом бояд кард. Ҳафтум, чун ба хонаи худ дарояд, бар аҳли байти худ салом кунад.

Агар пурсанд, дар чанд мавзъе салом набояд кард, бигӯй дар шаш мавзъе. Аввал, дар ҳаммом. Дуюм, бар касе, ки ба қазои хочат машғул бошад. Сеюм, ба қуръонхон. Чаҳорум, ба намозгузор. Панҷум, бар занони номаҳрам. Ва агар дар ин мавзъҳо касе салом кунад, ҷавоб надиханд, осим (гунаҳкор) набошанд.

Хусайн Воизи Кошифӣ

241. Матиро хонед ва маънидод кунед. Гуед, ки феълҳои чида ба матн чи муассиряте бахшидаанд. Барон оромии кишвар чӣ бояд кард?

Исфандиёр чандин рӯзу шаб хобро фаромӯш карда, лашкари парешонро аз хар чониб дар даруни бораи шаҳр гирд овард, сафҳои гусастаро ба ҳам пайваст, сипоҳдорон ва паҳлавонони зиндаро бар сари гурӯҳҳои сипоҳ гузошт, боли рости лашкарро ба бародараш Фаршевард ва боли чапро ба амӯзодаш Настур писари Зарир супурд, сипас зиреху ҳафтони пулодин дар бар кард, кулоҳи ромӣ бар сар ниҳод ва бар аспи оҳансуми майдонтоз барнишасту сӯи лашкар хитоб кард:

"Эй далерон! Аз марг натарсед! Одамӣ бе замон намемирад ва агар замонаш расад, чи бехтар аст аз мурдан дар майдони ҷанг!"

Сари найзаҳоро ба разм афканед!

Замоне бикӯшедӯ мардӣ кунед!"

Сипоҳи ӯ донист, ки бо чунин солор яқинан зафар хоҳад кард. Бо фармони Исфандиёр якбора даравозаҳои шаҳрро боз карданд, лашкар ба тундӣ берун ҷаста, бо ҳашму ситез бар ӯрдуи истилогарон тохт. Худи Исфандиёр пешопеши лашкар рустамои шамшер мезад, найза меандохт, гурз мекӯфт, сарони сипоҳи душманро ба каманд мегирифт. Нахуст Фаршеварди шучоъ боли чапи душманро шикаст дода парешон кард, сипас Исфандиёр қалби онро шикӯфт.

ӯрдуи ҳокон тоб наёвард, сафҳояш гуҷаст, воҳима ва парешонӣ бар вай даст дод. Сипоҳсолори вай Бедурафш дар набарди тан ба тан бо Исфандиёр кушта гардид, ҳокон Арҷосп рӯ ба гурез овард, он гоҳ бақияи лашкари ӯ силоҳ афканд ва таслим шуд.

Халқ ва кишвар аз таҳлука растанд.

Сотим Улугзода

Шарҳи луғот:

Бора - девори гирдогирди шаҳр

Ҳафтон - ҷомаи сипоҳиён, ки аз таги зирех мепӯшанд

Корзор - майдони ҷанг

Таҳлука - азобу шиканҷа; нобудӣ

242. Матиро хонед, мазмуни онро нақл кунед. Моҳияти асосии порча дар қадом байт баён ва ҷамъбаст шудааст?

Баччагӣ бигзашт бо дарду алам,
Монда гулро хӯшачинӣ кардам.
Баски будам танбараҳна, пойлуч,
Барф дида хонашинӣ кардам.

Чун падарро бурд марги бемахал,
 Зиндагӣ омад ба дӯши ман гарон.
 Ҳар чи фармуданд, овардам ба чо,
 То ки ёбам баҳри худ як пора нон.
 Гаҳ бари гаҳворое бигрифта чо,
 Алла гуфтаам баччаи ҳамсояро.
 Дар лабонам бӯи шири модарам
 Кардам иҷро корҳои дояро.
 Дар лабонам бӯи шири модарам
 Рӯи хирман кардаам шабҳо сахар.
 Дар туфулӣ ҳамчу хирманкӯби пир
 Гуфтаам ман "майда" бо сӯзи чигар,
 Гашт модар ҳам ба ҳар кӯю даре,
 Қомашӯӣ, пинадӯзӣ менамуд.
 Гӯӣ бо нӯги сӯзан рӯзу шаб
 Баҳри тифлон чамъ рӯзӣ менамуд.
 Солҳо рафтанду шуд даврон дигар,
 Нони гандум шуд фаровон дар диёр.
 Ҳар кас, к-аз тахти дил меҳнат кунад,
 Мешавад аз меҳнати худ комгор.
 Баски мебинам кунун бо чашми худ,
 Хони пурнеъмат ба ҳар як хонадон.
 Гашт маълумам, ки дар он солҳо
 Ҷанг хӯрда ошу нони баччагон.

Ҳикмат Раҳмат

Ба саволҳо ҷавоб гуфта, суворнишхоро иҷро кунед:

1. Ба матн чӣ ном мувофиқ аст? Онро дар матн ҷӯед.
2. Бо нӯги сӯзан рӯзӣ чамъ намудан-ро шарҳ диҳед.
3. Сабаби камбудии нону факириро шоир дар чӣ дидааст? Ба гуфтаи шоир розиед ё не?
4. Барои ҳубу ором зистан чӣ бояд кард?

МУНДАРИҶА

Имлои ҳарфи й.....	4
Ҳарфи ў ва имлои он.....	14
Ҳодисаҳои фонетикӣ.....	22
Аломати сакта ва имлои он.....	32
Имлои исм ва сифат.....	37
Феъл ва имлои он.....	46
Шумораву қонишин ва имлои онҳо.....	59
Зарф ва имлои он.....	71
Пешоянду пасоянд ва имлои онҳо.....	79
Пайвандак ва имлои он.....	87
Имлои ҳиссаҷа ва нидо.....	95
Одоби муошират.....	105
Ҳуҷҷатҳои расмӣ.....	113
Накл.....	120
Санъатҳои бадеӣ.....	129
Таъбир ва хусусиятҳои он.....	140
Такрору ҷамъбасти маводи омӯхта.....	151

С.АМИНОВ

ЗАБОНИ МОДАРӢ

Китоби дарсӣ барои синфи 10

Мухаррирон: *Аминов Саидамир*
Салимов Наҷмиддин
Таррох: *Ҷаҳонова Фирӯза*
Хуруфчин: *Зарифбекова Руқия*
Мухаррири
техникӣ: *Ҷартиев Шерназар*